YIL: 5 • SAYI: 44

MART-NİSAN-MAYIS 2022 • 20 TL

YENİ GELEN.

RED. KURGU. ÜTOPYA

Harp ve Sulh
YALÇIN KÜÇÜK

Sartre Fransa'dır Bangladeş Kimdir?
TAYLAN KARA

Bir Doğa-Yaşam Senfonisi Ya da Büyümek İstedim
ZERRİN TAŞPINAR

Asaf Güven Aksel'in Kaleminden Nemeçeklerimiz
OSMAN ÇUTSAY

Güneş Tutkunları
HAYRETTİN GEÇKİN

Şu Bizim Altmışlı Yıllar
MEHMET ATAY

Güneşin Zaptı – Poyexali – Haydi Gidelim
RECEP BABAYİĞİT

Akp 2: Kendi Ellerimizle
EKREM ATAER

Haluk Yurtsever'le Uygarlık Dönemeci Ekseninde
SÖYLEŞİ: ATTİLA AŞUT

Türkiye Bir Çocuk Cehennemi mi?
ÇAĞDAŞ GÖKBEL

Fethi Naci'de Tarihi Roman Eleştirisi
DR. ULVİ ÖZDEMİR

Tabutun İçine Gizlenmiş Neşeli Bir Devrim
HASİP AKGÜL

Hakan Aytekin'in Portresi
ALİ EKBER ATAŞ

Yaratıcı Yazarlar ve Yaratılan Yazarlar
HAYDAR ALİ ALBAYRAK

Suriçi'nda Son Antika Tipleri Ararken-1
UBEYDULLAH GÜNEL

Yazarsız Gençlik
B. SADIK ALBAYRAK

Mehmet Ali & Akşamsefası

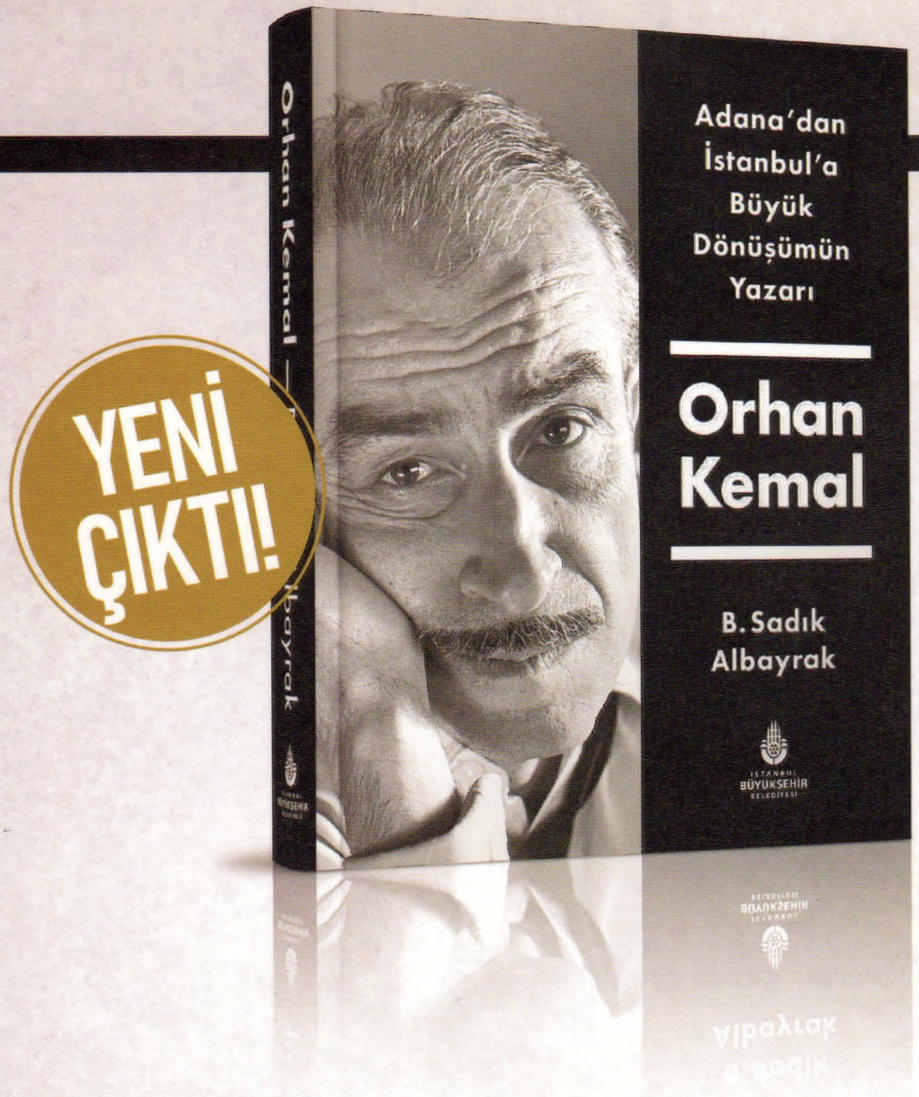

ADANA'DAN İSTANBUL'A BÜYÜK DÖNÜŞÜMÜN YAZARI

ORHAN KEMAL

B. SADIK ALBAYRAK

"B. Sadık Albayrak bu çalışmasında, Orhan Kemal eserlerinin yazıldığı dönem Türkiye'sinin ana hatlarıyla toplumsal yapısı, ilişkileri, gelişim ve değişim süreçlerini, gerilimlerini analiz ederek edebiyatla bir bağ kuruyor. İlave olarak Orhan Kemal'in eserlerinde bu yapı, ilişkiler, gerilimler ve değişimlere hangi ölçüde nasıl ve niçin temas ettiğini gayet anlaşılır biçimde serimliyor. Orhan Kemal'in hangi eserinde hangi sosyal olguyu hangi bağlamda tartıştığına dair oldukça ayrıntılı bilgiler veriyor. Bu yönüyle çalışma, bir edebiyat okumasının yanı sıra, sosyolojik okumaya da imkân sağlıyor."

Prof. Dr. Şükrü Aslan

İSTANBUL KİTAPÇISI'NIN ŞUBELERİNDE VE İNTERNET KİTAPÇILARINDA

YENİ GELEN.

RED. KURGU. ÜTOPYA

YIL: 5 • SAYI: 44
MART-NİSAN-MAYIS 2022
AYDA BİR YAYIMLANIR
ISSN 2619-9432

YAYIN SAHİBİ
YURDANUR ALBAYRAK

YAYIN TÜRÜ
YAYGIN SÜRELİ AYLIK GAZETE

GENEL YAYIN YÖNETMENİ VE YAZIİŞLERİ MÜDÜRÜ
B. SADIK ALBAYRAK

EDİTÖR:
HAYDAR ALİ ALBAYRAK

ÖYKÜ EDİTÖRÜ:
EVİN OKÇUOĞLU

İNTERNET EDİTÖRÜ:
BUKET ÖZSANAT

EGE TEMSİLCİSİ:
AHMET KALE
akale5@gmail.com

YENİ GELENLER
ALİ EŞKİ
AYSUN ADALI
B. SADIK ALBAYRAK
ELİF YILMAZ
MAHİR ARDUÇ
UBEYDULLAH GÜNEL
ULVİ ÖZDEMİR

KAPAKTAKİ TABLO:
HAYDAR ÖZAY
GEZİ RESMİ

GRAFİK TASARIM
FATİH MUTLU

YÖNETİM YERİ
DÜĞMECİLER MAH. OKUR SOK. NO: 5/2,
EYÜP / İSTANBUL
TEL: 0537 240 55 54
WEB: www.yenigelendergisi.com
E POSTA: yenigelendergisi1@gmail.com
FACEBOOK: yenigelendergisi
İNSTAGRAM: yenigelendergi

BASKI
CEYLAN MATBAA
MALTEPE MAH. DAVUTPAŞA CAD.
GÜVEN SAN. SİT. B BLOK, ZEYTİNBURNU,
İSTANBUL

ABONELİK İÇİN
YURDANUR ALBAYRAK
TEB-TÜRK EKONOMİ BANKASI
TR580003200000000037975929 HESABINA
VEYA
YURDANUR ALBAYRAK, 15719029 NO'LU
POSTA ÇEKİ HESABINA
300 TL YATIRILDIKTAN SONRA ADRES
BİLGİLERİNİN VE ÖDEME MAKBUZUNUN
KOPYASININ E-POSTA İLE İLETİLMESİ
YETERLİDİR.
YURTDIŞI ABONELİK 100 AVRO
KARŞILIĞI TL.DİR

İÇİNDEKİLER

2 • **YÜZ BİNDE BİRLER**
B. SADIK ALBAYRAK

3 • **HEİDE DEYİŞLERİ**
HAYRETTİN ÖKÇESİZ

4 • **SARTRE FRANSA'DIR, BANGLADEŞ KİMDİR?**
TAYLAN KARA

6 • **BİR DOĞA-YAŞAM SENFONİSİ YA DA BÜYÜMEK İSTEDİM**
ZERRİN TAŞPINAR

8 • **HARP VE SULH**
YALÇIN KÜÇÜK

14 • **"ÇOCUK, BUĞU, BİR DE BİZ": ASAF GÜVEN AKSEL'İN KALEMİNDEN NEMEÇEKLERİMİZ**
OSMAN ÇUTSAY

21 • **MARAŞ: ÖLÜMÜN SESİ KESİLENE KADAR ANLATACAĞIM**
ŞENAY KEÇECİ

22 • **GÜNEŞ TUTKUNLARI**
HAYRETTİN GEÇKİN

25 • **UMUDASLAN**
A. KADİR PAKSOY

26 • **ŞU BİZİM ALTMIŞLI YILLAR**
MEHMET ATAY

28 • **GÜNEŞİN ZAPTI - POYEXALİ - HAYDİ GİDELİM**
RECEP BABAYİĞİT

30 • **AKP 2: KENDİ ELLERİMİZLE**
EKREM ATAER

34 • **HALUK YURTSEVER: DÜNYA NEREYE GİDİYOR?**
SÖYLEŞİ: ATTİLA AŞUT

39 • **BİR ADIM DAHA İLERİ/BAHAR TÜRKÜSÜ/GÜLBAHÇE**
MEHMET BARIŞ

40 • **TÜRKİYE BİR ÇOCUK CEHENNEMİ Mİ?**
ÇAĞDAŞ GÖKBEL

45 • **DOĞANIN SEVGİSİ/ DOKUDUĞUMUZ İDDİA**
MUSTAFA GÖKSOY

46 • **FETHİ NACİ'DE TARİHİ ROMAN ELEŞTİRİSİ**
DR. ULVİ ÖZDEMİR

54 • **KİTABİST MANİFESTO: YARATICI YAZARLAR VE YARATILAN YAZARLAR**
HAYDAR ALİ ALBAYRAK

59 • **ONURLU**
ASIM ÖZTÜRK

60 • **TABUTUN İÇİNE GİZLENMİŞ NEŞELİ BİR DEVRİM**
HASİP AKGÜL

63 • **HAKAN AYTEKİN'İN YARINA KALAN'DAN BAĞIMSIZ KENDİMCE PORTRESİ**
ALİ EKBER ATAŞ

68 • **BİR MANİSA SEFERİ DAHA**
HALİL ŞAHAN

72 • **SURİÇİ'NDE SON ANTİKA TİPLERİ ARARKEN -1**
UBEYDULLAH GÜNEL

74 • **FALIMIZDA RÖNESANS VAR**
KENAN ERCAN

76 • **YAZARSIZ GENÇLİK**
B. SADIK ALBAYRAK

Mehmet Ali & Akşamsefası

YÜZ BİNDE BİRLER

Yeni Gelen'i iki ay size ulaştıramadık. İki yıl önce covid salgını böyle bir araya neden olmuştu, bu kez de ekonomik salgın bizi zor durumda bıraktı. Ekonomik çöküntüyü anlatmak için salgın, elbette doğru bir benzetme olamaz. Bunun böyle olacağı 20 yıl önceden, daha doğrusu Türkiye'nin neoliberal sermaye tahakkümünün kıskacına girdiği 24 Ocak-12 Eylül 1980'den itibaren belliydi.

Her alanı sermayenin engelsiz sömürüsüne açmak için 40 yıldır uygulanan bir baskı düzeni altında, ülkenin temel üretici güçleri tahrip edildi. Başta tarım çökertildi, köylüler şehirlere sürüklendi. İşçilerin sendikaları dağıtıldı, ücretler açlık sınırına indirildi. Hem verimli, hem çalışanlarına yüksek ücretler ve çeşitli sosyal haklar sağlayan kamu işletmeleri, KİT'ler özelleştirildi; birçoğunun güzelim fabrikaları yıkıldı, makineleri hurdaya çıkartıldı. Bugün "özelleştirme" denen şeyden arta kalanlar, bunun sermayenin emekçilerden intikam seferi olduğunu açıklıkla anlatıyor. Artık Türk ekonomisi sermayenin Moğol saldırısından çıkmış bir enkazdır.

Cumhuriyet'in 1930-1940'larda, sınırlı kaynaklarla başardığı, 1960-1980 arasında dayanıklı tüketim malları üreten "ithal ikameci sanayileşme" ile gerçekleştirdiği kalkınma girişimlerini boşa çıkartan, sanayileşmeyi telaffuz etmekten bile kaçınan bir 40 yılda tekstil, inşaat ve turizm furyasından buraya geleceğimiz belliydi. Ülke emekçisinin alınteriyle yaratılan kaynaklar artan nüfusu, kentlere göçenleri istihdam edecek çağdaş sanayi tesisleri yerine duble yollara, paralı köprülere, devasa inşaatlara harcandı.

Buraya geleceğimiz belliydi ve geldiğimiz yerde Türk parasının yabancı paralar karşısında neredeyse yüzde yüze yaklaşan değer kaybı, hepimizi yarı yarıya yoksullaştırmış bulunuyor.

***

Ekonomi cephesinde sermayenin yarattığı enkazın daha beteri kültür alanında yaşanıyor. Ülkenin hemen bütün üstyapı kurumları, siyasi düzeni, hukuki yapısı, eğitimi, ahlakı, akademisi, sanatı edebiyatı bu çöküntüden payını aldı. Nereye baksanız çürümüşlük manzaraları görüyorsunuz.

Bütün bunların bileşkesinde varolmaya çalışan insan, bizler de giderek duyarsızlaştık. Enkazın molozları arasında kendimizi yitirdik. Okur yazarken okumaz yazmazlar haline geldik. Seksen beş milyonluk ülkede, yayınladığımız dergi 850 okur bulamıyor, matematiğin kesin diliyle konuşursak yüz binde bir kişi bile elinizde tuttuğunuz dergideki yazıları merak etmiyor, okumak için kılını kıpırdatmıyor. Yalçın Küçük'ü merak etmiyor, Hayrettin Ökçesiz'in özdeyişlerini, Taylan Kara'nın eleştirilerini, Ufuk Özcan'ın makalelerini, Dr. Ulvi Özdemir'in kitap değerlendirmelerini, Ekrem Ataer'in tartışmacı yazılarını, Haydar Ali Albayrak'ın denemelerini okumak için çaba göstermiyor. Elbette bu durumda eksiği, hatayı kendimizde aramayı ihmal etmiyoruz. Çuvaldızı kendimize batırıyoruz ama yine de bu koca ülkede aylık bir kültür dergisini, başlığında RED. KURGU. ÜTOPYA yazan bir dergiyi okuyacak, yaşaması için satın alacak, abone olacak birkaç bin kişi olmaması bütünüyle bizim başarısızlığımıza bağlanabilir mi?

Bu koşullarda dört yıl yayınlandık. Her sayımız bir direniş mevzisi olarak çıktı. Beşinci yıla girerken koşullar daha da ağırlaştı ve yayınımızı sürdürmemiz şimdi daha çok siz okurlarımızın desteğine ve dayanışmasına bağlı. Abone olan okurlarımızın abonelik bedellerini ödemelerini rica ediyorum.

Sevgili arkadaşlar, Yeni Gelen'i arkadaşlarınıza okur yazarlığa meyilli olanlara tanıtıp sevdirmeye çalışın; yeni okurlara, abonelere ulaşalım. Bunu başaramazsak dört yıllık büyük emeklerle bugünlere taşıdığımız Yeni Gelen'i, düşünce, edebiyat, bilim ortaklık ve dostluğumuzu yitirmek zorunda kalacağız.

***

Bu zorlu gerçeklere rağmen elbirliğiyle buradan çıkacağımıza inanıyoruz. Umudumuzu hiç kaybetmedik; umut ve öfkemizle yürüyüşümüzü sürdüreceğiz. Enkazı süpürüp yeni bir ülke yaratmak için mücadele ederken Yeni Gelen bizimle olacak.

Bu yılın 1 Mayıs'ının milyonlarca işçinin sokağa çıktığı, haklılığını haykırdığı bir gün olması dileğiyle...

■ **B. SADIK ALBAYRAK**

HEİDE DEYİŞLERİ

■ HAYRETTİN ÖKÇESİZ

Bir yanlışlık var bu işte
Bu gidişte bir terslik var

Geldiğimiz yer bir yer değil
Durduğumuz yer de öyle

Her solukta soluyor anlam
Bir köpek soluyor içimizde

Sadakatten yorgun
Umuttan yorgun

Korkular uluyacak gece
Nereyi vuracak oklar

Bir soytarı var içeride
Bir ihanet bu besbelli

***

İnsan insanın kutsalıdır.

***

Yoksullarına sen bak tanrı
Biz zenginlerini doyuruyoruz
Gariplerine sen ol tanrı
Biz zorbalarına tapıyoruz

***

Halka efendi olmaya kalkana halk kimin efendi olduğunu göstermelidir. Üç beş asalağı kene gibi ensesinde taşımamalıdır. Emek politik gücünü gündeme getirmelidir. İnsanlığın kurtuluşu buna bağlıdır.

***

Aptala anlatır gibi anlatmaktan aptallaşır insan.

***

Geçmiş yanarsa gelecek de yanar
Arada bir köprü sen yıkılırsın
Bir sel süpürür
Ne gelen ne geçen
Bir nehir iki yakasız kalır içinde
Yanan kaç can
Bir nötrdam eder sence
Kaç nötrdam eder
Yanan bir can yeryüzümüzde

Nötrdam bir can
Ateşler içinde
bir can bin nötrdam

Bence ne tapınaklar anıtlar
İnsan derisinden damlayan
Bir damla kana değer
Akıtmadan yapılmadılarsa

***

Eşek yükü domates
Çuval çuval soğan
Patates dağ gibi
Patlıcan fasülye ayşe kadın
Biber mi sivri dolmalık
Yaşı sofraya kurusu kışa
Giderdik gelirdik
Evden pazara
Pazardan eve
Ne bollukmuş yahu
Bilemedik
Buna da şiir yazılacağını

***

Uğruna yaşadığımız şeyler karnımızı doyurmaz. Karnımızı doyuran şeyler de can sıkıcıdır.

***

Adalene güvenip, adaleti hiçe sayma tevekkel! Adaletin kendi adalesi vardır kendi içinde.

***

En iyi tartışanlar mahkûmlarmış. Gerçek bir epistemik cemaat anlaşılan. Yükselme hırsı, dışlanma korkusu, itibar kaybı, çıkar kaygısı üniversitelerdeki gibi ezici değil elbette.

Utanmadan hangi bayram
Kutlanabilir insanlığımızdan
Bölüşmeden ekmeğimizi
Özgürlüğü çoğaltmadan
Hangi bayram sevinç doldurur
Gözlerimize

***

Darlık mülke sultan olmuş
Varlık kuyruklara düşmüş

Kuru soğan elmas olmuş
Arlık acımak buhar olmuş

Harami silah kuşanmış
Açı yoksulu soyar olmuş

Cahil kürsüye çöreklenmiş
Kadısı alınır satılır olmuş

Dağ başını duman almış
Kurda çakala gün doğmuş

Gelir mi bir yiğit geç olmadan
Tüm canlar sorar olmuş

Derim ki sabır taşı çatlamış
Durma iş başa düşer olmuş

***

Utanmadan hangi bayram
Kutlanabilir insanlığımızdan
Bölüşmeden ekmeğimizi
Özgürlüğü çoğaltmadan
Hangi bayram sevinç doldurur
Gözlerimize

***

Ayrılık dediğin
İki damla göz yaşı
Biri sen biri ben
Bir sonsuz anı

***

Mehmet Ali & Akşamsefası

SARTRE FRANSA'DIR, BANGLADEŞ KİMDİR?

■ TAYLAN KARA

J. P. Sartre'a verilecek en küçük bir zarar, küçücük bir fiske ya da bir gece nezarette kalması bile bu konuyu öne çıkaracak, olayın daha çok duyulmasını sağlayacak ve onu daha da büyük bir aydın yapacaktır. **Böyle bir olay olsa, ertesi gün gazetelerde kesinlikle haber yapılacak ve milyonlarca insanın gündeminde olacaktır. Bu nedenle J. P. Sartre'ın o gün yaptıklarının hemen hemen hiçbir riski yoktur.**

Aydın tutumuyla ilgili bir konu geçtiğinde her zaman örnek verilen bir olay vardır.

Yazar-düşünür Jean-Paul Sartre, 1970'de Halkın Davası adlı Maocu çizgide bir derginin yasaklanmasını protesto etmek için o dergiyi sokakta satarken polis tarafından gözaltına alınır.[1]

Bu olay üzerine Fransa Cumhurbaşkanı Charles de Gaulle "Sartre Fransa'dır" diyerek tutuklanmasına karşı çıkar.

FRANSA'DA AYDIN OLMANIN BEDELİ NEDİR?

J. P. Sartre o gazeteyi satarken tutuklansaydı ne olurdu? Muhtemelen şu anda olduğundan çok daha saygın, çok daha hayranlık uyandıran bir insan olurdu. Sartre o sırada 70 yaşındadır ve oldukça saygın birisidir; bu işi yaparken dokunulmaz olduğunu bilmektedir. Tutuklansa da tutuklanmasa da o dokunulmazdır. Sartre, konumu gereği tamamen haklıdır; yasaklanmış bir dergiyi, aynı görüşte olmadığı hâlde savunması, onun ilkesel tutarlılığını pekiştirmektedir. Sartre, **sonsuz haklı olduğu bir konuda aydın olma "prosedürü"nü yerine getirmektedir.**

Polis gözaltına alırken J. P. Sartre'a bir fiske dahi vurmuyor, hatta dokunmuyor bile; sadece eliyle polis otobüsüne davet ediyor. J. P. Sartre kameralar önünde Simon de Beauvoir ile birlikte polis arabasına biniyor ve tel örgülerle kaplı küçük pencereden gazetecilere açıklama yapıyor. J. P. Sartre bir aydındır ve oldukça cesur birisidir. Konuşurken en küçük bir endişe bile taşımıyor ancak endişe taşımıyor olması sadece aydın ya da korkusuz olmasından değil, kendisine dokunulmayacağını çok iyi bilmesindendir.

J. P. Sartre'a verilecek en küçük bir zarar, küçücük bir fiske ya da bir gece nezarette kalması bile bu konuyu öne çıkaracak, olayın daha çok duyulmasını sağlayacak ve onu daha da büyük bir aydın yapacaktır. Böyle bir olay olsa, ertesi gün gazetelerde kesinlikle haber yapılacak ve milyonlarca insanın gündeminde olacaktır.

Bu nedenle J. P. Sartre'ın o gün yaptıklarının hemen hemen hiçbir riski yoktur. Bu davranışından dolayı J. P. Sartre hiçbir bedel ödememektedir ve hiçbir zaman ödemeyecektir.

"Sartre Fransa'dır" diyen birinin yönettiği bir ülkede "Sartre'lık yapmak" için aydın ya da cesur olmaya gerek yoktur. Çünkü "Sartre Fransa'dır" ve bu nedenle yaptığı iş kendisi için tehlikesizdir.

(Fotoğrafın alındığı internet adresi) [2]

Mehmet Ali & Akşamsefası

J. P. Sartre tutuklansaydı, De Gaulle döneminde tutuklanan bir aydın olarak J. P. Sartre'ın itibarı yükselecek, De Gaulle'ün itibarı ise düşecekti. De Gaulle onun tutuklanmasını durdurarak kendi itibarının düşmesini engellemiştir.

***

J. P. Sartre'ın bu yaptığı cesaret ya da direniş örneği midir? Eğer direniş ya da cesaret aranıyorsa adları bile bilinmeyen, yerlerde sürüklenerek ya da kurşunlanarak polis arabasına alınan insanlara bakılmalıdır, Sartre'ınkine değil.

Bu durum, Noam Chomsky ve batılı birçok aydın için de geçerlidir. Batılı aydınlar sık sık çeşitli konularda imza kampanyaları düzenler, çağrılar yapar; çeşitli konularda politik tutumlar alır. Bunların onlar için maliyeti neredeyse sıfırdır. "Bangladeş'teki muhalif bir yazarın serbest bırakılması", "Türkiye'deki X gazetecinin tutuklanmasının protestosu" gibi çeşitli imza kampanyalarının N. Chomsky gibi aydınlar için hiçbir maliyeti yoktur. Onlar fiziksel ve entelektüel olarak son derece güvende yaşarlar. N. Chomsky gibi biri Amerikan hükümetine bir söz söylese de herhangi bir zarar göremez. N. Chomsky bilindik, dünya tarafından tanınan ve bu anlamda dokunulmaz biridir. Böylesi bir dokunulmazlık zırhı altında gösterilen tavırların içeriği ne kadar radikal olursa olsun hiçbir maliyeti yoktur ve niyetlerinden bağımsız olarak bu "aydın ya da cesaret" örneği olarak da nitelendirilemez.

Bu saptama, asla J. P. Sartre, N. Chomsky ya da benzeri Batılı aydınları küçültmek ya da yaptıklarını hafifsemek anlamına gelmemektedir.

N. Chomsky, Bangladeş'teki tutuklu yazarın serbest bırakılması için imza verirken mevcut konumunu pekiştirir ve hiçbir risk almaz. Oysa Bangladeş sokaklarındaki, sıradan bir insanın sokağa çıkıp bunu protesto etmesi, dakikalar içinde ölümüne neden olabilir.

Bangladeş'te değil sokakta bir şeyi protesto etmek, internet bloğunda dini görüşlerinizi yazmak bile vahşice öldürülmenize neden olabilir.

Üçüncü dünya ülkelerinde bir şeyi protesto etmek için sokağa çıkan herhangi bir insanın bu hareketiyle gösterdiği cesaret, J. P. Sartre ve N. Chomsky'nin yaşamları boyunca gösterdiği cesaretin toplamından daha fazladır.

RİSK ALMAK NEDİR?

Bangladeş'te muhalif bir yazarın ya da sokaktaki sıradan bir insanın bu konuda aldığı risk N. Chomsky'nin aldığı riskin milyonlarca katıdır. Aydın olmak risk almaksa, N. Chomsky herhangi bir risk almamaktadır; ne yaparsa yapsın alamayacaktır. En küçük bir mağduriyetinin bile, bütün dünya gazeteleri ve televizyonları tarafından birinci haber olarak verileceği bilinen bir kişi artık bir mağduriyet yaşayamaz. Asıl mağduriyeti, adı sanı duyulmamış, sokakta her an öldürülme ya da hapsedilme ya da işkence görme riski taşıyan binler, milyonlar yaşamaktadır. Bütün hukuki hakları -yaşama hakkı, seyahat hakkı, protesto hakkı- ihlal edilse, işkence görse ya da haksız yere tutuklansa hatta sokakta öldürülse bile hiçbir şekilde hiç kimse tarafından bilinmeyecek olan milyonlarca insanın aldığı şeydir risk.

***

2015'te Bangladeş'in başkenti Dakka'da öldürülen yazarlardan biri olan Avijit Roy'un öldürülme anı

Sartre Fransa'dır. Bangladeş'te ise hiçbir yazar Bangladeş değildir.

Bu nedenle cesaret örneği verilecekse Paris'e değil Dakka'ya bakılmalıdır.

Düşüncenin Arkagürültüsü/
Mırıldanmalar kitabından

KAYNAKLAR

1 https://www.youtube.com/watch?v=b9EHM-6C9o-4 (Erişim tarihi: 29.09.2021)

2 http://aykiriakademi.com/dusunce-balonu/dusunce-balonu-fark%20yaratanlar/simone-beauvoir-jean-paul-sartre-gazete-satarken (Erişim tarihi: 29.09.2021)

3 https://www.dailymail.co.uk/news/article-2971508/American-bloggerspoke-against-religious-extremism-hacked-death-Muslim-militant-groupBangladeshi-street-walked-wife.html (Erişim tarihi: 29.09.2021)

(Fotoğrafın alındığı internet adresi) [3]

BİR DOĞA-YAŞAM SENFONİSİ YA DA BÜYÜMEK İSTEDİM

■ ZERRİN TAŞPINAR

Kitabın ilk sayfasında, köy betimlemelerini okurken "Türkücü ağaçlar" sözcüğüyle gidiverdim anılarımıza. Sivas katliamı sonrası; bazen saçma sapan sorulardan, bazen sağ kaldığımız için sinsice yapılan suçlamalardan kaçarak...
Bazen de içimizdeki ateşin sokakları tutuşturmasından korkarak dağlara giderdik Ali'yle.

Ali Balkız'ın romanı "Büyümek İstedim"i, fiziksel olarak evimin en zor koşullarında okumaya başladım. Tamirat, gelip giden ustalar, insanları yalnızlaştıran salgın korkusu, kapıdaki kış ve ekonomik çöküşün getirdiği tüm olumsuz duygular...

Kendi kendime şöyle diyordum: "Ali benim en zor günlerimin sırdaşı... Birlikte ateşten çıktığım ve birlikte bir ateşte yandığım yoldaşım... O'nun direngenliği dimdik durmamızı sağlamadı mı? O'nun yaşam sevgisiyle umutların yenilenmedi mi? Şimdi de yazdığı romanla çık bu berbat gündemden."

Kitabın ilk sayfasında, köy betimlemelerini okurken "Türkücü ağaçlar" sözcüğüyle gidiverdim anılarımıza. Sivas katliamı sonrası; bazen saçma sapan sorulardan, bazen sağ kaldığımız için sinsice yapılan suçlamalardan kaçarak... Bazen de içimizdeki ateşin sokakları tutuşturmasından korkarak dağlara giderdik Ali'yle. Neval de katılırdı çoğu kez bu kaçış ya da soluk alma çabalarına. Dağlara akıtırdık gözyaşımızı. Ağaçları severdik... Otları, uçuşan kuşları... Ali'nin yaban otlarının adını bilmesine, dikenlere bile sevgi göstermesine şaşırırdım. Hele, çoğu insanın dönüp bakmayacağı çıplak dağları, gösterişsiz tepeleri tek tek tanıması, karşısında bir bilge varmışçasına sevgiyle anması beni çok etkilerdi. Ankara benim kentimdi ama O, dağlarının, tepelerinin adını benden iyi biliyordu.

Kitabı okumayı sürdürdükçe doğa ile bu kadar sevgi dolu bir ilişki kurmasının kökenini daha iyi anladım.

Çünkü bu roman bir doğa - yaşam senfonisi...

İnsanın içini sızlatıyor bu senfoni bir yandan da... Pek çok dağın, ormanın, verimli toprağın, çoğu kez yabancı sermaye ya da iktidara yakın şirketler kazanç sağlasın diye delik deşik edilmesine, yağmalanmasına, zehirlenmesine tanık oluyoruz artık... Ali'ye ilk sorum da buydu: "Batırtepe şimdi ne durumda?"

Bu romansa; kırsal kesim insanının toprakla nasıl uyum içinde ve değerini nasıl bilerek yaşadığını anlatıyor bize... Üretimin nasıl çetin koşullarda gerçekleştiğini... Yardımlaşmanın değerini duyumsatıyor. Komşu köylerin birbirleriyle ilişkilerini düzenleyen koşulların, inanç farklılığına göre değil, doğaya göre biçimlendiğini anlıyoruz okudukça. Ancak ülke politikasında var olan Alevi-Sünni ayrımını da göstermeyi başarıyor yazar. Gülümseten sözcüklerle altını çiziyor bu ayrımın.

GOLLİK ALİ'NİN GÖZÜYLE TRENE, DÜNE VE BUGÜNE BAKMAK

Roman Gollik Ali'nin çocuk gözleriyle aktarılıyor okura. Meraklı, gözlemci, sevgi dolu, hareketli ve capcanlı bir çocuk Gollik Ali. Ali Balkız'ı çok severim de bu çocuğu tanıyınca daha çok sevdim. İçinde yaşadığı coğrafyaya sığmayan bir çocuk O. Kendiyle, çevresiyle, hatta ayrımcılığını görerek bile olsa ülkesiyle barışık bir çocuk... Dünyaya, insanlığa nasıl daha çok yararlı olurum sorusunu soran bir çocuk. Öğretmenin herkesten daha bilgili olmasına hayranlık duyan, bilmeyi, öğrenmeyi hedefleyen bir çocuk... Büyümek istiyor bu yüzden... Hayatın karşısında donanımlı ve bilgili olmak istiyor.

Sayfalar boyunca ben de çocukluğumda yaşadığım köylere gittim... Sert doğa koşullarıyla boğuşan, yalnızca günlük ekmeğini değil geleceğini de taştan, topraktan çıkaran insanların çabalarını yeniden gördüm, hatırladım. Zamanın akışında üzeri tüllerle örtülmüş anılar geldi aklıma.

(Soma'da bir arkadaşım vardı, adı Ayşe. Sokakta bir parça, küçücük bir parça kömür görse alır, öpüp alnına değdirirdi ekmek bulmuş gibi. Kocası madende işçiydi çünkü. Bir parça kömürde nasıl bir emek vardı... Ölüme nasıl meydan okunurdu... Bilirdi Ayşe. O da benim pazarda köylü satıcılarla hiç pazarlık etmememi eleştirirdi. Gittiğim köylerde ve dedemin bağında bir ürün için ne kadar emek verildiğine tanıklığımı anlatmıştım ben de. "Desene, demişti, bundan sonra soğanı patatesi bulduğumda da öpüp başıma koyacağım.")

Ali'nin o sert üretim koşullarını bile sevgi ve minnetle anımsadığını göreceksiniz kitabı okudukça... Üretim koşulları zor olunca yenen yemeğin nasıl tadına varıldığını da... Anlatım o kadar canlı ki, dönüp arkanıza bakabilirsiniz, Gollik ya da bir arkadaşı, bir yerlerden çocuksu bir hınzırlıkla sizi gözlüyor mu diye...

Kentlilere, bir yaşam biçimini, kendi inancını üstün görenlere, bir inancın inceliklerini ustaca anlatan yapıtın büyüsü; hoşgörü ve sevgiden oluşuyor. O kadar ki; "Vatan Cephesi" saçmalığı bile öfkeye değil gülümsemeye yol açıyor insanda. Oysa ben çocukken, gazete almaya bir torbayla gönderilirdim. Bayie torbayı uzatırdım, adam, annemin istediği, Demokrat Partiye muhalif gazeteyi tezgâhın altında yerleştirirdi içine. Sattığı anlaşılmasın, satın aldığımızı kimse bilmesin diye... Bir iktidarın, bir köye hizmet götürmek için zorunlu kıldığı 'Vatan Cephesi'ne yazılma baskısı bir zaman eğlence konusu olmuştu ülkede... Şimdilerde kimse gülemiyor... O zamanın iktidar şımarığı Adnan Menderes'in gericilere *"Siz isterseniz hilâfeti bile getirebilirsiniz!"* sözünün yıllarca bir tohum olarak beslendiğini görmek gibi bir duruma düştük çünkü...

Bence romanın kahramanlarından biri de tren... Köyün yamacından düdüğünü çalarak geçip giden kara tren... Gollik Ali'nin anlama, tanıma, bilme isteğini tetikleyen o sanki... Düşlerini tazeleyen o... Trenin büyük bir işlevi var aslında: Atılan gazetelerle köyü dünyaya bağlıyor. Köyün dünyasını büyütüyor. Tıpkı kasabaya gidip dönenler gibi...

"En iyi haberin içinde bile bir acı var." Tümcesi dolaşıp duruyor günlerdir aklımda...

Severek okuduğum, sıkıntılarımı unutturan romanın bir kusuru var bana göre: Olaylar, günlük yaşam Gollik Ali'nin gözünden ve onun diliyle anlatılıyorsa da sözü yazarın aldığı yerlerde sanatsal bir dil kullanılamaz mıydı? Okurun bir edebiyat yapıtı tadını alması için bu gerekli miydi? Günlerdir kendi kendime tartıştığım sorun bu... Böyle yapsaydı Ali Balkız, romanın akıp giden canlılığı, insanı içine alıveren doğallığı kırılır mıydı? Yoksa edebiyatseverleri daha bir avucuna mı alırdı?

Ali Balkız'ın 'Büyümek İstedim' yapıtını okuyun... Yaşamı daha iyi anlayacak, ülkemizin farklılıklarını daha çok seveceksiniz... Trenlere baktıkça umudunuz tazelenecek...

Şubat 2022

Bence romanın kahramanlarından biri de tren... Köyün yamacından düdüğünü çalarak geçip giden kara tren... Gollik Ali'nin anlama, tanıma, bilme isteğini tetikleyen o sanki... Düşlerini tazeleyen o... Trenin büyük bir işlevi var aslında: Atılan gazetelerle köyü dünyaya bağlıyor. Köyün dünyasını büyütüyor. Tıpkı kasabaya gidip dönenler gibi...

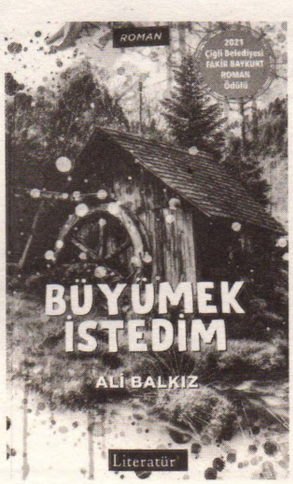

Harp ve Sulh

■ YALÇIN KÜÇÜK

"Demokrat" ve "barışçı" son derece övgüye değer ve çok zaman da sosyalist ile aynı planda ve zaman zaman da sosyalizm mücadelesi yapanın önünde bir yere çıkarılıyor. Sosyalist, kendinden daha önemli sayılan "demokrat" ve "barışçı" kimliklere alışmak zorunda bırakılıyor. Bu durumun son derece büyük sakıncalar taşıyan bir ideolojik ve mücadele bulanıklığı yarattığı kabul edilmelidir.

Mehmet Ali & Akşamsefası

Bir bilanço çıkarmakta yarar görüyorum. Zamanlıdır. Amerikan Dışişleri Bakanlığı siyaset planlama dairesi yöneticilerinden Francis Fukuyama'nın Sovyetler Birliği'nde sosyalizmin çözülüşüyle birlikte tarihin sona erdiğini ilan ettiği bir zamanda, kısa bir zaman aralığı içinde, Amerika Birleşik Devletleri'nin Irak ile bir savaşa giriştiği bir tarih kesitinde bilançoya ihtiyaç duyuyorum. Şu soru ortadadır: Ne getirdi ve ne götürdü? Ekim Devriminin ne getirip ne götürdüğünü tartışmak istiyorum.

Sonucu önceden yazarak tartışmaya başlayabilirim: Ekim Devrimi, dünyaya yaşayabilen bir sosyalizm getirmiştir. Sosyalizm, gelmiştir. Kalıcı olan budur ve bunun kalıcı olacağına inanıyorum.

Sovyet sisteminde sosyalizmin çözülmesi, bir coğrafyada bir sosyalizm pratiğinin sona ermesini anlatıyor. Bunu çok önemli bulmuyorum; ayrıca, Sovyet sosyalizminin çözülmesiyle birlikte büyük bir kedere kapılanların yeteri kadar sosyalist olamadıklarını da düşünüyorum.

Büyük Fransız Devrimi, cumhuriyeti getirdi ve Fransa'da cumhuriyet pek çok kez imparatorluğa dönüştürüldü. Fransız Devrimini bir dünya savaşına dönüştüren ve dünya devrimi haline getiren Napolyon'un kendisi imparatorluğunu ilan etmedi mi? Yeğeni, 1848 İhtilali ile cumhurbaşkanı olan trajikomik Bonaparte'ın kendisi de, imparatorluğunu ilan etmekten geri kalmadı. Cumhuriyet, hep geriye dönüşleri yaşadı ve bugün temel sistemdir.

"Dünya İşçileri Birleşiniz": Bir teorik sır taşıyor. Sosyalizmin bir dünya sistemi olmak zorunluluğunu dile getiriyor. Ancak bir noktayı ısrarla belirtmek istiyorum. Marx'ın büyük dehası ve entellektüelizmi, daha çok teorik olmasında yatıyor ve teorisini çok büyük ölçüde Fransız Devriminden çıkarıyor. Napolyon Bonaparte, Fransa Devriminin bir dünya devrimi olmak zorunluluğunu görüyor ve o sıralarda Amerika bir kenara bırakılırsa, dünya sayılan bir coğrafyada devrim savaşını açıyor. Bu, pratiktir.

Komünist Manifesto, 1848 Devrimlerinden üç hafta kadar önce baskıya veriliyor; "Dünyanın İşçileri Birleşiniz" ve 1848 Devrimleri, tarihin yaşadığı ilk ve henüz sonuncu dünya devrimi zinciridir. Marx, içinde marksistlerin pek yer almadığı 1848 Devrimlerinin sosyalist rengini hep küçümsüyor. Mavi kanlı de Tocqueville ise bunların baskın ölçüde sosyalist olduğuna işaret ediyor: Marx'tan daha çok de Tocqueville'e katılma eğilimindeyim. Sosyalist dünya devrimi provasıdır, bastırılıyor.

Boris Miihayloviç Kustodiev'in Bolşevik adlı tablosu

Şu soru ortadadır: Ne getirdi ve ne götürdü? Ekim Devriminin ne getirip ne götürdüğünü tartışmak istiyorum. Sonucu önceden yazarak tartışmaya başlayabilirim: Ekim Devrimi, dünyaya yaşayabilen bir sosyalizm getirmiştir. Sosyalizm, gelmiştir. Kalıcı olan budur ve bunun kalıcı olacağına inanıyorum.

EKİM DEVRİMİ'NİN GECİKMİŞ VE BULAŞIK DÜNYA SAVAŞI

Ekim Devrimi, devrim savaşını yapamıyor ve dünya devrimi olamıyor. Daha sonra ve gecikmiş olarak gelen dünya savaşı, bulaşık bir ton taşıyor; sosyalizm, kapitalizm ile ittifak yaparak, kapitalizmi şiddet yoluyla korumak isteyen Hitler güçlerine karşı savaşmak zorunda kalıyor. Bunu izleyen Soğuk Savaş da bulaşıktır; net bir

Aleksandr Gerasimov'un
Lenin Kürsüde tablosu, 1930

cephe karşılaştırması yerine kemirici ve yokedici bir mücadele olarak realize ediliyor.

Geriye bakıldığında Ekim Devriminin kendi dünya ve devrim savaşını yapamamış olmasını, sonunda çözülmesinin en önemli nedeni olarak görme eğilimini taşıyorum. Çelişkisi yayılmış, zengin, ancak proletarya açısından güçsüz bir ülkede realize edilmesi, devrimci dünya savaşını yapamaması sonucunu doğuruyor.

Böyle bir durumun zorunlu fiyatları var; burada sadece üçüne değinebiliyorum. Birincisi, demokratizmdir; sosyalizmin içine giriyor. Sosyalizme yabancı olması bir yana bir anlamda demokrasi, sosyalizmi ortadan kaldırma demek oluyor. Girişi, Hitler'in boy göstermesi ve "cephe" programının sürünerek bir yer tutmaya çalışmasıyla birlikte başlıyor.

İki nokta var; bir devlet durumu olarak demokrasi ile karar alma süreçlerine katılımı birbirinden ayırmak zorunludur. Aynı sözcüğün kullanılması bir karışıklığa yol açıyor, bir devlet durumu olarak demokrasi ile sosyalizmi birbiriyle bağdaştırmak mümkün olamaz. Demokrasi, eninde sonunda çok sınıflı bir düzenin kabulü anlamına geliyor; "cephe" programı ile birlikte ortaya çıkışı bu nedenledir.

Yıllar sonra demokrasi ile sosyalizmin yanyana getirilmesi ve bunun tartışmasız kabul edilir görünmesine bakmamak gerek; ilk çıkışında, hem Sovyetler Birliği Komünist Partisi ve hem de Komintern içinde büyük tepkilerin kaynağıdır; bunun sosyalizmden vazgeçmek olduğu netlikle ileri sürülüyor. Sosyalizmden vazgeçmektir; birtakım Marx-Lenin dışı söz oyunlarıyla üstü örtülmek isteniyor.[1] Demokrasi programının, bir devrimci dünya savaşını önleyebilmek gerekçesiyle, sosyalizmin yanına gelmesi, eninde sonunda sosyalizmin içini boşaltma anlamına geliyor.

SOSYALİZME "DEMOKRASİ" VE "BARIŞ" TAHRİFATI

İkinci fiyat barış politikasında ortaya çıkıyor; daha çok Hitler'in tecavüzü ve Amerika'nın atom bombasına sahip olması, barış politikasını zorluyor. İkinci Dünya Savaşı'nda yirmi milyon insanını kaybetmiş Sovyet ülkesi, barış politikasını, sosyalist anavatanı korumak için dünyanın bütün sosyalistlerine kakıyor.

Bu kakmanın sonunda iki büyük ve derin *distortion* [tahrifat, Yeni Gelen] yaşanıyor; bunlardan birincisi, barış politikasının zorunlu olarak beraberinde taşıdığı pasifizmdir. Barışçı, doğallık ve kaçınılmazlıkla, şiddet kullanımını kınayan insan olarak ortaya çıkıyor; bu, teorik planda devrim yolunu reddetmekle özdeştir.

İkinci bozulmanın daha önemli olduğunu düşünüyorum; üstelik demokratlık ile birlikte çoğalıyor. Sosyalizmin yanına demokrasi ile barış programlarını da koymak, "demokrat" ve "barışçı" insanları bulup çıkarmak ve öne sürmekle gerçekleşiyor.

Bu, anlaşılıyor; yalnız Sovyet mantığının ve demokrasi ile barış programlarını gerçekleştirmenin aracı olarak seçilen "cephe" örgütlerinin ortaya çıkardığı bir durum var. "Demokrat" ve barışçı" son derece övgüye değer ve çok zaman da sosyalist ile aynı planda ve zaman zaman da sosyalizm mücadelesi yapanın önünde bir yere çıkarılıyor. Sosyalist, kendinden daha önemli sayılan "demokrat" ve "barışçı" kimliklere alışmak zorunda bırakılıyor.

Bu durumun son derece büyük sakıncalar taşıyan bir ideolojik ve mücadele bulanıklığı yarattığı kabul edilmelidir; başka ülkelerin durumu Türkiye'den farklı sayılmamalıdır. Barış derneklerinde,[2] hukukçu kuruluşlarında, doktor ya da nükleer örgütlerde, pısırık, çıkarcı, ürkek, ağır ve kalpazan, piyasaya sürülüyor ve bu nedenle mücadele hep kesikli kalıyor. Çünkü bunlar, bir süre adlarını duyurduktan ve birkaç yurtdışı gezisine gittikten, kendi işlerinde yetersizliklerini buradaki primleriyle örttükten sonra köşelerine çekiliyorlar; yeni kuşaklar, hem sosyal mücadelenin boğucu örnekleriyle içlerinden umutsuzluğu yaşıyorlar ve hem de her yeni mücadele başında böylesine pısırık, çıkarcı, kişiliksiz "demokrat" veya "barışçı" avına düşüyorlar.

Sovyet sisteminin çözülüşüyle birlikte bu tür kalpazanların çoğunun sandalyelerinin sallanması, havalarının alınması, son derece sevindiricidir. Bunu, çözülmenin getirdiği olumluluklardan birisi olarak sayma eğilimindeyim. Bunların çoğu, devlet örgütü haline geliyor.[3] Bir yerleşme süreci yaşanıyor.

SOSYALİST İNSANI KEMİREN TÜKETİMCİLİK

Üçüncü fiyat, *consumerism*'de [tüketim ideolojisi, Yeni Gelen] görülüyor; sosyalizm, bir dünya savaşını gerçekleştiremeyince, diğer sistemin kalıplarını ve en başta *consumerism*'ini kabul etmek zorunda kalıyor. Moskova'da Mc Donald's sandviççisi önünde saatlerce kuyruk olmak, daha önce naylon çorap için vücudunu vermek; bütün bunlar sistemler arası bir savaşın olmamasından doğuyor.

Burada bir parantez açmak istiyorum; *consumerism*, Sovyet sosyalizminin çözülüşünde, sanıldığından çok daha önemli bir yere sahiptir. Jdanov'un "iki kamp" görüşü ve Sovyetler'i Batı'ya kapama çabaları geç geliyor ve sadece Jdanov'un yaşamına maloluyor. Bu, ayrı. Ancak ileri sosyalizmin *consumerism*'e bir çözüm bulmadan kurulabileceğini sanmıyorum; burada da ipucunu, devrimciler için, Doğu'nun derviş geleneğinden ve geniş yığınlar için de İslam'ın sofuluğundan çıkarmayı mümkün görüyorum.

Derviş çizgisi olmasa bile İslam'ın sofuluğu yalnızca ipucu olarak kalmıyor ve gerçekten de uç bir modeli yansıtıyor; hastalıklı tiplere yol açıyor. Fakat burası da ayrı; önemli olan İslam'ın *consumerism*'in sakıncalarını görmüş olmasıdır.

> Ekim Devrimi, devrim savaşını yapamıyor ve dünya devrimi olamıyor. Daha sonra ve gecikmiş olarak gelen dünya savaşı, bulaşık bir ton taşıyor; sosyalizm, kapitalizm ile ittifak yaparak, kapitalizmi şiddet yoluyla korumak isteyen Hitler güçlerine karşı savaşmak zorunda kalıyor. Bunu izleyen Soğuk Savaş da bulaşıktır; net bir cephe karşılaştırması yerine kemirici ve yokedici bir mücadele olarak realize ediliyor.

Bilimsel, sağlıklı, geliştiren bir anti-*consumerist* akımı içine almadığı sürece hiçbir sosyalizmin yaşayabileceğini sanmıyorum.

Sosyalist devrimciler bugünden anti-*consumerist* ideoloji ve yöntemler üzerinde çalışmak durumundalar.

Parantezi kapadıktan sonra temel tartışmaya dönüyorum; dünya savaşı eksikliği ve bu eksikliğin ortaya çıkardığı fiyatlara bakıldığında Sovyet sosyalizminin doğmamış olmasını tercih edecekler ortaya çıkabilir. Varlıkları biliniyor. Ben bunlardan değilim; üstelik böyle bakmanın akli bir yaklaşım olduğunu da düşünmüyorum. Bilim temel eğilim ile bunu düzelten eğilimlerin birlikte yazımıdır.

Sosyalizm temel eğilimdir. Bunlar, karşı ve bilimsel anlamda düzelten eğilimler oluyorlar. Eğer bunlar temel eğilim olabilseydi, sistemin yaşaması başından imkânsızlaşırdı; Sovyet sosyalizmini, bu olumsuzlayan karşı eğilimlerle birlikte ele almak gerekiyor. Böyle bakıldığında sosyalizmin ne kadar zorunlu ve kaçınılmaz olduğu ve nasıl güçlü bir toprağa düştüğü daha çok belli oluyor. Bunlara karşın ve bunlarla birlikte yaşıyor; 1917-1987 arasındaki yetmiş yıl bir yaşam süresidir.

YAŞAYABİLEN SOVYET SOSYALİZMİ STALİN'İN KURDUĞU SİSTEMDİR

Büyük Fransız Devrimi, bir dünya savaşını zorladı; Ekim Devrimi, bundan geri kaldı. Ancak Fransız Devrimi restorasyonunu çok daha erken yaşadı; buna karşılık, Ekim Devrimi ile kurulan sosyalizm sürekli olarak içinden kemirilmeyle karşı karşıya geldi ve söz uygunsa, sürekli olarak geriledi.

Böyle bir tabloda, sosyalist olmayan ve sosyalizme zorlanan ülkeler açısından Ekim Devriminin yararları ne olabilirdi; bu sorunun incelenmesini üç başlık altında toplamak istiyorum. Bunlardan ilki model olmasıdır; Sovyet sosyalizminin hem dar ve hem de geniş anlamda model olduğundan kuşku duyulmaması gerektiğini düşünüyorum. Bir kez klasikler, sosyalizmin yaşayabilir modeliyle ilgili olarak ve bilinçli bir biçimde mümkün olduğu kadar az proje bıraktılar. Marx'ın ütopyacılara karşı tutumu proje geliştirmeyi önledi; Engels'in *Anti-Dühring*'ini tek sistematik çalışma saymak durumundayım.

Bu saptamanın bir önemli sonucu var; yazmak istiyorum. Sovyet sosyalizminin kitaplarına uygun olmadığı düşüncesi çok fazla ciddi görünmüyor; çünkü kitaplarda yazılı tablo çok net ve belirgin görünmüyor. Paris Komünü de her yanıyla abartılmaması gereken bir küçük denemedir; bu nedenle yaşayabilir sosyalizm olarak geriye bir tek Sovyet sosyalizmi kalıyor.

Buna eklenecekler de bulunuyor; yaşayabilen Sovyet sosyalizmi Stalin'in kurduğu sistemdir. Çözülmeye kadar bu iddia, bir ölçüde kuşku ile ele alınabilirdi; şimdi böyle bir şans görülmüyor. Çünkü Sovyetler Birliği'nde daha başka bir sosyalizm gerekçesiyle başlatılan süreç eninde sonunda varolan sosyalizmin yıkımına yol açmıştır.

Şöyle bir sonuç çıkıyor: Var olan sosyalizm Stalin'in kurduğu sistemdir ve bundan önemli ölçüde ayrılmak, Sovyet sisteminde, sosyalizmin yıkımını getiriyor. Bu sonucun son derece düşündürücü olduğunu kabul ediyorum ve düşünme süreci içinde şunları yazabiliyorum. Bir: Avrupa sosyalizminin Sovyet sosyalizmine itirazı, Stalinist sistemin içerdiği şiddet ile ilgilidir. Avrupa marksizmi, Stalinist şiddeti kabul edemiyor. İki: Stalin'in kurduğu sistemi "iyileştirme" çabalarının Sovyet sosyalizminin yıkımıyla sonuçlanmasını, bir yanıyla sosyalizme inanç eksikliği ve diğer yanıyla tümüyle Sovyet koşullarına bağlamak eğilimindeyim. "İyileştirme" çabalarının sosyalizmin mantığı içinde ve ilerletici yönde aranmadığını düşünüyorum. Üç: İleri sosyalizmin, Stalin'in kurduğu yapıyı koruması için bir neden görmüyorum; ancak, başlangıç noktası burasıdır.

Bu durumda ve modellik konusunda şu sonuca varabiliyorum; başlangıçta bir model var ve belli heyecanı taşıyor. Hem sınıfsal ve hem de entellektüel planda yeteri kadar radikal doğamadığı için yeni düzende cüretkâr denemelerden uzak kalıyor. Yapılan denemeler, özellikle Batı'da çok yoğun kampanyalara sahne oluyor ve Sovyet ideolojik kurgusu bunları göğüsleyemiyor. 1950 yıllarına gelindiğinde model olma bir anlamda bitiyor ve diğer anlamda teknolojik plana kayıyor. 1950 yıllarının başında atom bombasına sahip olma, sonlarına doğru sputnik'i atabilme, aslında insan ilişkilerindeki durgunluğu gizlemeye yarıyor. 1960 yıllarında Castro-Guevara ikilisinin denemeleri ve Vietnam halkının yiğitliği, eksikliği gözlerden uzak tutmanın yeni perdeleri olarak ortaya çıkıyorlar; bu işlevi görüyorlar.

Çözülmeye başladığında, model olma misyonunu tamamlamış sayılıyor.

DEVRİM YOLUNDAKİ ÜLKELERE YARDIM ETMEME

İkinci başlık, devrim yolundaki ülkelere yardımla ilgilidir. Burada söylenecek şudur; Komintern, tümüyle bu amaçla kuruluyor. Ancak kısa bir zaman içinde *de facto* bir pişmanlık yaşanıyor; çeşitli nitelemelerle "cephe" sözcüğünün telaffuz edilmesi, bu pişmanlığın bir başka biçimde açıklanması oluyor. Bu arada Büyük Britanya'daki genel grevi, bir sosyalist devrime dönüştürme umutları var; sadece umut ve bir miktar para ile propaganda yardımında kalıyor. Geri tepiyor; Çin Devrimindeki tutum ise tümüyle olumsuzdur. 1920 yıllarının sonlarına gelindiğinde, devrimlere yardım yapmama fiili bir politika oluyor.

Bu çizginin ayrık örnekleri, Kızıl Ordu'nun İkinci Dünya Savaşı sonunda, Doğu ve Merkezi Avrupa ülkelerindeki devrimleri önemli ve hatta abartılı ölçüde desteklemiş olmasıdır. Bundan sonra ve bunun dışında kalan ülkelerde değil devrimlere yardım, "kardeş" partileri devrim

yolundan caydırmak bir geçerli politika sayılıyor.

Ancak bu politika yalın değil; bunun dışında, bütün devrimler, yapıldıktan sonra en geniş imkânlarla destekleniyor. Çin, Castro Devrimleri, bunların dışında, Asya ve Afrika'daki bağımsızlıkçı ve demokratik devrimler de, desteklenen ve yaşatılan hareketler arasında yer alıyor.

Çözülme sürecinin en belirgin çizgilerinden birisi, hem Doğu Avrupa'dan ve hem de ulusal demokratik devrimleri desteklemekten vazgeçilmesinde yatıyor. Çözülme sürecinin başında, Sovyet sistemi, iktidarının ilk zamanında bir dünya savaşını göze alamamış olmasına ek olarak, bir dünya sistemi olmaktan vazgeçiyor.

EMPERYALİZMİ DURDURAN GÜÇ

Üçüncü başlık ise Sovyet sosyalizminin emperyalizme karşı konumudur; 1917-1987 yılları arasında Sovyet sosyalizminin en belirgin yanı, emperyalizme karşı caydırıcı bir işlev görmüş olmasıdır. Bu dönemde, 1920 yıllarının başında Türkiye'nin Kurtuluş Savaşı'nda, 1950 yıllarının ortasında Süveyş'in FransızBritiş kuvvetleri tarafından işgal edilmesinde, Vietnam'daki savaşta, mücadele edenlerin hemen hepsi Sovyet iktidarının varlığından güven ve rahatlık duydular. Bu, Sovyet sosyalizminin en büyük yararlarından birisi olarak hep işlerliğini gösterdi: 1987 yılında politika olarak sona eriyor. 1991 yılında, Amerika Birleşik Devletleri'nin Bağdat'ı bombalaması sırasında ise fiilen bitiyor.

Sovyet sosyalizminin çözülmesiyle asıl kayıpların burada aranması gerektiğini düşünüyorum. Emperyalizme karşı caydırıcı ve eninde sonunda durdurucu ve karşı koyucu bir büyük güç olmadan yeni bir sosyalizm denemesinin nasıl yaşayabileceği sorusu, bu çözülme ile ve çözülmenin sona erdirdiği bu çizgiyle gündeme geliyor.

Çözülme, en önemli sonuçlarının birisini Irak'a karşı başta Amerika Birleşik Devletleri tüm emperyalizmin bomba yağdırdığı bir zamanda ortaya çıkarıyor. Fakat tam burası, yaratıcı bir paradoksla, bir başka ipucunu ve yeni düşünme çabalarını zorluyor. Son olarak bunun üzerinde durmak istiyorum.

Küçük Irak, "üstün teknoloji" ile propaganda edilen başta Amerika, arkasından Büyük Britanya, Fransa, Mısır, Suriye, başka ülkeler, kendisinin de bu takıma alınması için fırsat üzerine fırsat yaratan Türkiye'ye karşı bir direnç gösterebiliyor; Washington bile, şimdi bu direncin üç-dört ay sürebileceğini açıklamaktan çekinmiyor. Neden? Bunun bir tek cevabını görüyorum; Irak cephane üzerine oturuyor.

Bir durum ortaya çıkıyor; bir yıkım, bir paradoksu yaratıyor.

Şimdiye kadar ilerici olmak, Sovyet marksizminin ağır endoktrinasyonu altında, barışçılığı ve silahsızlanmayı savunmayı gerektiriyordu. Böyle anlaşılıyordu. İlerici olmak, Sovyet sosyalizmini nükleer saldırıdan korumak için nükleer silahlara karşı olmakla özdeş tutuluyordu; şimdi nükleer başlıklara sahip olma ihtimali, Irak'ı, bir gözü dönmüş, "üstün teknolojili" bir sürüye karşı koruyabiliyor.

Bunu düşündürücü buluyorum.

Her sosyalist devrimcinin her gelişme ve imkânı, yalnızca ve yalnızca kendi devriminin gerekleri açısından ele almak zorunda olduğunu ekliyorum.

Devrim, iktidara yöneliktir. İyice silahlanmış bir iktidarı almak, aynı zamanda, emperyalizmin kaçınılmaz saldırılarına karşı bir imkân yaratıyor mu? Bir çözülüş ve bir direniş, yeni düşünme süreçlerinin kapısını açıyor.

Eğer bugün, Sovyet marksizminin çözüldüğü sırada bile, dünya devrimi özlemi, tekel devrimler programı varsa, bu yalnızca ve yalnızca Ekim Devrimi sayesindedir. Yaşıyor.

Yalçın Küçük'ün bu yazısı 1991'de ABD'nin Irak'a ilk saldırısının başladığı günlerde Toplumsal Kurtuluş dergisinde yayınlanmış, daha sonra Sol Marksizm kitabında yer almıştır.

[1] Bugün Sovyetler Birliği'nde güçlenen ve Garbaçov'u yeni dönüşlere zorlayan "Sayuz" politik platformu, demokratları, vatan hainliği ile özdeş tutuyor. Bunlar, "Sayuz" akımı, sosyalizmden ve Stalin'den etkilenmekle birlikte, daha çok Slav nativistleri ve Batı ile Amerikan karşıtları oluyorlar. Sovyetler Birliği'ndeki her "demokrat" kişinin bir Amerikan işbirlikçisi olduğu değerlendirmesine katılıyorum. Ancak bu akım, leninizmin sürdürücüsü bir nitelik taşımıyor.

[2] Genel eğilimler üzerinde duruyoruz. Dolayısıyla bu dernekler içinde kalıcı mücadele verenler olduğunu da biliyorum. Barış Derneği Genel Başkanı Mahmut Dikerdem'i bunların arasında ve başında görüyoruz. CIA'den para aldığı açıklanan Korotiç'e açık mektubu, bir sempozyumda, Garbaçov'un dünya sosyalist sistemini dezarme etmesini kınamasını son derece önemli buluyorum.

[3] Büroya gelen dergilerin birisinde böyle bir derneğin genel başkanının televizyona çıktığı sevinçle ilan ediliyordu. İnanmayanlar için ekran fotoğrafı basılmıştı; utandım.

Emperyalizme karşı caydırıcı ve eninde sonunda durdurucu ve karşı koyucu bir büyük güç olmadan yeni bir sosyalizm denemesinin nasıl yaşayabileceği sorusu, bu çözülme ile ve çözülmenin sona erdirdiği bu çizgiyle gündeme geliyor.

"Çocuk, Buğu, Bir de Biz": ASAF GÜVEN AKSEL'İN KALEMİNDEN NEMEÇEKLERİMİZ

■ OSMAN ÇUTSAY

Geçmişle bugünü anlatamayız, ama söylemeden de geçemiyoruz: Ferenc Molnar'ın 1906'da yayımladığı gençlik romanı "Pal Sokağı Çocukları" ve Nemeçek, biraz da bizim yaşamımız. Doğru. 1970'lerin sonuna damgasını vurmuş, devrimi ciddiye alan ve çok erken toprağa ekilen "haytalar"... Onları anlatamadık.

Mehmet Ali & Akşamsefası

Selamın geçiyor besbelli,
Yeşerdi telgraf direkleri,
Niyazi Akıncıoğlu

Anlatılabilirler miydi?

Asaf Güven Aksel'e haksızlık etmeyelim; devrimci mücadeleyi, devrim kavgasını hepimiz ciddiye almıştık, ama düşen kardeşlerimizdi en çok o kavganın hakkını veren. Bütün 1970'leri böyle özetleyebiliriz.

Özet dedik, tamam, tamam da, bu özeti anlatmak kolay mı?

Kolay olmadığı anlaşılıyor.

Nitekim 40 yıldır art arda yapılan yayınlar, pek ilgi toplamasa da, epey bir denedi ve sonuç alamadı.

Demek ki, anlatılamıyor. İyi.

İyi de, neden? Buna şimdi yanıt aramayalım.

Ortada bir boşluk olduğunu kabul ederek işe başlayalım. Geçmişin anlatılamaması ile ilgili bir boşluk bu. Ancak asıl soru herhalde şu: Bu boşluk, olsa bile, doldurulması gereken bir boşluk mudur?

Acaba, Marx'ın ünlü saptamasını "tecahül ederek", geçmişin hayaletlerini yeni isyanların ve isyancıların beynine yüklemekle yol alabileceğimizi mi düşündük hep, o yüzden mi sonuç alamadık? Anlatamadık. Anlatabilsek bugün burada olur muyduk? Dincilerin elinde bir cumhuriyet enkazının altında, bir ceset canlılığıyla soluk alıp verirken...

Geçmişle bugünü anlatamayız, ama söylemeden de geçemiyoruz: Ferenc Molnar' ın 1906'da yayımladığı gençlik romanı "Pal Sokağı Çocukları" ve Nemeçek, biraz da bizim yaşamımız. Doğru. 1970'lerin sonuna damgasını vurmuş, devrimi ciddiye alan ve çok erken toprağa ekilen "haytalar"... Onları anlatamadık. Fırsatı kaçırdık. Belki bizden sonrakiler, başarısızlıklarımızın üzerinden bir daha geçip geçmişi bir ruh mühendisine yakışır inceliklerle, yeniden kurgulayıp anlamaya çalışacak, anlatacak... Mümkündür. Dikkat ederlerse, Asaf Güven Aksel gibi bir yardımcıları olacağı kesindir.

Asaf Güven Aksel, büyük bir çalışmaya, belki hâlâ masasında duran bir Opus Magnum'a işaret ediyor aslında geçen yıl yayımladığı bu küçük, ama gerçekten çok değerli anımsamalar kitabıyla: "Çocuk, Buğu, Bir de Biz". Kardeşlerimizin susku okyanusuna gömülüp kaybedilmesine bir çığlıkla itiraz ediyor. Bugüne kadarki çığlıkların en gelişkinlerinden biri bu.

Bunu çoktan yapması gereken az sayıda imzadan biriydi. Bugüne kadar yapılmış olanlara böylece bir çeki düzen de verebilirdi. Yapmadı... Belki de yapamadı. Haksızlık etmeyelim, hiçbirimiz layıkıyla beceremedik. Fakat karşıdevrimcilerimiz, özellikle de sol gösterenleri, bu konuda bizim kavgacılarımızdan çok daha iştahlı ve çalışkan çıktılar. Onları da anlamak mümkün: Kendilerini ve gerçek gerici kimliklerini başka nasıl kamufle edebilirlerdi ki?

Oysa iyice elden geçirilmiş bir geçmişle, bir haklılığın öyküsünü, onun taa içinden yazmak ve analiz etmek mümkün olabilirdi. Burada bir eksikliğimiz var. Kabul edelim.

Her neyse, eğer "bizim çocuklar" fırtına sonrasında daha solcu ve çalışkan olsaydılar, geçmişin ağır isimlerinin genç isyancı kuşakların sırtına bir yük olarak binmesini engellemek daha kolay olurdu. Bunları yapamadığımız için, geçmiş şu anda bir olumsuz yük olarak genç devrimcilerin sırtında ve bunun, hiç istemediğimiz, çeşitli sonuçları oluyor.

Bir şey çok açık: Geçmişin büyük ruhlarını bugünün isyancılarının aklına, sırtına, devrimci insanların beynine yapıştırmak, iyi bir yol değil. Devrimcilik hiç değil.

Devrimcilik, geçmişin üzerinde çalışmak, onu parça parça edip yeniden birleştirerek, organik bir biçimde yaşamasını sağlamaktır.

Bir modülasyon çalışması yapılamadı. Bu nedenle, bu alan karşıdevrimci sürünün, ki isteyen Ahmet Altan ve şimdi adı bile aklımıza bir anda gelmeyen şu Latife Tekin'i ilk sıraya yazabilir ve ardından korkunç bir liste sıralayabilir, at koşturduğu bir mekâna dönüştü. Asaf Güven Aksel'in görece küçük hacimli çalışması ise, bu rant kapısının kapatılabileceğini, gerekli müdahalenin yapılabileceğini duyuruyor. Bir ses düzeyinden bir başka ses düzeyine, bir anlatı düzeyinden bir başka ve daha ileri anlatı düzeyine geçilebilecekse eğer, bu, Aksel tipi müdahalelerin birikmesiyle olacak.

YÜZLEŞME, AMA NASIL?

Ama bizi asıl çeken yanı şurada: Bu küçük kitap, yazınsal değerinin dışında, siyaseten de bir büyük iş, aslında boyundan bayağı büyük bir iş yapıyor: Bir işgale çağrı yapıyor. Bir "karşı işgal" hareketi örgütlenmesini öneriyor.

Geçmişin ve direncimizin, 12 Eylül'de biçilen çocukların, yani 57'lilerin (hadi 1955-1963 doğumlular diyelim) güzel olduğunu, yenildiklerini, yenildiğimizi, direnenlerin genç ömürlerinin bugünün direnenlerine böyle devredilebileceğini anlatıyor. Hepsi, biraz da Mahir ve Deniz gibi, muhtemel bir ölüme yürüdüğünü biliyordu. "Belge'li Birikim Gericiliği" ve onun Ahmet Altan-Latife Tekin militanlarından Orhan Pamuk-Elif

Asaf Güven Aksel, büyük bir çalışmaya, belki hâlâ masasında duran bir Opus Magnum'a işaret ediyor aslında geçen yıl yayımladığı bu küçük, ama gerçekten çok değerli anımsamalar kitabıyla: "Çocuk, Buğu, Bir de Biz". Kardeşlerimizin susku okyanusuna gömülüp kaybedilmesine bir çığlıkla itiraz ediyor.

Şafak okuluna geçen kiri, bunu "ölü sevicilik" olarak anlatmaya çalıştı. Oysa tam tersi söz konusuydu.

Sonuçta, yaşamı ondan kolayca vazgeçebilecek kadar çok seven, halkına âşık 70'li yıllar gençliği, edebiyata layıkıyla giremedi. Aksel, biraz da bu tepkiyi anlatıyor ve belki de "haberci" nitelikli bu çalışmasıyla, bugünün genç direnişçilerinin nostalji tuzağına düşmeksizin geçmişle yüzleşmeleri için bir alan açıyor. Yüzleşme?

Artık iyice ayağa düşen ve laik cumhuriyet düşmanı gericilerin elinde çoktandır silaha dönüşen bu "yüzleşme" kavramı, bir başka perspektiften bakıldığında çok verimli sonuçlara yol açabilir: Korku üretmek için değil, bugünü deşmek için geçmişteki ilerici yönsemeleri kesip biçmek. Teşrih, böyle bir şey ve mutlaka tek yöntemi yok. Sanatta da bu teşrih işlemi gerçekleştirilebilir. Hatta şunu iddia edebiliriz: Teşrih yoksa, sanat ve siyaset de yok. İyi.

İyi ve gerçekten de, geçmişin isyancılarından bugünün isyancılarına kesintisiz bir bayrak aktarımı yok. Tamam, bir bayrak elden ele dolaşıyor, kuşaktan kuşağa geçiyor, ama her defasında rengi ve hatta anlamı değişiyor; o rengi ve anlamı yeniden kurmak/kurgulamak gerekiyor. Peki, o bayrakları taşıyan insanlar nasıl insanlardı?

Anlatamadık. Anlatmaya çalıştık, ama anlatamadık.

Bir uyarı da kabul edilebilir, evet: Geçmişi veya bir zaferi, bir hezimeti, mutlaka kallavi romanlarla sayfalarca, saatlerce anlatmak gerekmiyor. Anılar, yaşanmış gerçeğe sadık anı dökümleri, bir miras alışverişinde çok daha önemli. Geçmişi yazıya dökenler, ister istemez bugünü, bugün bulundukları yeri, yani geçmişe nereden ve ne zamandan baktıklarını anlatırlar. Geçmiş, kayıp mekândır, dönülemez.

Demek ki, geçmiş, bir daha gelmemek üzere gömülmüş bulunuyor.

Üzülmeye gerek yok, bu hep böyledir: Geçmişi aynen anlatmak, böyle metinlerde pek mümkün değil. Hiç mümkün değil. Bizim bugünümüzü, yani geçmişe bugün nasıl baktığımızı ele verir yazılarımız, kitaplarımız, tablolarımız, bestelerimiz, oyunlarımız, filmlerimiz, genç kuşakların düzenlediği devrimci mitinglere katılışımız vs... Bir başka deyişle, geçmiş, bugünün filtresinden geçmeksizin, önümüze bir edebi metin olarak düşemez.

Dolayısıyla "Ben her şeyi olduğu gibi anlattım" diyen metin yazarları, bilerek bilmeyerek, olan bitenin farkında değildir. Bugünün nabzı atmayan bir geçmişe dair metin üretemezsiniz. Bu, işin asıl önemli yanı. Bugünsüz dün yok; eğer entelektüel bir hatırlama, mesela yazı, üretiyorsanız.

Bugünü anlayamayanların, geçmişi en yakın gerçekliğiyle anlatmasını beklemeyelim.

"Çocuk, Buğu, Bir de Biz" hem o güzel çocukları anımsatmak, anılarda gömülü kalmalarını engellemek hem de bir bayrağı bugüne taşımanın yolunu göstermek için kaleme alınmış; öyle görünüyor.

"Vadesi dolmak üzere olan bir borcu ödemeye telaşla girişmenin kitabı bu. (...) Yitirdiklerimize bir saygı duruşu, kalanlara bir selam sarkıtma, bugünlere bir vefa aktarımı diyelim." (s.8)

Aslında çok açık yürekli yazar: "Bizim kuşağın" yaşadıklarının tekrarlanmasının imkânsız olduğunu yazarken başka bir şeye de dikkat çekiyor: 12 Eylül tırpanını yiyen devrimcileri, devrimciler değil, en çok, o insanlara "dışarıdan bir nesneye bakar gibi bakanlar", özellikle de dönekler, korkaklar anlattı. (s. 8) İşte bu gaspın, bu işgalin parçalanması gerekiyor artık Aksel'e göre.

Sorun, şu: Bunun altından edebiyatla kalkmak neredeyse imkânsız.

İYİ EDEBİYAT KÖTÜ EDEBİYATI KOVAMIYOR MU?

Bu usta ve gerçekten renkli yazarın işlerine çok sık tanık olmadık. Bunun eksikliğini bir kez daha hatırlatalım. İyi ve derin olan sahneye çıkmazsa, daha doğrusu, kavgaya girmezse, o sahneyi "Kitsch" peygamberleri doldurur. İktisatta da var, malum: Kötü para iyi parayı kovar ve tersi doğru değil. Yani iyi para kötü parayı kovamıyor. Çok taraflı bir müdahale bilinci ve cephesi oluşturup uzun süreli bir mücadeleye girişmek gerekiyor. Peki, ya yapılmazsa?

Bu yapılmazsa ne mi olur? Bir çöp dağının altında kalırız. Kaldık da zaten. O dağın altındayız on yıllardır... Aksel'in küçük kitabı böyle bir hatırlatma olarak da okunmalıdır ve yazarımız, bu yolda bir müdahalede bulunuyor. Bir inat çağrısı çıkarıyor ve inadı temsil ediyor.

Neden mi? Çünkü ısrar ve inat varsa umut var. Umut ekince ısrar ve inat biçemiyorsunuz, ama tersi doğru. Neden mi doğru? Çünkü ısrar ve inat örgütlenme demektir. Israr ve inat, mutlaka umut eker, ısrar ve inat biçer.

İnat, Aksel'i bu küçük kitabı basmaya itmiş olmalı. "İşte o vazgeçilen romanın, vadesi dolmak üzere olan bir borcu ödemeye telaşla girişmenin kitabı bu." (s. 8)

Nasıl olmasın ki? Sonuçta artık "herkes bir yarasını açıp sunuyor diğerlerine kadehlerce" (s.47) kaçış masalarında bile. Hayat, romanlardan çok daha zengin, renkli, tatlı ve acımasızdır. Eğer kapitalizmde takılıp kalmışsak da, çok kirli. Ama bu bir kaos olarak zenginliğin küçük bir parçası bile yazıya yansıtılabilmişse, daha doğrusu yazıyla, sesle, renkle vs. yeniden üretilebilmişse, büyük bir başarı olabiliyor. Çünkü sanat da hayattır ve zaten hayatın zenginliğini onun dışında "aynen yansıtmak" mümkün değil.

Hayatla sanat boy ölçüşemez.

Sanatın dilleriyle bir "höyük" üretiliyor aslında. Buna elverişli bir mekân yok. Hayata yetişmek ve sabitlemek mümkün değil. Ama o zenginliğin kırıntılarını yeniden üretmek, yani hayatın (somutun) zenginliğine göndermelerle insana yönelik önerilerde bulunmak mümkün. Sonuçta o hayatı değiştirmek mümkün.

Aksel düzeyinde bir yeteneğin, daha kitabın başlarında, "bir buçuk metrelik Arnavut Zülbahar" ile nasıl bir gizilgüç içerdiğini görebiliyoruz. Gerçekten de sadece bu Zülbahar bile başlı başına bir olay. Asaf Güven Aksel, sadece bu tip üzerine kuracağı bir yazınsal müdahaleyle, Türk edebiyatını, bizim anladığımız anlamda, yerle bir edebilirdi. Kitsch bataklığında kolay rastlanmayacak bir karışıklık, bir fırtına yaratabilirdi. Büyük bir fırsattı. Bu fırsat kaçmış değil.

Mahir ve Deniz'in adına yazılmış 71 ihtilalcilerinin sızısıyla büyüyen 70'lerin ikinci yarısındaki devrimci gençleri şu duyarlılıkla işliyor Aksel: "Her şeyin üzerinde tutarız çocukluk anılarını, kırıla döküle de olsa koruruz, üzerine titreriz. Yitirmekten çok korktuğumuz için de, kaç yaşına gelirsek gelelim, oyuna çağıran bir ıslık için hazır bekleriz." (s. 69) Ayhan'ın, Şahinspor'un, Güven'in "her şeyi herkesle paylaşmak istedik" (s. 81) diyen çocukların öyküsü...

"Pal Sokağı Çocukları" ve Nemeçeklerin öyküsü...

Nemeçekler mi?

Nemeçeklerin anlatıldığı söylenebilir mi?

Nemeçekler, ya onlar kendilerini anlatmayı denediler mi? Gerçi birileri anlatmaya kalktı. Aksel, haklı olarak, o anlatıları da, anlatanları da bir saldırı olarak görüyor. Haklıdır, çünkü o anlatanların birkaç istisna dışında hepsi, çoktan Nemeçeklikten istifa etmişti. "Gerçekçiydiler" artık. Nemeçekler bir ahmak güruhuydu onlara göre. Nemeçeksizleştirilmiş bir eski Nemeçekler topluluğu yazdı bizim çocukların saflığını. Kirlettiler. Kendilerini temize çıkarmak için Nemeçekleri kirletmeleri gerekiyordu. Dolayısıyla onların anlattığı Nemeçekler de bizim çocuklardan başka bir takım yaratıklara dönüşmüştü çoktan.

NEMEÇEKLERİMİZ VE TARİHSİZLİKLERİ

Aksel'in kitabından sonra hep kafamızda bir burgu gibi çalışan soruya yeniden yer açıyoruz: Neden bizim çocuklar, "hayatta kalabilen Nemeçekler" yani, kendilerini anlatmadı? Neden anlatamadılar? Neden "devrimci sanata" layıkıyla konu olma-

Acaba, Marx'ın ünlü saptamasını "tecahül ederek", geçmişin hayaletlerini yeni isyanların ve isyancıların beynine yüklemekle yol alabileceğimizi mi düşündük hep, o yüzden mi sonuç alamadık? Anlatamadık. Anlatabilsek bugün burada olur muyduk? Dincilerin elinde bir cumhuriyet enkazının altında, bir ceset canlılığıyla soluk alıp verirken...

Asaf Güven Aksel kitabını yazdığı yıllar, 1970'lerde

Bir şey çok açık: Geçmişin büyük ruhlarını bugünün isyancılarının aklına, sırtına, devrimci insanların beynine yapıştırmak, iyi bir yol değil. Devrimcilik hiç değil. Devrimcilik, geçmişin üzerinde çalışmak, onu parça parça edip yeniden birleştirerek, organik bir biçimde yaşamasını sağlamaktır.

dılar. Bu ilişkisizliği, etkileşimsizliği, tecridi, sorgulamak zorundayız. Kuşkusuz, sürekli "anlatılmadı" diye sızlanmak yerine, bu keyfiyeti ve gerçek saikleri aramak gerek.

Böyle durumlarda plebyen şiddetin, çıplak ve vandal baskının önleyici bir faktör olmadığını baştan söyleyerek işe başlamak gerekebilir. İyi de, hangi entelektüel şiddet bir suskunluğu veya çaresizliği/güçsüzlüğü doğurmuş olabilir?

Entelektüel (teorik) şiddet, plebyen (pratik) şiddetin muhatabı değildir. Ama bu sahnede eksik işte.

Neden bir "47'liler" çıkmadı 12 Eylül kuşağından? Kimse "47'liler"in başarılı bir roman olduğunu iddia etmiyor. Ama etkisi müthişti. Neden öyle bir etkiyi tetikleyemedik? Nedeni, herhalde çıplak şiddette arayamayız.

Tabii şu da sorulabilir: Nemeçeklerin öyküsünü anlatmak, 40-45 yıl önceki insanları bugün gündemin ilk maddeleri arasına sokmaya çalışmak, bunun için de edebiyatın gücünü kullanmak çok mu önemli? Hatta, gerekli mi?

Nemeçeklere bir yararı olmadığı açık. Kime yararı var peki? Şimdilik bilemiyoruz. "Kimlere zararı olur?", daha doğru bir soru.

O soruyu soran Asaf'ın, bir demansa, erken bunamaya, bir çarpık yansımaya karşı savaş açtığı kesin.

Demans?

Bir insanlık durumu bu. Bir toplumsal durum da diyebiliriz. Eğer etkili bir sosyalist direnç entelektüel arenada üretilememişse, insan, sıradan insan, unutmaya eğilimlidir: "Hafıza-i beşer nisyan ile maluldür." Aydın (sosyalist), yanlış bir hatırlatmayı da engeller. Neyi hatırlayamıyor insanlar, neyi hatırlamak istemiyorlar? Acılarının nedeni saydıkları şeyleri: Saflıklarını, kendini vermişliklerini, haklılıklarını, içtenlik ve okuma hırsını, öğrenme hırsını, merak ve bedel ödemekten kaçmamayı. Bunları hatırlamak istemiyorlar. Acılarının temelinde bunları görüyorlar, belki de ondan. Yenilen insan, ya istisnai bir sıklıkla kahramanlaşıyor ya da genel bir eğilim olarak hayata karışmak adına, çöpe dönüşüyor. Biz, azınlık kahramanlara bakarız; diğer çoğunluğu unutmadan.

Yenilenler, tarihsel haklılıklarını unutunca, acılarının sona ereceğine inanıyorlar. Beklentileri çıkıyor. Sistem bu insanları rahat bırakıyor.

Hatırladıkları, yeni yaşamlarında, küçük şeyler: Kim kimi aldattı, kim kime kazık attı, kim hapse girdi, kim zengin oldu? Hatırlayanlar, hatırlanması ve işlenmesi gerekenleri, yani devrimci damarları değil, çöpü yığdılar masanın üzerine ve o çöpten hep birlikte nefret edildi. Asaf'ın "hey gidici"ler dediği güruh, burada. Her biri, 20'lerinde yıkmayı düşündükleri toplumun bir yanına yapışmış, çok azı umur görmeyi başarmış durumda.

Unutulan, bu.

EDEBİYAT VE ÇÖP

Genç ömürlerin asıl içeriği, 12 Eylül ikliminin düşmanıydı, fakat sol adına bu içerik değil, çöp konu edildi. Bilerek bilmeyerek. Tamam, çöp de değerlidir, eğer işlenebilirse. Ama asıl içerik, temel çalışma alanı değildir.

Asaf Güven Aksel, çöpü reddetmeyi ve asıl değerli birikimi işlemeyi, ileri sıçramayı önerdiği için, bu alanda yalnızdı, belki de o yüzden bu kadar beklemek zorunda kaldık.

Edebiyat diye ve "geçmiş" diye o çöpün karıştırılmasını çok daha heyecan verici bulan yeni kuşaklar sahnede artık. Üstelik, geçmişteki çöpü de değerleri de artık önemsemiyorlar. Başka çöplere merak sardılar.

Berat, Suna, Sude, Mübeccel, Ayhan, Güven, Haydar... Tacim, Cemil, Haydar, Süleyman, Yaşar... Kitabın kahramanları. Her biri önemli ve etrafımızda o kadar çoklar ki. Her 10 yılda bir o kadar çoğalıyorlar ki... Acaba bir türlü anlatılamadıkları için olabilir mi?

Gerçekten de, mazi olmuş bir devrin hikâyesini, o devrin insanları olmadan nasıl anlatırsınız? Anlatamazsınız.

Bir devrin bugüne akan (canlı) bir mazi olabilmesi için, o devri anlatan ve anlatılan insanların güncel olması,

yani maziye (burada: betona gömülmeye) direnebilmesi gerekir. Ama o devrin insanları anlatılamadan bugüne geçiş yapmak, tarihin doğal akışı değil midir? Acaba sadece anlatınca mı bu akışa müdahale edebiliyorsunuz? Soru ve sorun bu.

Sonuçta, "Pal Sokağı Çocukları"ydık. Hepimiz birer Nemeçek'tik, ama Nemeçek gibi bu dünyayı erkenden terk edemeyeceğimizi düşünüyorduk. Nemeçek'likten çıkmamız gerekiyordu. Nemeçek'likten çıkmayanlar yenilmiş kabul edildi. Çıkanlar ise o dünyada kalanları "ölümü seçmiş güruh" veya "ölü sevici" saydı. Devrimcilik gözden düştü, halkın gözünde bir değer olmaktan çıkarıldı ve (Orhan Gökdemir'in yaratıcı teşbihiyle) cumhuriyetçi tüm parçalarıyla Türkiye bir enkaza, "gömülemeyen ve sürekli ırzına geçilen bir cesede" dönüştürüldü.

Nemeçekleri görmezden mi geliyoruz? Buna bağlı soru şu: Bu dünya Nemeçekleri ne yapacak? Bu dünyada Nemeçeklere yer yok ki. Bugünün Nemeçekleri nerede? Bugüne dair gözlemlerimiz nerede?

Bizden bir Giorgio Bassani bile çıkmadı. Sadece kendini anlatan devrimci yazarlar?.. O da olmadı.

Oysa iki yükselişte büyük yazı estetleri de çıkmamış değildi. 1930'larda Nâzım ve devamcısı Cumhuriyet kuşağı. Bir de 50-60'larda (İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'da da yükselen komünist hareket) İkinci Yeni ve Yalçın Küçük ile 60 kuşağı... Özgün ve müthiş etkili bir "düzyazı" diline en büyük örnek Yalçın Küçük olmadı mı? Kendisine 12 Eylül'den hemen sonra 1982 başları olmalı, bir toplantıda 57'liler adına galiba bir kırmızı gül (veya karanfil) verilmişti. Olmadı.

ASAF GÜVEN AKSEL VE ONAT KUTLAR'IN KÜÇÜK BAŞYAPITI

Toplumsal tarih, tarihe not düşülmemiş kişisel tarihlerin de bir bileşkesi. Bakış açımıza bağlı. Aslında tarihi bu "notu düşülmemiş" milyonlar yapıyor. Marx'ın deyişiyle, "Bilmiyorlar ama yapıyorlar". O zaman onları da yazmak ve tarihe not olarak düşmek, komünist yazının bir görevi.

Ama komünist yazın, sahte bir nesnelcilik değil. İnsanı, daha doğrusu zamanımızın kahramanlarını kendi renkleriyle ve dilleriyle yakalamak için özgün bir çaba harcamak demek. Daha açığı: Yaşananları ve yaşayanları özgün dilleriyle anlatma çabası göstermek demek. Belki de bu yüzden 1980'in Nemeçeklerini o binlerce devrimciyi, bir türlü anlatamadık. O dili/dilleri yakalayamadık, yaratamadık. Biyografik bilgilerle o dil kurulamıyor. Ama biyografi de çok gerekli. Onu bile yeni yeni başarabiliyoruz. Ayrıntı ve NotaBene gibi yayınevleri geçmişin devrimcilerini biyografik bilgilerle kitaplaştırarak bir boşluğu dolduruyor. Büyük bir boşluk bu. Neden mi?

Devrimciler, onlar hakkında anlatılanlardan çok daha kahraman ve edebi idi. Ezip geçtiler yazıyı. Mahir, Hüseyin, Deniz... Sonra on binlerce kırılan devrimci... Asaf Güven Aksel aslında bu gecikmiş çabayı gösteriyor. O dili, 70'lerin Nemeçeklerini yeniden yaratma terini görüyoruz kitabında. Bir "haberci" bu küçük kitap, evet.

Acı gerçekle yüz yüzeyiz: Bize miras kalan dille bu çocuklar anlatılamazdı. Sonra da birden çekildiler zaten. Onat Kutlar'ın o müthiş ağıtı da çabuk unutuldu. Saçmasapan bir "sanat dergisinde" yayımlanan o unutulmaz yazısında, devrimci gençlere, daha çok da Aksel'in anlattığı gençlerin arkadaşlarına sesleniyordu "Nerdesiniz?" diye:

"Baharı simgeleyen kuşlar gibiydiniz. Her türden, her cinsten. Yoksul ve kerpiç köy evlerinin kırlangıçları da vardı aranızda, kentlerin yeniyetme horozları da. Bozkır turnaları, dağların kartalları, şahinleri, sokakların gösterişsiz serçeleri, açık deniz martıları. Sanki aynı nisan mayıs güneşlerinin aydınlığı ile ışırdı yüzünüz. Bu yüzden birbirinize benzerdiniz gene de.

Gözlerinizdeki şaşkınlık, merak ve umuttan tanırdık sizleri. Bir de aranızdaki sınıf farklarını silen giysilerinizden. Kız erkek, kadife pantolonlar, kotlar giyerdi-

Mehmet Ali & Akşamsefası

Israr ve inat varsa umut var. Umut ekince ısrar ve inat biçemiyorsunuz, ama tersi doğru. Neden mi doğru? Çünkü ısrar ve inat örgütlenme demektir. Israr ve inat, mutlaka umut eker, ısrar ve inat biçer.

niz. Ayaklarınızda hem ucuz hem pratik botlar, lastik ayakkabılar. Bir kazak, bir mont ya da bir parka gecenin ayazında sizi sıcak tutardı. Büyük kentlerin sokaklarını doldururdunuz. Günün tuhaf saatlerinde. Sabahları ortalık henüz alacakaranlıkken, ya da geç vakit, geceyarıları. Ellerinizde kitaplar, çantalar, banliyö istasyonlarına çıkan dar yollardan, otobüs duraklarından tartışarak geçerdiniz. Durmadan tartışırdınız.

Kaldığınız evler ve yurtlar, okullarınız, gittiğiniz kantinler ve lokaller, yaşadığınız kent ülke ve yeryüzü sanki büyük bir forumdu. Durmadan yer değiştirirdiniz. Bilinmez bir içgüdüyle ağaç dallarında sürekli yer değiştiren sakalar gibi. Yeryüzünü de aynı hızla değiştirmek isterdiniz. Kolları ve paçaları tarazlanmış, hızlı boy attığınız için kısalmış giysilerinizin ceplerinde pek para bulunmazdı ama gene de kitaplar satılır, tiyatrolar, sinemalar dolardı. Sinemayla ilginizi, Sinematek'teki, sinema kulüplerindeki tartışmalardan bilirim. Biz, sinema yazarları, yönetmenler, senaristler biraz kızardık size. Tatlı tatlı giden konuşmaların bir yerinde, salonun bir köşesinden parmak kaldırır, utangaç ama cesur ve tok bir sesle karşı çıkardınız: "çözüm nerede?" diye sorardınız çoğu kez. "Bir gerçeği saptamakla yetinecek miyiz?" Toplumsal yaşamın tüm alanlarında olduğu gibi sinemada da ince denge ve kâr hesaplarına, biçim oyunlarına,kariyer kaygılarına aklınız ermezdi. Bu yüzden her yerde yadırganırdınız.

Sorularınızın pervasızlığı, bizdeki sadist duyguları kamçılardı. Susturmak isterdik nice hoşgörülü olursak olalım. Çünkü her yerde, her türlü rahatlığı bozuyordunuz. Hele bu yüzlerce yıllık otokratik, rahatına düşkün ve sert toplumda.

Bir de aceleciydiniz. (...)

Sokaklarda, arabalarda, gece külüplerinde ve diskotek kapılarında, lüks semtlerin sinemalarında giysileri, tavırları, gülüşleri sizlere benzemeyen bir sürü genç insanla karşılaşıyorum. Özellikle benim sık sık gittiğim sinemalarda. Ama sizleri göremiyorum. Filmleri ve yeryüzünü doğru dürüst tartıştığımız yok.

Ne oldu size? Nerdesiniz?.."

Onat Kutlar'ın yakaladığı ve acısını inanılmaz bir saflıkla dile getirebildiği bu insanları yazamadık.

Asaf'ın kitabı, böyle bir acının da kitabı. Nasıl okuduğunuza bağlı. Güzel bir dilin, insanın kederini anlatırken yaratacağı olanakları merak ediyorsanız, iyi bir işle karşı karşıyasınız demektir. Tabii, bu dilin sahibi Asaf Güven Aksel'in neden bu alanda çok kitap çıkarmadığını sorarak da yol alabilirsiniz. Geçerken bir tane çakmak için değil bu serzenişimiz.

Bizim aradığımız şey farklı: Burada bir haberci var. Türkiye tarihinin en uzun süreli kalkışmasını sırtlarında taşıyan çocukların, Nemeçeklerin neden anlatılamadığını, bu küçük kitaptan sonra neden daha sık düşünmek zorunda kalacağız? Aksel, 78 Kuşağı'nın (veya 1955-63 doğumluların) anlatılamadığını hatırlatıyor.

Ya biz çok beceriksizdik ya da Türk edebiyatı bu yükü kaldıramayacak kadar bitmişti. Nemeçeklerini anlatamayan bir edebiyat bu. Anlatamayan da, solcular. Anlatmayan bir edebiyat. Anlatılamayan solcular. Bu, bir kara delik, evet.

Kitabın kahramanlarından Haydar'da bir şey daha açıklık kazanıyor: Hiç anlatılmayanlar. Devrimci yükselişe katılan eğitimsizler. Toplumun tortusu insanlar. Genç insanlar. Onları anlatmak gerekir. Ama bilen kaldı mı onları. Anlaşılmışlar mıydı? Haydarlar. Her devrimin "Kanonenfutter"leri... Kurbanlık kıtalar... Nedirler, ne olurlar, ne oldular? Kurbanların hayatları büyük olur. Herhalde anlatılmamaları gerekir; "müesses nizam"ın sonucu, diyelim.

Gözlemek için yazmak, burjuva edebiyatının mı bir özelliği? Açıklık nasıl buraya girer?

Gözlemek için yazmak, yazma eylemini bir gizleme eylemi haline getiriyor. Demek ki, gizlemek için, o hırsla gözlüyorlar... Bunu mu devralacak sol edebiyat? Saklamak için, insanı metafizik bir kara delik olarak propaganda etmeyi iş bellemiş edebiyatı, sosyalizmin edebiyatına nasıl aktaracağız? Aktarılabilir mi? Birinden ötekine geçilebilir mi? Her insanın bir kara delik, uzayın derinliklerindeki kara delikleri andıran bir metafizik anlaşılmazlık olduğunu işlemese burjuva edebiyatı, neden ve nasıl var olabilir?

Az yazan çok iyi bir yazar, bir küçük kitapla, bir büyük yenilgiyi hatırlatıyor. Yüzümüze ayna tutuyor. Büyüten bir ayna olduğunu anlıyoruz. Gecikmiş bir yapıta, gecikmiş bir eleştiri yazısıyla yakışmaya çalışıyoruz.

Hayat sanattan büyüktür, eğer değildir diyen varsa, onlara "o zaman, sanat bizatihi hayattır" diyelim.

Asaf Güven Aksel, sağ ol...

Frankfurt, Ocak 2022

MARAŞ: ÖLÜMÜN SESİ KESİLENE KADAR ANLATACAĞIM

■ ŞENAY KEÇECİ

Öldürülen bir anadan doğan bilir gerçeği...

Hani doğum kadının en güzel sancısıdır ya, anacığım hiç sancı çekmedi.

Ben kendi kendimi doğurdum anamın rahminden; ölmek için düştüm de doğdun dediler, nefes aldım da yaşıyorsun dediler: Daha dün gibi bugün gibi...

Sahi siz hiç ölü bir anadan doğdunuz mu? Ya da doğanı tanıdınız mı?

Gözlerine bakıp da gözlerindeki derin sancıyı gördünüz mü?

O sancı hiç bitmez biliyor musunuz?

Kaç yaşında olursanız olun büyür o sancı yeniden...

Ölmek için, yeniden anamın rahmine kavuşmak için büyüdük birlikte...

Tanığım her şeye, sokaktaki feryada, evin içindeki tecavüze, yaşlı ebenin gözlerini oydukları Mıh'a, her şey dün gibi, her şey bugün gibi, her şey mıh gibi, her şey ölü doğduğum anam gibi beynimin içinde çakılı...

Sokaktan evimize yankılanan ses: "Allah'ını seven cenneti isteyen kızılbaşları öldürsünnn" sonra "Allahu ekber Allahu ekberr"

Tanığım!

Doğduğum ölü anamdan, tanığım.

Görmedim ama duydum...

Anamın karnında iken bana söylediği türkülerden, duydum.

Duydum o sesi!

Sokakları delip evimizin kapısını tekmeleyen ölümün sesi; duydum.

Ses insan öldürür mü demeyin, sakın!

Öldürür efendim;

Ses ölüm olur,

Ses ölümün habercisi olur,

Ses ölümü söyler,

Ses öldürülecekleri söyler...

Ses ölüm olur ve öldürür efendim: "Allah'ını seven cenneti isteyen kızılbaşları öldürsünnn!"

Kapımıza dayanmış ölümün sesi; duydum ve tanığım ben...

Öldürülen bir anadan doğan bilir gerçeği erenler...

Ses kapıda, ölüm çoktan evimizin içinde iken, anacığımın babama yalvarışları:

"Beni sen öldür, beni onların eline bırakma!"

Evet, anam böyle yalvarıyordu birlikte ölmemiz için bizi öldürmesi için babama yalvarıyordu.

Ahh be güzel anam sesindeki telaş-korku, gözlerindeki feryat, dilindeki figan daha dün gibi bugün gibi ölüm gibi doğduğum gibi aklımda, gözlerimde, gecemde, gündüzümde...

Birazdan seni öldürecekler anacığım; Allah için cennet için...

Abdestini alanlar namazını kılanlar yeryüzünü cehennem edecekler...

Bir ben kaldım senden!

Ölü bir anadan kendi kendimi doğurdum gerçeğin demine devranına hü diyerek tanık olduklarımı anlattım; o günleri devletin ve komşularımızın, tanıdıklarımızın, dost bildiklerimizin bize neler yaptıklarını unutmadan, yorulmadan cemi cümlemiz bilsin de unutmasın unutturmasın, bir daha yaşamasın evladı aliler diye anlattım...

İçiniz yandı mı Sivas gibi; yansın efendim!

Kanadı mı her bir yanınız Dersim gibi; kanasın efendim!

İnsan olmaktan utandınız mı Çorum gibi; utanın efendim!

Ben tanığım dün gibi bugün gibi...

Ölü anamın rahminden düştüğüm günden bu yana yanarım her gün, kanar yüreğimin demi her dem.

Utanırım bu topraklarda insan olmaktan!

Sakın ha unutmayın, unutturmayın. Dilden dile anlatın; taa ki pirimin dileği gerçek olana kadar: "Cümlenin muradı dünyada cennet" olana kadar!

Ölümün sesi kesilene kadar anlatın!

Yeryüzü bize ve cümle cihandaki bütün canlılara cennet olana kadar anlatın!

Mehmet Ali & Akşamsefası

GÜNEŞ TUTKUNLARI

■ HAYRETTİN GEÇKİN

Yani insanın da elinden tutan bir roman yazılmış meğer. Yazılmış ve birkaç yıl önce de Belge Yayınları'ndan çıkmış. O sıralar Şair Sennur Sezer'in duygusal ve kişisel yazısı dışında kimseden ses çıkmamış kitap hakkında. Kadın hareketinin dahi gözüne ilişmemiş her nasılsa. Kitabın düzenlenmiş ikinci baskısının Artshop Yayınları tarafından çıkıp elime ulaşmasının da ayrı bir öyküsü var.

Fotoğraflar: Kadir İncesu

Ben eleştirmen değilim, bu yazı bir roman üzerine yazılmış olsa da bir eleştiri yazısı değil. Bu yazı bir kitap tanıtımı da değil ayrıca. Öyle olsun diye hiç düşünmedim açıkçası. Bu yazı olsa olsa araştırmacılara, eleştirmenlere, edebiyatçılara, edebiyat dergilerine, kitap tanıtımı yapan kişilere karşı bir okur olarak kişisel kırgınlığım ve içimde onlara karşı başlayan belki yerli, belki yersiz bir güvensizlik olabilir. Bir iç dökme ve görmezden gelinene dair bir itiraz da sayabilirsiniz. Size kalmış.

Bakın anlatayım: 12 Eylül üzerine yazılmış ne kadar roman varsa bulup okumaya çalıştım. Ne yalan söyleyeyim okuduklarımdan hiçbiri beni tatmin etmedi. Bu yüzden gençliğimi, ülkemin ve çocuklarımızın geleceğini çalan, doğayı mahveden ve bugün bile üstümüzde bir karabasan gibi duran 12 Eylül'ün romanı gerçek anlamda hâlâ yazılamadı diye not düştüm kişisel tarihime.

Ama 12 Eylül sonrasında içine düşürüldüğümüz karanlık sürece; kıstırılmışlığımıza, kuşatılmışlığımıza,

baskıya, zulme, insanlarımızın güvencesiz çalıştırılmasına, örgütsüz bırakılmasına, geleceksizleştirilmesine, acımasızca işleyen sömürü çarkına, kadın sorununa, insanın insanlık dışı bir yerlere fırlatılmasına ışık tutan, onları görünür ve anlaşılır hale getiren, bunu yaparken de okurun kafasında bir takım çıkış sinyalleri uyandıran, yani insanın da elinden tutan bir roman yazılmış meğer. Yazılmış ve birkaç yıl önce de Belge Yayınları'ndan çıkmış. O sıralar Şair Sennur Sezer'in duygusal ve kişisel yazısı dışında kimseden ses çıkmamış kitap hakkında. Kadın hareketinin dahi gözüne ilişmemiş her nasılsa. Kitabın düzenlenmiş ikinci baskısının Artshop Yayınları tarafından çıkıp elime ulaşmasının da ayrı bir öyküsü var. Ama onun yeri ve sırası değil şimdi.

Olay örgüsü, dil ve anlatım bakımından "muhteşem" denilebilecek bir yapıt Rahime Henden'in Güneş Tutkunları adlı romanı... Sağlam bir edebiyat yapıtı. Henden, söyleyeceklerini edebiyatın içinden söylemiş. Kimseye görüşünü dayatmamış. Bir büyüklenmenin içine de girmemiş. Yazdıklarıyla arasına mesafe koyarak yazmış romanını. Adeta sözcükleri yontarak koymuş yerlerine. Yaşanan gerçekliği de kanırta kanırta yazmış ama. Okura alanlar açarak yazmış. Tekrarlara düşmemiş. Akıcı mı akıcı, bir o kadar da can yakıcı, düşündürücü, yaralayıcı ve iyileştirici. Bizi bize anımsatmakla kalmamış yalnızca yazar; kaybettiğimiz merakımızı geri vermek üzere çıkmış karşımıza. Duyarlıklarımıza dokunmuş, dokunmaya çalışmış. İnsan olmanın doğuştan kazanılan bir edim olmadığını duyumsamamızı istemiş özellikle.

İNSANIN KOLUNA GİREN YAZAR

Güneş Tutkunları bir ajitasyon ve propaganda metni de değil. Asla değil. Ama bir özgürlük mücadelesinin romanı. Sosyalizm mücadelesinin... Aşkın ve devrimin... İnsanlık dışı zamanlardan geçerken insanın koluna girilerek yazılan bir roman neresinden bakarsanız bakın... Henden; okura "Yarının sahibi biziz, yarın bizimdir yoldaşlar" diye müjdelemiş karanlık günlerin içinden geçerken... Yüreğini vicdandan bir kaleye dönüştürüp oradan harekete geçirmiş kalemini. İçinde bulunduğumuz acımasız, vahşi, gayri insani dünyadan başka bir dünyaya doğru yola çıkarmak istemiş bizi. Ütopyamıza doğru... Büyük insanlık ütopyasına... Bütün bunları yaparken estetik kaygıyı elden bırakmamış kesinlikle. Kaba gerçekçiliğe düşmemiş. Olay kahramanları tanıdığımız kişiler, tanıdığımız yüzler. Uzaktaki yakınlarımız, yakındaki uzaklarımız. Capcanlı, içten ve safi insan her biri.

Kitabı okuyup bitirdikten sonra kara kara düşünmeye başladım: Kitabın neden görmezden gelindiğini merak ettim açıkçası. Edebiyat insanları hangi kaygılarla bu kitabı görmezden gelmiş olabilir diye sorular yönelttim kendi kendime. Asıl zirvenin aşağılarda olduğunu bari edebiyat ve okur çevreleri unutmasaydı diye geçirdim içimden. Gecekondularda yaşayan insanları ve onların adil, demokratik ve özgürlükçü bir dünya mücadelesini konu alan, sınıf mücadelesini öne çıkaran bir romana ülkenin kelli felli jüri üyeleri tutup anlı şanlı roman ödüllerinden birini verseydi diye hiç düşünmedim. Maksim Gorki'nin Ana'sı kadar ilgi görseydi diye bir beklentiye girmedim. Romanın ufak tefek sorunları yok diye bir iddiam da yok ayrıca. İçim yandı sadece. Üşüdüm...

Yazar mı? Cibali Tütün Fabrikası'nda, tekstil, kundura işçiliklerinde ve daha değişik işlerde çalışmış. Fabrikalarda, kadın örgütlerinde ve hayatın her alanında demokrasi mücadelesinin bizzat içinde olmuş. Yazarın başarısı işin mutfağında olmasından ileri geliyor belli ki. Romanın görmezden gelinmesinin nedeninin, yazarın bir mücadele kadını ve bir sosyalist olması ile ilgili olabileceğini düşünmekten korktum ve kaçındım açıkçası. Ama başka türlü yanıt da bulamadım kendime.

Olay örgüsü, dil ve anlatım bakımından "muhteşem" denilebilecek bir yapıt Rahime Henden'in Güneş Tutkunları adlı romanı... Sağlam bir edebiyat yapıtı. Henden, söyleyeceklerini edebiyatın içinden söylemiş. Kimseye görüşünü dayatmamış. Bir büyüklenmenin içine de girmemiş. Yazdıklarıyla arasına mesafe koyarak yazmış romanını. Adeta sözcükleri yontarak koymuş yerlerine.

NEDEN BİLİNÇLİ İNSANLARIN HAYATINDA EDEBİYAT YOK?

Bir şeylerin eksik gittiğini bilmiyor değilim hoş. Ülkede sol, sosyalist, demokrat, sosyal demokrat yapılarda neden şiir dinletileri, öykü günleri yapılmıyor, kitaplar okunup üzerinde tartışılmıyor; neden hayatımızda yeterince sinema, tiyatro yok, bu haramiler düzeniyle sanatın değiştirici, dönüştürücü gücü olmadan nasıl başa çıkacağız; kadın sorununa, Kürt sorununa, göçmen ve çevre sorununa nasıl ve ne şekilde bakacağız, üzerimizdeki bu insani olmayan ablukayı nasıl kaldıracağız, yabancı tekellerin cirit attığı yer haline getirilen ülkemizi nasıl savunacağız, demokrasi ve özgürlük mücadelesini nasıl başarıya ulaştıracağız, geleceğimize nasıl sahip çıkacağız diye kimseye soru soracak ve birilerine başkaldıracak halim yok. Çünkü herkes her şeyi biliyor nasıl olsa...

Kendime de sizlere de zarar vermek niyetinde değilim bunları söyleyerek. Bir romanın beni böylesine allak bullak edebileceği aklıma gelmemişti. Görmezden gelinmesi de... Toplum bir sürü sorunla boğuşurken, o sorunlara sırtını dönerek yapılan edebiyatın nasıl bir edebiyat olacağını açıkçası bilemiyorum. Kafam neden bu kadar karışık onu da...

Tavuklarımız birbirine karışmamıştı köylük yerde, yaylalarda koyun kuzu otlatmamıştık birlikte, evden kaçıp derelerde de çimmemiştik. Bu doğru! Ama şehre geldiğimde onları tanımış, onlarla arkadaşlık etmiştim. Bir çay bahçesinde çay içebilmek, ya da salaş bir lokantada kuru fasulye yiyebilmek için paralarımızı birleştirmiş, dolmuş parası bulamadığımız zamanlarda saatlerce birlikte yürümüştük yaşadığımız kondulara. Kimimiz bir fabrikada işçi, kimimiz öğretmen, kimimiz öğrenci... Ara işlerde çalışanlarımız, iş bulamayanlarımız da vardı aramızda. Hepimiz kitap okur, okuduklarımızı birbirimize anlatırdık. Düşünmeyenimiz, düş kurmayanımız, sorup sorgulamayanımız yoktu. Işıl ışıldık... Katıksız yurtseverdik. Ben şiir de okurdum yeri geldikçe arkadaşlarıma. Direnişlerde, eylemlerde hep beraberdik. Birbirimizden canımızı bile esirgemezdik. Başka türlü bir yer olsun istiyorduk dünya. Kimsenin yüreğinin sınıfta kalmadığı bir yer... Ama yolunmuş gelincik tarlasına dönüşürdü kalbimiz sözümüz kesildiğinde. Gözaltılarda, işkencelerde... Güneş Tutkunları'nı okurken böyle duyumsadım kendimi, roman kahramanlarıyla aramda böyle bir yakınlık, bu şekilde bir bağ gelişti. Gençliğime yaklaştım sanki, parmak uçlarımdan sarkıp dokunacaktım az kalsın. Dokunmuş muydum? Kollarım mı yetişmedi yoksa?

BÜTÜN İYİ İNSANLARIN OKUMASI GEREKEN ROMAN

Güneş Tutkunları'nın sayfaları arasında ilerledikçe Ana, Bitmeyen Kavga, Seni Halk Adına Ölüme Mahkûm Ediyorum, Sarı Dünya, Yarın Bizimdir Yoldaşlar gibi onlarca roman ve Bertolt Brecht, Pablo Neruda, Nâzım Hikmet, Ahmed Arif, Hasan Hüseyin gibi şairlerin şiirleri atlı birer rüzgâr gibi gelip doluşuverdi duyarlıklarıma. Odamın duvarlarında birden beliren Che Guevara, Nâzım Hikmet, Yılmaz Güney ve Deniz Gezmişlerin posterleri... Dışarıdan içeriye sızan güneşli Ruhi Su müziği. "Hani benim gençliğim nerde?"

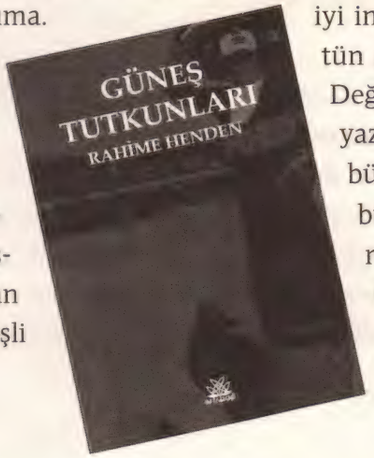

Esin ve Tevfik aşkı etrafında örülen bir sınıf gerçeği, verilen mücadele, işten atılmalar, tutuklanmalar, polisin tutumu, devrimci kararlılık, orta sınıf kaypaklığı, kadınlığın zorluğu... Özellikle kadın olmanın zorlukları...

Esin sağlığın nasıl şimdi? Aklım sende kaldı. İçinde taşıdığın yaşamla vedalaştıktan sonra pişmanlıklar yaşıyor musun hâlâ? Şimdiki aklın olsaydı işten atılacağını bile bile yine de zorunlu mesai uygulamasına karşı verilen mücadelenin öncülerinden olur muydun çalıştığın fabrikada? Seni yüzüstü bırakıp giden, kolayı seçen Tevfik'e ve poliste çözülen İrfan'a karşı öfken hâlâ devam ediyor mu? Bağışladın mı yoksa onları? Emine anaya, Aslı, Aynur, Ali, Firdevs, Nuray ve diğer arkadaşlara görüştüğünde benden selam söylemeyi unutma olur mu?

Değerli yazar Rahime Henden, yakın bulduğum birkaç arkadaşımı aradım kitabınızı okuduktan sonra. Onlara ölmeden önce mutlaka okumanız gereken bir kitap dedim Güneş Tutkunları için. İçlerinden biri daha sonra arayıp; "Kitabı nerden bulacağım," diye sorduğunda internete gir, yayınevini ara dedim, hatta bir şekilde edindiğim telefonunuzu dahi verdim kendisine. Karıma ve oğullarıma da okumalarını salık verdim kitabınızı. Aslında bu kitabı bütün iyi insanların, özellikle de bütün gençlerin okuması lazım. Değerli yazar, böyle bir kitap yazdığınız için bir tepeden bütün insanlara, bir kıyıdan bütün denizlere kardeş yüreğimle selamlıyorum sizi. Önünüzde saygıyla eğiliyorum.

UMUDASLAN

■ A. KADİR PAKSOY

Ümit Sarıaslan- A. Kadir Paksoy, matbaadan yeni aldıkları Anadolu Ekini'ni inceliyorlar, 1991

Ümit Sarıaslan'dır Umudaslan
Arslanların arslanı bir arslan
Arkadaş oldu, yoldaş oldu bana
Çakma arslanların arslan sanıldığı bir zamanda
Zamanelere aldırmadan

Zamaneler, zamanı zariflere zehreden zahitler
Bilgeliğe bigane beylere biat eden biçareler
Ak maskeli, kalpleri zifir, dilleri zehir
Karanlığın korkak kahramanları
Kapıkulları, karnıkaralar
Bitli baklalarını kör alıcılara kakalamak için binbir dolap çevirenler
Sürüyü gütmek için sürünüp sürüleşenler
Yolunan yabangüllerini görmeyip körleşenler
Yeşeren fidanların uğultusuna sağırlaşanlar
Sonsuzluğu taşlayan taşeronlar
Çıkarsız sevgiyi, seviyi taşıyamayanlar
İhanet içinde semiren siyaset esnafı
Çıkarı için dostunu satan sefiller
Kinden, kirden, irinden beslenenler
Dostuma neler vadetmediler neler
Ama dostumun kafasıyla kalbi
Tıpkı ikimizin dostluğu gibi
Öyle ahenkli
Öyle uyum içindeydi ki
Boyun eğmedi
Pirüpak kaldı

O Sidherta'ydı ben Gautama
O Don Kişot'tu ben Sançe Pançe
O Mustafa Kemal'di ben İnönü
O Kastro'ydu ben Guevera
O Hacı Bektaş'tı ben Yunus
İkimiz bir adamdık nereden baksan
Ortak paydamız insan

Koruyup kolladık Anadolu ekinini var gücümüzle
Sevincin kuşları nasıl da öterdi
Başak ve asma sarılınca birbirine
Ah nasıl güzelleştirirdi bizi
"Aslan südü" ve "Melami neşesi"
Masalara akşam güneşi düşende
Nasıl geçerdik Sakarya caddesinden
Arkamızda bize yetişmeye çalışan ağaçlar
Hâlâ gözümün önünde
...

Üstâd'ım, can dostum, kardaşım, yoldaşım
Öğretmenler öğretmeni, erenler ereni, sözünün eri
Umudaslan, tanrılar soyundan bir insan
Bilmem ki hangi yıldızdan gelmiş
Gökten nasılsa düşmüş
Kirlenmeden, kirletmeden hiçbir şeyi
Zamanın beyaz atına binip gitti
Varın siz düşünün gayri
Kederin kemendi boynunda
Bencileyin zincirli ördeği

ŞU BİZİM ALTMIŞLI YILLAR

■ MEHMET ATAY

Genç Cumhuriyetimizin en değerli, kalıcı devrimlerinden biri olan eğitim kurumu Köy Enstitüleri bir öğretmen kuşağı yetiştirdi. Kurumsal yapısı çok kısa sürse de etkileri günümüze dek süren Köy Enstitüleri sonradan "68'liler" denecek olan bizim kuşağı yetiştirdi.

27 Mayıs 1960, onun ürünü olan ve bir referandumla kabul edilen 1961 Anayasası'nın yarattığı göreceli özgürlük ortamı Türkiye'nin siyasal iklimini değiştirmeye başlamıştır. 27 Mayıs 1960'tan önce üniversite gençliğinin oynadığı önemli rol toplumsal konumunu güçlendirmişti.

Anayasanın ilerici yapısına karşılık geçmişten gelen ceza yasasının 141-142. vb. maddeleri temel hak ve özgürlüklerin önünde birer engeldi. 20 Aralık 1961'de Doğan Avcıoğlu'nun yönetiminde yayın hayatına başlayan YÖN DERGİSİ sosyalist ve Kemalist aydınları bir araya getirdi. Cumhuriyet'in 40 yıllık birikimini hareketlendirdi. 13 Şubat 1961'de 12 sendikacının kuruculuğunda siyasal yaşama katılan TİP (Türkiye İşçi Partisi), bir süre sonra Mehmet Ali Aybar'ın öncülüğünde kırklı, ellili yılların sosyalist gelenekten gelen aydınların da katılması ve SOSYAL ADALET DERGİSİ'ni çıkarmaya başlamaları siyasal ortamı renklendirdi, hareketlendirdi.

Genç Cumhuriyetimizin en değerli, kalıcı devrimlerinden biri olan eğitim kurumu Köy Enstitüleri bir öğretmen kuşağı yetiştirdi. Kurumsal yapısı çok kısa sürse de etkileri günümüze dek süren Köy Enstitüleri sonradan "68'liler" denecek olan bizim kuşağı yetiştirdi. İşte bu "68'liler" o yıllarda liselerde, öğretmen okullarında, meslek okullarındaydılar. Böyle bir siyasal, sosyal, kültürel ortamın aydınlığında üniversitelere ve yüksek okullara geldiler. Farklı coğrafyalardan gelmişler, ama aynı eğitimden geçmişlerdi.

ANAYASA'YA AYKIRI YASALARI DEĞİŞTİRMEK

Bu ortak payda onları kısa sürede kaynaştırdı. Türkiye ilk kez giderek yaygınlaşacak olan sol bir potansiyelle tanıştı. Orta öğretim yıllarında, 1965 seçimlerinde 15 milletvekili çıkararak TBMM'ne giren TİP'in söylem ve eylemleri bu gençlerin önemli kesiminin ilgisini çekti. 1966-67'lerde yüksek öğrenime gelince çoğu TİP'e üye oldular. Bulundukları fakülte ve yüksek okullarda "fikir kulüpleri" kurarak FKF'yi (Fikir Kulüpleri Federasyonu) oluşturdular. Süreç içerisinde TİP ve FKF içinde çıkan "Sosyalist Devrim" MDD (Milli Demokratik Devrim) tartışmalarının yol açtığı örgütsel ayrılıklara kadar TİP sosyalist solun belirleyici örgütü oldu. Sonradan ayrı örgütlenmelere dek gençliğin lider adları, Deniz, Mahir, Sinan, Doğu Perinçek TİP üyesi idiler. Dostoyevski'nin Rus edebiyatını değerlendirirken "Biz hepimiz Gogol'un paltosundan çıktık" der. Deyim yerindeyse 68'liler de TİP'ten çıktılar.

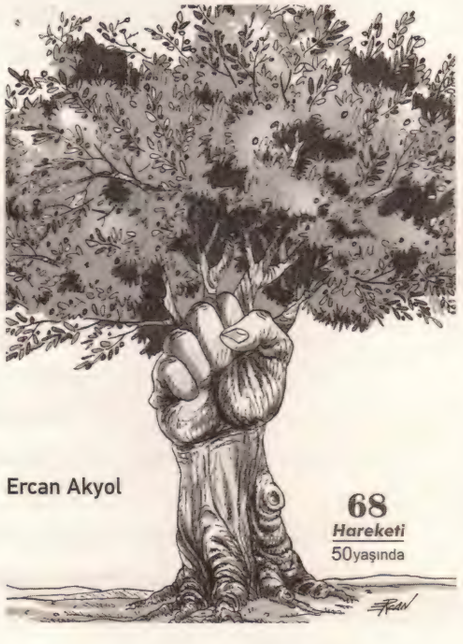

Altmışlı yıllar Mustafa Kemal Atatürk'ün Milli Kurtuluş felsefesinin, anti-emperyalist savaşımının yeniden yükselişine tanık oldu. Bunun bayraktarlığını da sosyalist ve Kemalistler yaptı. Zaten kuşağın yükselişinin nedeni bu anti-emperyalist bilince sahip olmalarıydı. O yıllarda dünyada sosyalist Afrika halklarındaki uyanış, ABD ile sıcak savaş

Mehmet Ali & Akşamsefası

içinde olan Vietnam Kurtuluş savaşı sadece bizi değil dünya gençliğini de etkiliyordu.

1967-68 yıllarından itibaren artık Türkiye'de sendika özgürlüğü için işçiler, toprak reformu için köylüler, demokratik üniversite için öğrenciler 1961 Anayasası'nın uygulanmasını, Anayasa'nın ilerici yapısıyla çelişen anti-demokratik yasaların değiştirilmesini istiyordu. Toplumun her kesimi Anayasa'nın girişindeki "direnme hakkı"nı kullanıyordu. Mevcut yasalara aykırı, Anayasa'ya uygun mücadele yılları başlamıştı.

1968 yılı üç işgale sahne oldu. Türkiye'de ilk kez haziranda öğrenciler, üniversiteleri, Temmuz'daki DİSK'e bağlı Lastik-İş sendikası üyesi işçiler Derby Lastik Fabrikasını, Ağustos'ta ise Sovyetler (SSCB) Çekoslavakya'yı işgal etti. İlk iki eylem sosyalist solu güçlendirirken, üçüncüsü ülkemizde ve dünyada ayrışmalara yol açtı. Altmışlı yılların sonu 70'li yılların başı Türkiye'de güçlü bir işçi sınıfı ve gençlik hareketi rüzgârına sahne oldu. DEV-GENÇ'e dönüşen FKF, MDD stratejisini benimseyerek, TİP'ten bağımsız, giderek daha da kitleselleşen siyasi bir örgüt, hatta "parti" gibi davranış sergilemeye başladı. Artık her işçi-köylü eyleminde gençler de yer alıyordu.

68 KUŞAĞI DÜNYADA OLMASA BİLE BİZDE OLURDU

12 Mart 1971 faşist darbesine giderken Türkiye böyle bir siyasal ve sosyal ortam içindeydi. Darbeyi yapan cuntanın başı Orgeneral Memduh Tağmaç müdahale gerekçesi olarak "sosyal gelişme ekonomik gelişmenin önüne geçti" diyordu. Bu koşullarda NATO ve patronu ABD Vietnam'da kaybederken Türkiye'de kaybetmeyi göze alamazdı. Bir muhtıra ile parlamentosu açık, rejimi örtülü bir hükümet oluşturuldu. Sıkıyönetim ilanıyla birlikte provokasyonlar, işkenceler, infazlar, düzmece tertip ve davalar birbirini izledi.

İçinde yaşadığımız bu yıllar, 68'lilerin yarım asrı devirdiği yıllar. 68'lilik o zamanlar 19-20 yaşlarında olmaktan çok, o mücadele ruhunu taşımak ve yaşamaktır. Dünyada da 68'lilik bu şekilde oluşmuştur. Eğer dünyada olmasa bile Türkiye'de 68'lilik yine olurdu. Yukarda kısaca değerlendirmeye çalıştığımız birikim ve koşullar buna elverirdi. Bu adeta ikinci Kuvayı Milliye kuşağıydı. Devrimci, bağımsızlıkçı, bir kuşaktı. Toplumun her kesimine yayılan, hak ve meşruiyet savaşımıydı. Bu demokratik hakların yaygınlığından kaynaklanmıyordu, demokrasinin gelişmesi, genişlemesi için verilen bir mücadeleydi.

O yıllara demokrasinin görkemli yıllarıydı diyebiliriz. Çünkü demokrasi var olan hakları kullanmaktan çok, o hakları geliştirme azmi ve kararlılığıdır.

68'LİLER

Yoldaşlarımızın, 30 Mart 1972 Kızıldere'nin ve 6 Mayıs 1972'nin 50. Yılı anısına...

Adları sokaklarda yankılı hızlı yürüyüşleriyle
Lüverden fırladılar değişim, devrim düşleriyle

Tarihe daldılar doludizgin serden geçtiler
Mahir, İbo, Sinan, Cihan ve DENİZ'diler

Issızlığa ses, karanlığa ışıktılar gülüm
Şarkılarından türkülerinden irkildi ölüm

Sel olup aktılar, sol olup coştular
Emeğe sevdalı yirmisinde yoldaştılar

Kimi zaman "çocuktular", doğaldı hamlıkları
İmece geleneğindendir paylaşımcılıkları

Zehir zemberekti öfkeleri, yoktu yarın korkusu
Lirikti gülümsemeleri, kahkahaları ağız dolusu

İvme kattılar tarihe anti-emperyalistlikleriyle
Limitsiz insan, vatan ve sınıf sevgileriyle

Evvelimizde onlar var, geleceğimize de yazılı
Rüzgâr gibi geçtiler, dünyanın kapılarında adları kazılı

Eylemleri yengilerimizin, yenilgilerimizin tarihi

MEHMET ATAY

GÜNEŞİN ZAPTI - POYEXALİ - HAYDİ GİDELİM

■ RECEP BABAYİĞİT

Kolhoz işçisi bir anne ve babanın çocuğu, 157,5 cm boyunda minik sayılabilecek cüssesiyle kabına sığmayan bu genç adam, Sovyet idealinin temsilcisi olarak 1961 yılında tek başına uzayın derinliklerini keşfetmeye çıktığında daha 27 yaşındaydı.

12 Nisan 1961, insanlık tarihinin başının en dik, en yüceldiği anlardan birisidir.

Uzayın zaptı, güneşin zaptı için atılan bir adımdır o gün.

Yuri GAGARİN yoldaş o ufak tefek cüssesi ve ummanlar kadar büyük yüreği, özgür ve aydınlık bakışları ile Vostok 1 (Doğu 1) Uzay Aracına binerek, daldı gitti ummana, kaydı evrenin derinliklerine.

70'li yıllarda ***Mehmet TÜRKKAN***'ın yazdığı ve yıllarca sahnelerde kalan "Güneşin Katli" oyunu ise adı Güneş olan bir öğretmenin gericilikle mücadelesini, onun adında saklı olan ışığı nasıl yaymaya çalıştığını anlatır.

GAGARİN, adı ve kendisi güneş olan bir varlığa elini uzattı içmek için, tam 60 yıl önce bugün. Biz buna, güneşe, aynı anlama gelmek üzere ***"kandil"***de diyoruz,

bir kandilden bir kandile atıldım
turap olup yeryüzüne saçıldım

derken Hatayi.

Hatayi'nin bu deyişinde ne sırlar saklıdır kim bilir? Kandilden kandile, yani bir güneşten diğer güneşe atılan kim, sonra turap olup / toprak olup yeryüzüne saçılan kim?

Hatayi evrenin, dünyanın, karaların oluşumunu mu anlatmak istiyor bize bu iki dizede?

.../...

Bizler güneşi içenlerin türkülerini söylemeliyiz hep bir ağızdan:

Akın var, güneşe akın

.../...

Yuri GAGARİN, bu bölgeyi, Kırgızistan'da Kumtor Bölgesi'ni, çok sevdiğinden, sık sık buralara gelirmiş, diye devam ediyor, Kırgız rehberimiz Ernist ve onun anısına bu büstün yapılmış olduğunu ilave ediyor.

Kolhoz işçisi bir anne ve babanın çocuğu, 157,5 cm boyunda minik sayılabilecek cüssesiyle kabına sığmayan bu genç adam, Sovyet idealinin temsilcisi olarak 1961 yılında tek başına uzayın derinliklerini keşfetmeye çıktığında daha 27 yaşındaydı.

Uzaya giden ilk insan olan ***Yuri GAGARİN***, insanın uzay merakının, belki de güneşi zapt etme düşüncesinin doruğuydu. Bizim ***Nâzım HİKMET***'imiz ***"Güneşi İçenlerin Türküsü"***nü yazdığında, belki de Gagarin yoldaşın geleceğini muştuluyordu,

Akın var, güneşe akın
Güneşi zapt edeceğiz,
Güneşin zaptı yakın

İnsanlık tarihinin en aydınlık yıllarının, en başı dik durduğu yıllarının, ***şahane 60'lı yılların*** sadece Sovyetler'de değil, tüm dünyada yarattığı idollerden birisi olan ve çok genç yaşta hayatını kaybeden tutku dolu bu genç insanın büstü önünde ***Yaşar ÖZTÜRK*** yoldaşım ile şapkalarımızı çıkarıp, saygı duruşunda bulunuyoruz.

İnsanlığın Gagarin'le birlikte bilinmezleri bilmeye olan heyecanının hiç bitmemesini diliyoruz.

12 Nisan günü, 1962 yılından bu yana her sene bütün dünyada ***Kozmonot Günü – Gagarin Günü*** olarak kutlanır.

Gagarin' in yürekli eşi ***Valentina*** olmasa, Gagarin'i yüreklendirmese, bu uzay yolculuğu asla gerçekleşmezdi.

.../...

12 Nisan 1961 tarihinde Vostok 1 Uzay Aracı hazır olduğunda, kalkıştan hemen önce Gagarin'in söylediği o ölümsüz söz, o yılların dünyasını en çok etkileyen, o dünyada en çok söylenen, tekrarlanan sözdü: ***POYEXALİ – Haydi gidelim***

.../...

Sonra ***"let's go"*** ile karşılık verdiler.

Popüler kültürün ikonik söylemlerinden birisi haline geldi.

Sonra biz de kendi dilimizde ***"haydi gidelim"***, demeyi unuttuk, "let's go" demeye başladık.

Sonra bizim ***Kazım KOYUNCU***, genç yaşında bilinmeze uğurladığımız güzel insan, hepimize ezberletti yine o anlamlı sözü:

hayde gidelum hayde

.../...

Güneşi zapt etme hülyasıyla;

-***"poyexali"***, diyebileceğiniz,

-***"haydi gidelim"***, diyebileceğiniz,

-ve ona evreni verebileceğiniz,

-ve onun sizde evreni görebileceği,

-ve bu sözü duyunca düşünüz sıra, bilinmezlere doğru,

-evrenin derinliklerine kadar sizinle ***hesapsız kitapsız*** gelebilecek,

-ona ***neolitik bir masal*** anlatabileceğiniz,

-onda öbür yanınızı ***saklı bıraktığınız***,

-bir sevgiliniz,

-bir eş-iniz,

-bir yarı yanınız,

-bir aşkınız,

-bir dostunuz,

-bir yoldaşınız, bir yol-başınız olsun şu hayatta.

Aşk-ı muhabbetle

Mehmet Ali & Akşamsefası

AKP 2: KENDİ ELLERİMİZLE

■ EKREM ATAER

Dikkat ettiniz mi; son 15-20 yıldır hemen hemen tüm dünya liderleri, sanki aynı anne ve babadan dünyaya gelmiş gibi!

Bu meçhul ailenin nur topu gibi kucaklarımıza bıraktıkları tosuncuklar, ne kadar yakın karakterlere, ne kadar benzer reflekslere sahipler değil mi?! İnanılır gibi değil! Bu bir tesadüf olabilir mi?

Geçen yazımda AKP'nin son şans olduğunu (!) uzun uzun yazıp başınızı ağrıtmıştım. Ve üzerine basa basa AKP'nin ciddi bir kadın partisi olduğunu, kadın örgütlenmelerindeki heyecanın dikkatlice masaya yatırılması gerektiğini söyleyerek yazımı bitirmiştim.

Kimisi yazdığı bir yazıyı, makaleyi, kitabı vs. tıpkı bir ressamın tuvalinde bitmemiş bir resim ya da son gününe kadar üzeri örtüyle kapanmış bir heykel misali sır gibi saklar. Ben ise tam tersi yazıyı oluştururken temel düşünceyi, yol haritamı, haritanın duraklarını kabataslak önce eşimle, sonra da öngörüsüne güvendiğim birkaç dostumla paylaşırım. Bu çalışmada da öyle yaptım. Bir kısım dost, "Hazırlan derini yüzecekler ya da suskun görünüp dedikodunu yapacaklar!" dedi; diğer bir grup da: "Az bile yazmışsın!" Eşim ikinci gruptaydı tabii!

Yazı yayınlandıktan sonra hafta içinde sosyal medya duyurularından, dergiyi okuyan dostlardan birçok mesaj ve ileti aldım. Tam tahmin ettiğim gibi tepkiler iki koldan yürüdü. Bir grup ***"Yok artık, AKP nasıl şansımız olabilir?"*** derken; diğeri ***"Okuduk ve 22 yıllık serencamı gözden geçirdik!"*** dedi.

İlk planda, iki tepkide de haklılık payı olduğunu kabul ediyorum. Yıllardır bütün, yazı, makale, söyleşi, kitap, radyo-tv programları ve konser çalışmalarımı hep aynı iskelet üzerine oturttum. Yıllardır; "aidiyet-

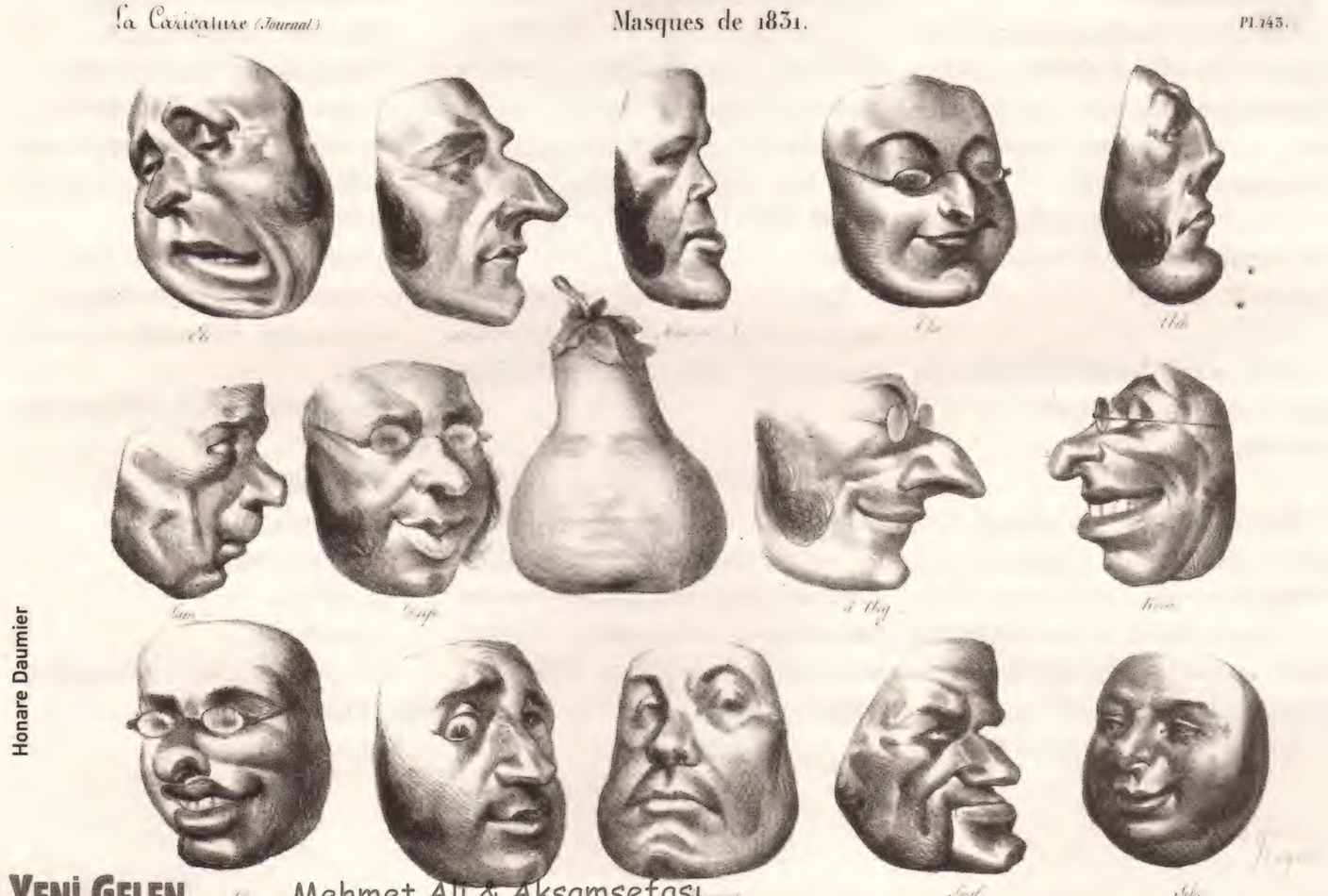

Honare Daumier

Mehmet Ali & Akşamsefası

lerinizle özgürleşmiyor; köleleşiyorsunuz ve köleleştikçe de savaşıyorsunuz! Çıkın şu lanet olası kurmaca aidiyetlerinizden, uzak bir yerden bakın önce kendinize, sonra ülkeye ve dünyaya" diye seslenip duruyorum... Bu kurmacaya yaklaştıkça çoğalmıyorsunuz tam tersine azalıp yok ediliyorsunuz. Algılarınızı, duyma ve düşünme yeteneklerinizi düpedüz esir ediyorsunuz. Raflara tek tek yerleştirilen kalın, kara kapaklı klasörlerin içinden duyuyorum sanki çığlıklarınızı. Kimi inançlarla yapışmış yakanıza, mezheplerle, tarikatlarla; kimi ideoloji sarmalıyla, kimi günlük siyasetle, kimi sistemin uzak dokunaçları olan sivil toplum mantığıyla... Kimi ekonomiyle, kimi modayla, kimi sporla, kimi sanatla... Kimi kadın olmakla, kimi erkek... Kimi çocuk, kimi genç, kimi yaşlı olmakla...

KLASÖRLERE TIKIŞTIRILMIŞ ÇARESİZLİK

Tüm enstrümanları farklı bir gözle izlediğinizde, temel işlevin geniş kitleleri kategorize etmek, farklı klasörlerde toplamak ve her alanda ayrıştırmak olduğunu gözlemlersiniz. Ayrılan ve ayrıştırılan toplulukların savaşımından da akıl almayacak iktidarlar, kazançlar ve güçler doğar. Çünkü gücü yaratmak ve kullanmak isteyen sistemin, geniş kitlelere egemen olmak gibi bir zorunluluğu da vardır. Bunun için önce çeşitliliği ve dağınıklığı ortadan kaldırması gerekir. Bunun tek yolu da ortak akıl ve eylem alanları yaratıp, bu alanlara kitleleri yığmaktır. Böylelikle milyonlarla uğraşacağınıza yarattığınız klasörlerin aklını belirlemek ve yine o akıl ile yönetmek yeterlidir.

Öyleyse el sual:

- İyi de örgütlü yaşam n'olacak?

El cevap:

-Ne olduğunu görüyoruz!

Burada yapılması gereken, çarkın dışında güçlü olmak için çarka rağmen oluşmuş yapılanmaların ne kadarının sistem tarafından, ne kadarının dışarıdan yapılandırıldığını belirlemektir. Bunun için de yegâne yöntem, var olan sistemden cesaretle uzaklaşmak, dikkatlice ve özgürce gözlemektir. İşte o zaman başka bir fotoğraf çıkar karşımıza. Göreceksiniz ki örgütlü yapıların tamamına yakınının idealize edildiği noktalardaki sırlar, dökülmüş ve kirlenmiştir. Kimler bunlar? Sendikalar, partiler, hiçbir zaman sivil olamamış STK'lar, örgütlü birçok yapı, dernekler, odalar, barolar, dinler, tarikatlar, cemaatler... Liste uzar gider... Çok canınız sıkıldı değil mi? Bağışlayınız! Benim cephemden durum, istesem de istemesem de böyle görünüyor.

Onun içindir ki hangi düşüncede olursa olsun STK'ların büyük bölümü siyasi partilerin ya da yerel yönetimlerin kapısındadır. Onun içindir ki sendikalar, içlerinde mutlaka örgütsel yapıların savaşımını yaşarlar. Onun içindir ki baroların, odaların, partilerin ya da derneklerin her kongre döneminde bir **"ele geçirmek isteyen"** ve **"sahip çıkan"** takımları vardır. Onun içindir ki bu takımların mutlaka yaslandığı bir siyasi parti ya da bir ideolojileri kongre salonlarının dışında beklemektedir. Ve... Onun içindir ki bu tip yapılanmalarda mesleki ilerlemeden ziyade öncelikli olan ideolojik aidiyetlerdir. Bakmayın bunların yüksek idealler, özgürlükler, barış ve temel haklara dair manifestolarla, antlaşmalarla ortalıkta gezindiklerine! Biraz kurcalayınca mutlaka bir aidiyet noktası yakalanır.

Yalnızca politik ortamlarda değil; sanatta, ticarette, hatta sporda dahi kazanmak üzere kurgulanmış aidiyetlere ve bunun köleliklerine rastlarsınız. Bizde ve dünyada futbol kulüplerinin borsa canavarı olmasının arkasında yatan gerçek tam da budur. Futbol kulüplerinin yönetimlerinin sürekli iş dünyasına neden ihale edildiğini ya da memleketin bütün iş adamlarının bir "futbol şirketinin" başına geçmek için birbirlerini neden kırdığını sorduğumuzda, düşünmeden "güç" deyip çıkıyor bazı aklı evveller. İyi de gücü paylaştıran kim ya da ne? Hiçbir menfaati olmaksızın bu gücü sarhoşça des-

Honoré Daumier - Ana

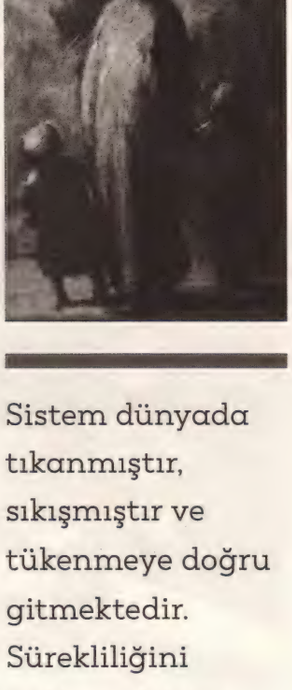

Sistem dünyada tıkanmıştır, sıkışmıştır ve tükenmeye doğru gitmektedir. Sürekliliğini sağlamak için yaşayan her organizma gibi değişmek zorunda olduğunu bilecek kadar da hazırlıklıdır. Son süreçte yaratılan sanal ortam, metaverse, coin, hızla çılgınlaşan sosyal medya, robotik dünya vs. sistemin kendi istemiyle kendini değiştirerek koruma refleksidir. Bir nev'i mutasyonu diyebiliriz.

Honare Daumier

tekleyen ülkemdeki milyonlarca ve dünyadaki milyarlarca insan nasıl bir halüsinasyon yağmuru altında? Asıl büyük sorunun yanıtı: Kahrolası aidiyet köleliği.

Şimdi de yakın bir örnek...

Ülkemde yapılan korkunç elektrik zamlarına karşı, hükûmet, muhalefet, STK'lar ve hatta barolar bile aracı şirketleri indirime ikna etmenin peşinde. Kimse kalkıp da *"atın şunları aradan, halkın malını halka verin"* diyemiyor. Diyemezler çünkü sistemin tam da göbeğindeler.

Şimdi tamamen farklı bir örnek...

Hak yemenin, emek sömürmenin ilahi bir dayanağı vardır *"Allah bana ben sana"*. Biçare yığınlar boynunu büker ve kabul eder. Arada Allah var çünkü! Bunlar derin sular, boğulur gidersin; isyan etme, tevekkülle karşıla, bunun bir de öbür tarafı var. Kimse çıkıp da, *"iyi anladık da Allah niye önce sana, senden bana. Bu Allah ne zaman aynı anda, aynı oranda hem sana hem bana vermez"* diye sormaz, soramaz. Çünkü o da sistemin başka ve belki de en kadim, en etkili klasörüne hapsolmuştur.

Oluşturulan bu muazzam döngüyü içerden sezebilirsiniz lakin görmek için tamamen dışında olmanız gerekir. Tıpkı mücerret dervişler gibi!

Kendinizi dışarıya attığınızda, her şey ama her şey farklı şekillenmeye başlayacaktır: Dinler, ülkeler, bayraklar, ordular, para, siyaset, ideolojiler vs... Kim bilir belki de demokrasinin bile çarkın içinde bir yanılsama perdesi olduğunu düşünecek kadar ileri gidersiniz (!).

ETİKETLER VE ÇIKIŞ YOLU

Şimdi gelelim "AKP Türkiye'nin son şansıdır!" diye başladığımız asıl konumuza. Putin Rusya'nın, Macron Fransa'nın, Biden ABD'nin, Miçotakis Yunanistan'ın, uzayan listedeki tüm figürler, kendi ülkelerinin son şansıdır. Listede Donald Trump da var ama o yedek kulübesinde dinleniyor gibi!

Dikkat ettiniz mi; son 15-20 yıldır hemen hemen tüm dünya liderleri, sanki aynı anne ve babadan dünyaya gelmiş gibi! Bu meçhul ailenin nur topu gibi kucaklarımıza bıraktıkları tosuncuklar, ne kadar yakın karakterlere, ne kadar benzer reflekslere sahipler değil mi?! İnanılır gibi değil! Bu bir tesadüf olabilir mi? Aynı fabrikadan çıkmış, aynı basınçla şişelenmiş, aynı tatlara sahip ama farklı etiketlerle sunulmuş gazoz şişelerine benziyorlar. Muhalifleri de aynı malzemeden yapılmış sanki! Yalnız eti-

ketleri farklı! Bazıları kırmızı bazıları yeşil!

Bu durum, bizde biraz daha bariz! *"Kör gözüne parmağım!"* kıvamında. Ne bileyim bende mi bir fesatlık var ama iskambil kâğıdından yapılmış ev gibiler, birine dokun hepsi yıkılacak! Onun için tek şansları birbirlerinden farklı görünerek ayakta kalmak, birbirlerine muhalif görünüp aslında payanda olmak!

PEKİ, ŞANSIMIZ NEREDE? NEDEN BUNCA SATIR YAZI?

Sistem dünyada tıkanmıştır, sıkışmıştır ve tükenmeye doğru gitmektedir. Sürekliliğini sağlamak için yaşayan her organizma gibi değişmek zorunda olduğunu bilecek kadar da hazırlıklıdır. Son süreçte yaratılan sanal ortam, metaverse, coin, hızla çılgınlaşan sosyal medya, robotik dünya vs. sistemin kendi istemiyle kendini değiştirerek koruma refleksidir. Bir nev'i mutasyonu diyebiliriz.

Honare Daumier

İşte, bu süreçte yüzyıllardır tutsak edildiğimiz klasörün dışına çıkıp mücadele ve müdahale sürecini başlatabiliriz. Sistemin son büyük hatası, üst satırlarda yazdığımız gibi son 15-20 yıldır aynı figürleri farklı coğrafyalarda başımıza musallat etmesidir. Bu tıkanma yalnızca belli coğrafyalarda olsaydı farkındalık lokale indirgenebilirdi. Bu senkron; meseleyi Türkiye'nin ya da başka bir coğrafyanın meselesi olmaktan çıkartmış, eş zamanda farklı coğrafyalarda benzer figürlerin tetiklemesi bağlamında tüm dünyanın meselesi haline getirmiştir. Bu durum onlar için hata, bizim için ise fırsattır. Hangi coğrafyada olursa olsun insanlığın önüne serilen kırmızı halıdır ve açık davettir.

Bu süreç, yüzyıllardır gözümüzün önünde dumanını savura savura kocaman çarkları arasında emeğin, insanlığın, gerçek adaletin, temel hakların, hukukun, kardeşliğin barışın, eşitliğin, özgürlüğün kıyıldığı ama bizim göremediğimiz bir fabrikanın açığa çıkmasıdır. Bu süreç; tüm bunları gördüğünü iddia eden ve bununla mücadele yollarını, ideolojilerini oluşturup, insanlığın bir kısmını arkasına alıp tık nefes olanların daha da netleşmesidir. Bu süreç bizde ve dünyada inançların, dinlerin yerle bir olduğu, son nefesini vermeye hazırlandığı; her türlü tabunun dünümüzü, bugünümüzü kemiren bir kurt olduğunun açığa çıkmasıdır. Bu süreç hiçbir yaşanılanın tesadüf değil, sonuç olmasıdır.

Hayyam yüzyıllar öncesinden ne güzel uyarmış;

"Biz gerçekten bir kukla sahnesindeyiz:
Kuklacı Felek usta, kuklalar da biz.
Oyuna çıkıyoruz birer ikişer;
Bitti mi oyun, sandıktayız hepimiz."

Hayyam'ın dediği gibi olmasın, kuklacı sonunda hepimizi sandığa tıkmasın!

Biz tıpkı Can Yücel'in dediği gibi:

Aç aç aç
açız çünkü açız
hem sade içerde değil
güneşe, yeşile, toprağa, açık havaya
adam gibi çalışmaya
insan gibi yaşamaya,
sade içerde değil
dışarda da açız.
Onun için de işte
sahnedeki kadına değil asıl
bu düzenin bazına asılıyoruz
Aç aç aç
diye haykırıyoruz
Bize yol, bize okul, bize fabrika aç
aç aç aç

Yine de saklanıyor sahnedeki rakkas
bu açmaza son çare
bir açık versin diye bakıyoruz
Canımız yanmış gibi değil
canımız yana yana haykırıyoruz
açamaz açamaz açamaz!
Ama hâlâ anlamıyor ki düzenbaz
gönül hoşluğuyla o açmazsa eğer
fırladığımız gibi bu tarih denen sahneye
aç dediklerimizi biz
KENDİ ELLERİMİZLE AÇACAĞIZ!

Onun içindir ki bu bunalmışlık ve çaresizlik dürtüsü bizim son şansımızdır. Onun içindir ki bu kadar kötü deneyim, bizim en büyük zenginliğimizdir. Onun içindir ki yalnızca AKP değil, diğerleri de bizim en son şansımızdır.

Yeni bir dünyayı kendi ellerimizle açmanın tam zamanıdır. O dünya ki insan için bilimden, felsefeden ve gerçek Sosyalizm'den geçer. İki şart var: birincisi dışarı çıkıp içeri bakmak! İkincisi ise şimdiye kadar bunları kelâm edenlerden uzak durmak!

Bunların dışında yapabileceğimiz, pop starların ağzına bakıp "geççek geççek" diye sistemin camının altında serenat söylemektir.

Şimdi bitti.

Mehmet Ali & Akşamsefası

Dünya Nereye Gidiyor?

HALUK YURTSEVER'LE YENİ KİTABI 'UYGARLIK DÖNEMECİ' EKSENİNDE BİR SÖYLEŞİ

■ SÖYLEŞİ: ATTİLA AŞUT

Toplumsal proletarya kavramlaştırmasındaki "toplumsal" sözcüğü, işçi sınıfının kendi sınıf çıkarlarının ötesini arayan, tüm sınıf ve katmanlar için kurtuluşçu niteliğini vurgulayan bir sözcüktür. Gizilgücün devrimci enerjiye dönüşmesinin tek olanaklı yolu ise toplumsal proletaryanın siyasal özneleşmesidir.

Attila Aşut ve Haluk Yurtsever

Haluk Yurtsever, günümüzün önde gelen Marksist yazarlarından. Yıllardır sosyalizmin kuramsal konuları üzerinde çalışıyor. ***Sınıf ve Parti, Tarihten Güncelliğe Sınıf Savaşları ve Devlet, Özgürlük ve Örgütlülük, Yeni Bir Sol Atılım İçin, Kapitalizmin Sınırları ve Toplumsal Proletarya, Orta Sınıf Efsanesi*** gibi önemli kitaplara imza atmış. Yordam Kitap'tan çıkan yeni kitabı ***Uygarlık Dönemeci***'nde, bu kez insanlığın uzun uygarlık yürüyüşüne odaklanmış. ***Haluk Yurtsever***'le yeni kitabı ekseninde dünyanın nereye gittiğini konuştuk.

Mehmet Ali & Akşamsefası

ATTİLA AŞUT - Yeni kitabınızda ekolojik yıkımdan Covid 19 salgınına, kadın sorunundan iklim krizine dek insanlığın uzun uygarlık yürüyüşünde karşılaştığı tüm sorunlara değiniyorsunuz. Dünyamızı bu sorunlar yumağından çıkarıp insanlığı "yeni bir uygarlığın şafağına" çıkaracak gizemli bir formülü var mı devrimcilerin?

HALUK YURTSEVER - Dünyamızı bir hamlede yeni bir uygarlığın şafağına çıkaracak gizemli bir formül de, her şeyi açıklayıp, biricik doğru yolu gösterecek tek bir büyük teori de yok. Eşitlikçi, özgürlükçü bir uygarlığa sıçrayışın maddi - düşünsel olanakları, önkoşulları bugünün karmaşık, kaotik dünyasının içinde mayalanıyor. Dünyayı bilim, tarihsel deneyim ve sonul amaçlarımız ışığında yeniden yorumlamak, bu temelde teorik - pratik eleştiriyi toplumsallaştırmak gerekiyor.

ATTİLA AŞUT - "Sınırlar" konusu sizin özel ilgi alanınız gibi. Önceki kitaplarınızda da "kapitalizmin sınırları" üzerinde çok durmuştunuz. Bu arayışınız daha da sürecek gibi görünüyor. "Sınırlar" konusu sosyalist savaşım açısından neden bu denli önem taşıyor?

HALUK YURTSEVER - Üretim biçimleri, toplumsal düzenler sonludur. Egemenler, kapitalizmin "bencil" insan doğasına en uygun, seçeneği olmayan, ezeli ve ebedi bir düzen olduğunu iddia ederler. Onlarca olgu ise bu dizgenin, kendisini yeniden üretme, kendi deyişleriyle "sürdürülebilirlik" gücünü tüketmekte olduğunu; teorik, tarihsel ve pratik sınırlarına dayandığını gösteriyor. Bunu bilince çıkarmak, dünyayı değiştirmek isteyenler açısından son derece önemli. Küresel kapitalizmin tıkanıklıklarını, açmazlarını, zayıflamış sinir uçlarını gören; stratejisini, programını, mücadele başlıklarını "zamanın ruhun"na yanıt verecek biçimde bu uçlara odaklayan bir siyaset tarzının toplumsal karşılık bulacağını düşünüyorum.

İki kadim yoldaş, Attila Aşut ve Haluk Yurtsever

İnsanlık ya ekoloji-canlı dostu, cinsiyet eşitlikçi, özgürlükçü, komünal, dayanışmacı bir uygarlığa sıçrayacak ya da yaşam parametrelerinin değiştiği, büyük çoğunluğun yoksul, yoksun, depresif, umutsuz ve umarsız kalacağı bir dünyaya geçeceğiz.

ATTİLA AŞUT - "Sermaye uygarlığının yol çatağındayız" diyorsunuz. Çıkış yolu olarak da devrimci bir silkinişe vurgu yapıyorsunuz. Verili koşullarda küresel ölçekte insanlığın böyle bir yönelimi olduğunu söyleyebilir miyiz?

HALUK YURTSEVER - Küresel ölçekte "devrimci silkiniş" diyebileceğimiz, sermaye uygarlığı karşısında gerçek bir seçenek, gerçek bir hareket olarak yön ve kararlılık kazanmış bir yönelim olduğunu söyleyemeyiz. Ama her yerde, her düzey ve düzlemde itiraz, isyan ve arayışlar var. İnternet - ağ iletişimi "küresel yurttaş" diyebileceğimiz bir birey tipi yarattı. Sermaye uygarlığına, onun sonuçlarına itiraz ve eleştiri, bugün küresel yurttaşların gündelik davranışlarında somutlaşıyor; doğrudan - kendiliğinden - kitlesel eylemlerde toplumsallık kazanıyor. Bu büyük kitlesel çıkışların bileşenleri, istemleri, eylem ve örgütlenme biçimleri sanayi kapitalizmi dönemindekilerden birçok bakımdan farklı. 2011 Arap "isyanı", ABD'deki Wall Street'i işgal eylemliliği, bizdeki 2013 Gezi - Haziran seferberliği, Fransa'daki "Sarı Yelekliler" hareketi, yine bizdeki EYT (Emeklilikte Yaşa Takılanlar) hareketi, ya da biz bu söyleşiyi yaparken Yemek Sepeti kuryelerinin başlattığı fiili grev hareketi vb., geleneksel olanların yanı sıra "yeni" sınıf mücadelesi biçimlerinin ipuçlarını veriyor. Kanımca, günümüz kapitalizminin yarattığı yeni çelişkileri, açmazları, bunların yol açtığı yeni mücadele odaklarını devrimci olanaklar olarak değerlendirmek, "kendiliğinden" hareket ve arayışlarla devrimci öznelliği buluşturmanın, kaynaştırmanın yeni yol ve yöntemlerini bulmak gerekiyor.

Uygarlık Dönemeci'nde sermaye birikimindeki tıkanıklık, bilişim çağının yeni dinamikleri ve üç büyük yarılma (metabolik, toplumsal cinsiyetçi ve sınıfsal) ekseninde kapitalizmin sınırlarını ve sınırdaki ekonomik / siyasal bunalımını ortaya koymaya çalıştım.

TOPLUMSAL PROLETARYA NEDİR?

ATTİLA AŞUT - "Yeni bir uygarlığa geçişin sözcüsü ve evrensel temsilcisi olma misyonu toplumsal proletaryaya geçmiştir" sözüyle ne anlatmak istiyorsunuz. Dünyada ve Türkiye'de gerçekten böyle bir gizilgüç olduğunu düşünüyor musunuz?

HALUK YURTSEVER - Evet, toplumsal proletarya dediğimiz çok katmanlı, çoktürlü (heterojen) sınıfsallığın böyle bir "gizilgüç", eş deyişle "potansiyel" taşıdığını düşünüyorum. Egemen - yöneten sınıf olarak kapitalist sınıf, feodalizmin bağrından çıkan burjuvaziden farklı olarak, toplumun ortak çıkarlarını temsil etme misyonunu; toplumsal, kamusal sorumluluklarını önemli ölçüde üstünden atmıştır. Her türlü mal ve hizmetin; deniz, orman, akarsu gibi doğal varlıkların; ortak kent alanlarının; bilgi ve enformasyonun; maddi olmayan değerlerin metalaştırılması, büyük çoğunluğun geçinemez, güvencesiz ve umarsız bırakılması bunu anlatıyor. Toplumsal proletarya ise karşıtını yok etmek için kendini yok etmek zorunda olan, kurtuluşu kapitalizme son vermeye bağlı evrensel sınıf olduğu; geniş bedeninde yıkıcı ve kurucu öğeleri bir arada bulundurduğu; dünya yurttaşlarının çok büyük çoğunluğunu oluşturduğu; zamanımızın küresel ortaklaşma gereksinimlerine yanıt vermeye yetenekli bir toplumsallık olduğu için önemli bir gizilgüç barındırıyor. Toplumsal proletarya kavramlaştırmasındaki "toplumsal" sözcüğü, işçi sınıfının kendi sınıf çıkarlarının ötesini arayan, tüm sınıf ve katmanlar için kurtuluşçu niteliğini vurgulayan bir sözcüktür. Gizilgücün devrimci enerjiye dönüşmesinin tek olanaklı yolu ise toplumsal proletaryanın siyasal özneleşmesidir.

ATTİLA AŞUT - Toplumsal örgütlerle ilişkilerde 20. yüzyılın parti deneyimlerini model almak yerine daha esnek siyaset ve parti tarzı üzerinde düşünmek gerektiğini söylüyorsunuz. Eski siyaset tarzında gördüğünüz yanlışlar nelerdi?

HALUK YURTSEVER - Bu sorunun hak ettiği yanıtı vermeye buradaki yerimiz yetmez. *Uygarlık Dönemeci*'nin devamı olarak yazmakta olduğum kitapta bu başlıkları daha geniş, birikmiş tarihsel deneyimin derslerini de içeren bir bakışla çözümlemeye çalışıyorum. Burada konunun kökeni, felsefi sonuçları, siyasal yönüyle ilgili birkaç söz söylemek isterim. Marksistler olarak gerçekliği ve felsefi kategorileri durağan ikililikler (dikotomi, ikileşim), birbirini dışlayan köşeli karşıtlıklar biçiminde kavramaya ve kullanmaya eğilimliyiz. "Zıtların birliği", "niceliğin niteliğe dönüşümü", "yadsımanın yadsınması", "içererek aşma / aşarak içerme" ve benzeri diyalektik kategoriler orada bir kenarda, kitap sayfalarında dururken, komünist hareketin ilkesellikle yararcılık, teoricilikle dar pratikçilik, dogmatiklikle inkârcılık, mekanik belirlenimcilikle (determinizm) her türlü neden - sonuç ilişkisini yadsıyan belirlenemezcilik (endeterminizm) uçları arasında salınıp savrulması, kanımca en çok devrimci siyaset felsefesi açısından yanlış, en azından sorunlu yaklaşımın sonucudur.

SOVYETLER VE ÇİN DENEYİMLERİ

ATTİLA AŞUT - Eski sosyalist devletlere ilişkin de önemli saptamalarınız var. Buralarda "sosyalizm denemelerinin geri çevrilmesi" konusunda Sovyetler Birliği'nin "ilerlemecilik ideolojisi"ni eleştiriyor;

Çin Halk Cumhuriyeti'nin ise "sermaye tarafından özümlenerek" başarısızlığa uğradığını söylüyorsunuz. Bunları biraz açar mısınız?

HALUK YURTSEVER - Sosyalizm tarihine ve özel olarak da yirminci yüzyıla damgasını vuran iki büyük sosyalizm denemesi Rusya'da ve Çin'de yaşandı. Sovyetler Birliği, "dış" emperyalist bir müdahaleyle, sonradan sökün eden "renkli" karşı devrimler tipinde bir iç çatışmayla değil, devlet ve parti üst yönetiminden başlayarak, yukarıdan aşağıya çözülüp dağıldı. Çin Halk Cumhuriyeti'nde ise Çin Komünist Partisi'nin erk tekelini elinde tuttuğu "denetimli" bir kapitalist restorasyon süreci yaşandı. Bu sürecin bugünkü evresinde Çin, dünyanın en büyük ekonomisi, küresel kapitalizmin hegemonya alternatifi durumuna yükseldi.

Bu iki "dramatik" sonuç, "neden böyle oldu?" sorusunu günümüz sosyalist siyasetinin kritik sorunları arasına taşımıştır. Bu soruya doyurucu yanıtlar vermek, bugün yalnızca Marksistlerin, komünistlerin kendi aralarında bu tarihsel deneyimlerin teorik çözümlemesini yapmaları, siyasal derslerini çıkarmaları için değil, kapitalist sömürü ve boyunduruktan kurtuluş mücadelelerinin güncel siyasal gereksinmelerine yanıt vermek için de gereklidir. Bu önemli konuya ilişkin görüşlerimi ilk kez 2006'da yayımlanan *Tarihten Güncelliğe Sınıf Savaşları ve Devlet* çalışmamda, birikimim çerçevesinde dile getirmeye çalışmış, Sovyet deneyimin en önemli sorununun tarihsel, toplumsal, ekonomik nedenlerle zorunlu ve haklı sayılabilecek pratiklerin teorik ilke katına çıkarılması olduğuna işaret etmiştim. SBKP'nin 1980'lerde demir - çelik üretiminde ABD'yi geçtiğinde komünizm aşamasına varacağını parti programı haline getirmesi, bu saptamanın doğruluğu gösteren çarpıcı örneklerden biridir. Sosyalizmin ve dünya devriminin geleceğini Sovyetler Birliği'nin güçlenmesine endeksleyen, devlet erkini toplumsallaştırmak yerine parti üst yönetiminin elinde

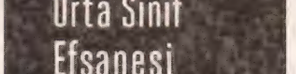

merkezileştiren, dünya devrimi perspektifinden uzaklaşan, 1960'lı yıllardaki Sovyet - Çin çatışmasında olduğu gibi enternasyonal dayanışma ilkesi yerine hegemonyacı yöntemleri geçiren siyaset tarzının çözülüş - restorasyon süreçlerinin öznel / siyasal nedenlerini oluşturduğunu düşünüyorum.

TÜRKİYE SOLUNUN DENEYİMİ

ATTİLA AŞUT - Marksist kökenli solun Türkiye'de yarım yüzyıldır kendini toparlayıp yenileyerek siyasal süreçlere etkin biçimde müdahale edebilen toplumsal bir güç durumuna gelememesinin nedenleri sizce nedir?

HALUK YURTSEVER - Osmanlı - Türkiye toplumlarında kapitalizmin gelişme özgüllüklerinden burjuva devrimi - ulusal kurtuluş dönüşümünün özel koşullarına, Türkiye ile Rusya'nın tarihte "düşman", coğrafyada komşu olmalarından 1917 - 1923 döneminde yakın düşmelerine, Türkiye'nin NATO üyeliğinden Türkiye kapitalist ve dinci gericiliğinin geleneksel "Moskof düşmanlığı"nı antikomünizmle antisovyetizmin sentezi olarak yeniden canlandırmasına kadar birçok tarihsel, ideolojik, siyasal, sosyolojik neden sayılabilir. Üç nedenin ötekilerden daha önemli olduğunu düşünebiliriz. **Bir:** Burjuvazi, komünistlerin kurtuluş savaşına kendi bayraklarıyla katılmasını önleyerek komünist hareketin Türkiye toprağına tutunan, kök salan bir hareket olmasını engellemiştir. **İki:** 1950'lere kadar Türkiye Marksist solunun ortak kökü, kaynağı TKP'dir. TKP; sınıfsal tabanının zayıflığı, partiye egemen Komintern çizgisinin müdahaleleri ve kadrolarının ideolojik - siyasal birikim / donanım eksiklikleri nedeniyle bağımsız - devrimci, aynı zamanda Türkiye toplumunun tarihsel biçimlenmesinin, dinsel, etnik sosyolojisinin özgüllüklerini, bunların devrimci amaçlar açısından yol açtıkları kısıtları, sundukları olanakları değerlendiren bir kavrayışla strateji, program, siyaset üretememiştir. **Üç:** Türkiye'de sosyalizmin bir

Sovyetler Birliği, "dış" emperyalist bir müdahaleyle, sonradan sökün eden "renkli" karşı devrimler tipinde bir iç çatışmayla değil, devlet ve parti üst yönetiminden başlayarak, yukarıdan aşağıya çözülüp dağıldı. Çin Halk Cumhuriyeti'nde ise Çin Komünist Partisi'nin erk tekelini elinde tuttuğu "denetimli" bir kapitalist restorasyon süreci yaşandı.

işçi sınıfı hareketi olmaya; Türkiye'yi toplumcu, özgürlükçü doğrultuda değiştirmeye en çok yakınlaştığı 1960 - 1980 dönemi - görkemli açılışına, yarattığı düzen karşıtı toplumsallığa rağmen - burada ayrıntılarına giremeyeceğimiz, günahını da şu ya da bu harekete / siyasete yükleyemeyeceğimiz birçok nedenle arkasını getirememiş; 12 Eylül'den önce inişe geçmiş, faşist darbeye karşı düzenli çekiliş de direniş ve karşı taarruz da örgütleyememiş, dolayısıyla güven ve saygınlık yitimine uğramıştır.

KOMÜNİST UFUK

ATTİLA AŞUT - Kitabınızın girişinde, *Uygarlık Dönemeci*'nin devamı olarak *Uygarlık Dönemecinde Komünist Ufuk* üzerinde çalışmaya başladığınızı söylemişsiniz. Bu kitabın kapsamı ve ana çerçevesi ne olacak?

HALUK YURTSEVER - *Uygarlık Dönemeci*'nde sermaye birikimindeki tıkanıklık, bilişim çağının yeni dinamikleri ve üç büyük yarılma (metabolik, toplumsal cinsiyetçi ve sınıfsal) ekseninde kapitalizmin sınırlarını ve sınırdaki ekonomik / siyasal bunalımını ortaya koymaya çalıştım. Yeni kitapta, Marksist devrim teorisini, burjuva ve Ekim Devrimi pratiklerini bugünden bir bakış ve güncel gereksinmeler ışığında çözümlemeyi, günümüz kapitalizmi içindeki komünist olanak ve filizleri öne çıkarmayı, özne sorununu yeni bir bakışla ele almayı, komünist siyasetin program ve mücadele başlıklarına ilişkin tez ve öneriler sunmayı amaçlıyorum.

ATTİLA AŞUT - Sosyalist kuramın günümüz koşullarında nasıl uygulanması gerektiği üzerine düşünen, okuyan, araştıran, tartışan ve bunlardan sonuçlar çıkarıp tezler ileri süren bir eylemci ve yazarsınız. Yıllardır yazdıklarınızın siyasal savaşımda ve sol partilerin pratiğinde karşılık bulduğunu düşünüyor musunuz?

HALUK YURTSEVER - Yazdıklarımın, herhangi bir sol partinin program ve pratiklerinde birebir karşılık bulduğunu düşünmüyorum. Öte yandan, birden çok siyasal parti ve hareketten dostlarla, örgütlü örgütsüz komünist bireylerle çeşitli biçimlerde diyalog, iletişim etkileşim kanallarımız açık. Yazdıklarımla ilgili özendirici dönüşler, sorular alıyorum. Türkiye solunda yazıya, söze ilginin, tartışma - polemik yapma istek ve enerjisinin hayli düşük olduğu bir dönemden geçiyoruz. Buna ek olarak, içinde bulunduğumuz birçok bakımdan kapalı ve kısıtlı ortamda sözün etkisini ölçmek kolay değil. Bunlara rağmen diyalog ve dönüşlerden, emeklerin karşılıksız kalmadığını biliyorum. Yazıya dökülmüş düşüncenin, kendisini yayan, etkisini zaman içinde gösteren bir gücü var.

ATTİLA AŞUT - Son olarak şunu sormak istiyorum: İnsanlığın evrensel uygarlık yürüyüşünün neresindeyiz? Dünya nereye gidiyor?

HALUK YURTSEVER - Kitabın adından da anlaşıldığı gibi bir dönemeçte, kavşakta olduğumuzu düşünüyorum. İnsanlık buradan ya ekoloji - canlı dostu, cinsiyet eşitlikçi, özgürlükçü, komünal, dayanışmacı bir uygarlığa sıçrayacak ya da bildiğimiz insan tanımının, yaşam parametrelerinin değiştiği, büyük çoğunluğun yoksul, yoksun, depresif, umutsuz ve umarsız kalacağı bir dünyaya geçeceğiz. Distopyalar ve ütopyalar, insanlığın önündeki çatalı resmediyor.

Ütopya, var olanın eleştirisi ile yetinmeyip onun yerine daha iyi bir dünya kurulabileceği düşüncesinden hareket eder. Farklı bir dünya düşüncesi, şimdiki dünyada var olan ama henüz gerçeğe dönüşmemiş olanaklardan, insani potansiyellerden türetilir. Ütopya, iyi gelecek için düşgücünü ve umudu besler. Distopya da daha kötü bir geleceği düşündürttüğü için uyarıcı bir işlev görebilir. Dünyamızın bugün geldiği noktada, şimdilik çoğu insana olanaksızlık anlamında "ütopik" görünen kurtuluşçu amaçları, uğruna bugünden savaşım yürütmenin olanaklı ve zorunlu olduğu mücadele başlıkları; zihinde canlandırılabilir, başarılabilir, gerçekleştirilebilir program hedefleri olarak cisimleştirmenin önemli olduğunu düşünüyorum.

BİR ADIM DAHA İLERİ

■ MEHMET BARIŞ

Ne yapmalı sorusunu en güzel biz sorarız
ve biz veririz en doğru yanıtını.
Şimdi "bir adım daha ileri" diyoruz.

Taş üstüne bir taş daha koyar gibi yapı ustası
Heyamola verir gibi çelikten ray döşeyenlere
bir adım daha, bir adım daha ileri

"Yest takaya Partiya" der gibi Vlademir İlyiç Ulyanov
Serçelerin sevinci, çiçeklenen ağaçların iç erinciyle
Bir adım daha, bir adım daha ileri!

BAHAR TÜRKÜSÜ

Şimdi Karaburun'da
rüşeym heyecanıyla
toprağa tutunmuştur buğday

Gülbahçe'den Mordoğan'a
dağlar anemon vurgunudur
Döl dökecektir koyunlar

Havada Dede Sultan kokusu var
Üç vakte kadar
gelecektir nar yanaklı yar

GÜLBAHÇE

Denizin makiyle seviştiği yerdi
körfezin mavisine sığınırdı dağın yeşili
Balığı mavi, mavisi denizdi

Parmak uçlarına basarak gelirdi sabah
Kanatları suya değerdi incirkuşunun
Zeytini nergisle, tütünü üzümle kardeşti

Akşam eriyen mum gibi damlardı sulara
atlara ıslık çalardı batı rüzgârı
Ağustosu sarışın, eylülü şehlaydı

Ben gördüm, balıklar da gördü
saçında bir dal çilek çiçeği
azmakta yüzmüştü güzel Eleni

Mehmet Ali & Akşamsefası

Türkiye Bir Çocuk Cehennemi mi?

(13 YAŞINDA BİR ÇOCUK SİYASET KONUŞUR MU?)

■ ÇAĞDAŞ GÖKBEL

Aşırı korumacı, sevgi dolu ve cefakâr bir anne toplumun göz bebeği, ideal anne tanrıçası olabilir. Bu anne evinde küçük bir canavar büyütmektedir. **Çocuk böyle bir anneyi yönetmeyi ve onu parmağında oynatmayı sever. Masum görünen bir yavrudan nasıl şımarık bir imparator bir 'Gargantua' yaratılır?**

Her şey bir sokak röportajında 13 yaşındaki yurttaşın söylediği sözlerle başladı. Çocukluk ve gençlik çağı arasındaki delikanlı, ekonomik krizden ve krizin yıkıcı etkilerinden söz ederken doğal olarak politikanın kutsal sınırlarını ihlal ediyordu. Tüm burjuva medyası, buna muhalif görünen çok bilmişler de dahil, koro halinde 'bir çocuğun siyaset yapıyor olmasının' ne acı bir şey olduğunu dile getirdiler. İnsan yavrusunu önce toplumsal yaşama zorla ittiler, sonra o yavrunun toplumsal yaşama müdahale etmesinin önüne geçtiler. Bireysel istisnaları bir kenara bırakır ve toplumsal kaidelere odaklanırsak, toplum olarak gerçekten de Jean-Jacques Rousseau'nun çağının çok ama çok gerisinde gibi görünüyor olabiliriz. Rousseau, insanlığa çocukluğunu yeniden bağışlayan ve psikanalitik düşüncenin temellerini atan, insana yeniden insanlığını haykıran cesur bir filozof. Bir çocuktan yurttaş-insan inşa edebilmeyi ne yazık ki hâlâ öğrenemedik onun fikirlerinden. 'Emile' kitabında kâh çağımızın çok ötesinde kâh çağımızın çok gerisindedir Rousseau. Bu değerlendirmemin bireysel bir ölçüt olduğunu yeniden hatırlatmak zorundayım. Toplumsal düzleme geçecek olursak hâlâ Rousseau'nun çağına yaklaşabilmek için mücadele ediyoruz. Tartışmaya doğrudan girmeden önce 'çocuk' diye bir kelime işittiğimizde zihnimizde canlanan şeyi tarif etmek zorundayız. Tam bu noktada kişisel tanımlarımı boşa çıkarmadığı için TDK'ya teşekkür edeceğim. Peki, nedir çocuk?

TDK'ya göre çocuk: 'Büyüklere yakışmayacak, daha çok küçüklerin yapabileceği gibi davranan kimse: *'Otuz yaşında ama hâlâ çocuk'. Belli bir işte yeteri kadar deneyimi ve yeteneği olmayan kimse'.*

Mehmet Ali & Akşamsefası

Zihnimizdeki çocuk imgesi ve dilimizdeki yansıması, bizi çocuk denen şeye tamamen yabancılaştırıyor. Yabancılaşmanın olduğu yerde fetişizm, fetişizmin olduğu yerde de sonsuz bir kıyım ve yıkım vardır. İnsan kendi yavrusunu doğduğu ve daha geliştiği evrelerde sakatlamaktadır. Çocuk, pejoratif bir kavramdır; öyleyse böyle bir toplumsal yaşamda kimse çocuk olmayı ya da bu çağı olumlamayacaktır. Böylece, büyümek için yarışan ve asla büyüyemeyenlerin dünyasına hoş geldiniz. Sömürüye dayalı bir toplumsal düzende, sömürgenlerin tarafındaysanız kesinlikle 'tam bir kişilik inşa' etmek istemezsiniz; soru sorma, araştırma ve sonsuz açlığa dayalı çocuksu merak doğduğu an boğulmalıdır, boğulmalıdır ki evcilleştirilen ruhsuz bedenler inşa edilebilsin. Rousseau, ışığıyla akıllarımızı aydınlığa boğmasaydı, çocukluk çağımızın kişiliğimizin gelişimindeki en önemli evre olduğunu asla öğrenemeyecektik. *"İnsan yaşamının en tehlikeli dönemi, doğumdan on yaşına kadar geçen zamandır. Yanlışlar ve kötülükler bu zaman dilimi içinde filizlenirler, bunları yok etmek için de insanın elinde hiçbir çare yoktur; çare ortaya çıktığında ise kökler öyle derinlere inmiş olur ki bunları söküp atmanın zamanı geçmiştir"* (Rousseau, 2019: 93). Herkes bir şekilde (iyi ya da kötü deneyimlerle) atlattığı bu dönemi bir daha hatırlamamak üzere çarpık şekillerde tanımlamıştır. Çocukluk, bir tarafta oldukça negatif bir beceriksizlikle tanımlanırken, diğer tarafta kutsal halelerle sarmalanarak fetişleştirilmektedir. Bir çocuktan sırtında oklarıyla dolaşan masum bir aşk meleği yaratmak ve onu fetişleştirmek tam da insana özgü bir sapkınlık hali. Çocuk masumluğun ötesinde çok iyi bir manipülatör olabilir; sıkı bir yalancı, keskin zekâlı bir kurnaz ve tahtından inmek istemeyen bir kral/padişah olabilir.

İNSAN OLMAK İLK GÖREVİNİZDİR

Çağının insanlarına bakarken Rousseau, toplumlarına ve o çağın toplumlarını yöneten krallara acımaktadır. Bu insan yavrusu doğduğu an bir asilzade ve kral ilan edilerek çoktan öldürülmüştür. Hangi aklı başında insan, bugün bir ziyarete gittiğinde o evin küçük padişahıyla/prensesiyle tanıştığında ona acımadan bakmaz? Fransız aydınlanması saltanatı yıkmaya 'çocukluk evresinden' başladı. Her türden iktidar ilişkisi, insanı doğal durumundan uzaklaştıran her toplumsal müdahale onu insanlık durumundan uzaklaştırıyordu. Geriye dönmekten ya da mağara devrinde yaşamaktan söz edilmiyor. Yüzyılımızın şifre kırıcıları her şeyi çözmekle akıllarını bozdukları için şifre ararken gerçek anlamdan uzaklaşabiliyorlar. İleriye yürüyecek ve ileri yürürken tüm putları tek tek yıkacaktık. *"İnsanlar, insan olun; bu sizin ilk görevinizdir: Her durumda, her yaşta, insana yabancı olmayan her şeyde insan olun. Sizin için insanlık dışında hangi bilgelik vardır? Çocukları sevin; oyunlarını, zevklerini, sevimli içgüdülerini destekleyin. İçinizden hanginiz gülümsemenin dudaklarından eksik olmadığı ve ruhun hep huzur içinde olduğu o yaşı kimi zaman özlemle anmamıştır?* (Rousseau, 2019: 68).

Çocuk, söz konusu olduğunda önümüzde bir sarkaç salınmaktadır. Sarkacın bir tarafında çocuk diğer tarafında anne durmaktadır (Baba, toplumsal düzen tarafından iş yerine tutsak edilmiştir/Nadir durumlarda bunun tersi de mümkündür). Böyle bir düzende fetişleştirilen sadece çocuk değildir; kadınları annelik denen kutsal lanetten çekip çıkarmak zorundayız. Öyleyse şimdi, Rousseau'nun ufkunun ötesine bakıyoruz. Onun Emile'ye layık gördüğü eğitimi kız çocukları için de istiyoruz.

AİLE DENİLEN KÖLE ÜRETİM MERKEZİ

Gaddar ve sevgisini sakınan ebeveyn örneğinden değil tam tersinden ilerleyeceğiz. Aşırı korumacı, sevgi dolu ve cefakâr bir anne toplumun göz bebeği, ideal anne tanrıçası olabilir. Bu anne evinde küçük bir canavar büyütmektedir. Çocuk böyle bir anneyi yönetmeyi ve onu parmağında oynatmayı sever. Masum görünen bir yavrudan nasıl şımarık bir imparator bir 'Gargantua' yaratılır? İşte dev penisini insanlığa doğrultmuş, yüzünde alaycı bir kahkahayla zavallı insanları idrarıyla boğmaya hazır bir canavar! Çocukları birer ucubeye dönüştüren tanrıçaları ve onların hiçbir işe yaramaz tanrı kral babalarını alaşağı etmenin zamanı. Onların eksikliklerinin, fetişist yaşamlarının ve aile dedikleri köle üretim mekanizmasının kurbanı olan çocukları bu kafesin içerisinden çıkarmak zorundayız. Sosyalizm, tam bu aşamada devreye girmektedir. Çocuk bakımı, yetiştirme ve onu iyi bir insan yapma zahmetinden anneyi kurtarmak zorundayız. 'Annelik' denen toplumsal rol, hiçbir bireyin kaldıramayacağı ağırlıklar yüklemektedir. Kapitalist toplum, sömürü ilişkilerini devam ettirmek ve sosyal/kamusal sorumluluklardan kaçınmak adına kutsal aileye ve kutsal anne ideolojisine sarılmaktadır. Yaşadığımız bu yeni Orta Çağ'da kapitalizm soslu bir aristokrasi düzeninde yaşamaktayız. *"Oysa başlarında başkaları olduğu halde cüppeli bir yargıç-*

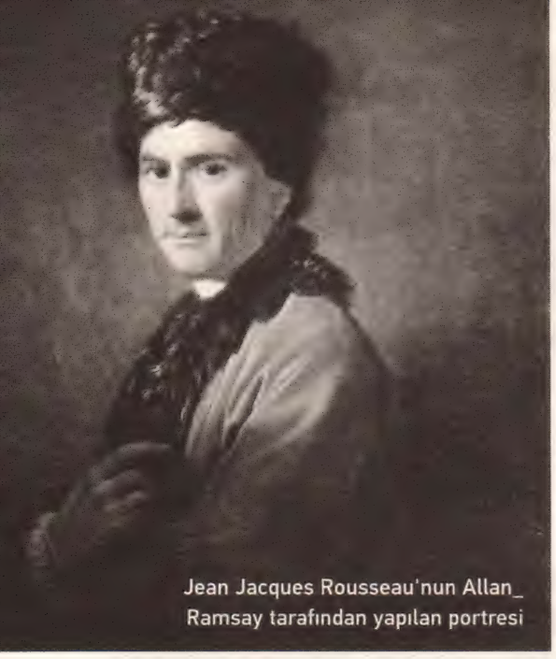

Jean Jacques Rousseau'nun Allan_ Ramsay tarafından yapılan portresi

Sömürüye dayalı bir toplumsal düzende, sömürgenlerin tarafındaysanız kesinlikle 'tam bir kişilik inşa' etmek istemezsiniz; soru sorma, araştırma ve sonsuz açlığa dayalı çocuksu merak doğduğu an boğulmalıdır, boğulmalıdır ki evcilleştirilen ruhsuz bedenler inşa edilebilsin.

lar kurulunun kundaktaki bir çocuğun önünde eğilerek şatafatlı sözlerle ona seslenmesi ve çocuğun tek yanıt olarak bağırıp salyasını akıtması kadar uygunsuz, iğrenç, gülünç bir görünümle hiç karşılaşılmaz" (Rousseau, 2019: 84). İşte zavallı küçük kral ve kraliçelerimizin hali. Anne, çocuğuna baktığında sınırsız bir yetenek ve üstün bir zekâ görür. Hiçbir şey çocuğuna bu derece meftun bir anneden daha tehlikeli değildir. Oysa her çocuğun keskin bir görme, duyma, koklama ve algılama yeteneği vardır. Bu üstün zekâya ilişkin bir işaret değildir. Çok hareketli olmak ya da enerji saçmak da aynı şekilde, neticede tüm çocuklar oyun oynamaya hazır birer enerji üretim tesisidir. Yetişkinler aynı keskinlikte çevrelerini algılayamadıkları için bazen çocukların yaptığı ufak bir şey onları derinden etkileyebilmektedir. Benim gibi numaralı gözlük kullanan bir adamı nişancılıkta bir çocuğun geçmesi kadar olağan bir şey var mı?

Çocukların fırtınalı okyanusunda yol alırken gerçekten bugün yeniden bir çocuk olarak dünyaya gelip gelemeyeceğimi kendi kendime sorguluyorum. Bugün, özellikle İstanbul'da doğan bir çocuk olmayı hiç istemezdim. Neden? Çocukların önce toplumsal eğitimle zihinlerini sonra da kentleşmeyle oyun alanlarını yok ettik de ondan.

"Öyleyse şimdiki zamanı belirsiz bir gelecek uğruna feda eden bu barbarca eğitim konusunda ne düşünmeli? Bu öyle bir gelecektir ki çocuğu türlü zincirler altında eziyor ve onu, ileride hiçbir zaman elde edemeyeceğine inanılması gereken bilmem hangi sözde mutluluğa hazırlamak için, mutsuz kılmakla işe başlıyor" (Rousseau, 2019: 68). Gerçekten de Türkiye'de bugün çocuklara 'eğitim' adıyla dayatılan şey barbarca bir zorbalıktan başka bir şey değil. Ayrıca bunu sadece devlet kurumlarından ibaret görmek de yanlış. Fransız krallığının gerisine itilen ve cemaatlerle kuşatılan bir toplumda milyonlarca çocuğun hayalleri ve umutları hurafelerle ve karanlık imgelerle esir alınmaktadır. Öyleyse bu barbarlığa karşı Jakobence bir karşı koyuş insan kalabilmenin tek ölçüsüdür. Barbarlar çocukların sadece zihinlerini iğfal etmemektedir, onların bedenlerini ve vücut dokunulmazlıklarını da hiçe saymaktadır. Böyle yetişen bir çocuğun önünde genel olarak çok az bir seçenek vardır. Ya canavarlaşacak ya da ölüme doğru yürüyecektir. Ne acı ki yaşamı değerli kılmak için mücadele eden Rousseau'nun çağının gerisinde yeniden 'ölümü' kutsamaktayız. *"Bir insanın geniş adımlarla mezarına doğru yürüdüğünü görmekte bir güzellik yoktur, ölüm imgesi her şeyi çirkinleştirir"* (Rousseau, 2019:199).

ÇOKTAN ÖLMÜŞLERİ DEFNETMEK

Şeyhler, şıhlar ve eğitim bakanlığında yuvalanan imamlar geleceğimizi arsızca musalla taşına yatırmışlar ve hepimize ölümün güzel bir şey olduğunu vaaz ediyorlar. Yaşamın güzelliğini yeniden avuçlarımızın arasına alacaksak eğer öncelikle çoktan ölmüş olan ama layığıyla defnedilemeyen tüm bu kralcıları/padişah yanlılarını layığıyla defnetmek zorundayız. Maximilien Robespierre'in övgü dolu sözlerine bir dakika olsun dönüp bakmayan Fransa kralı onu arkadaşlarının önünde mahcup duruma düşürmüştü. Çocuk Robespierre, muhtemelen bu anı bir daha hiç unutmadı. Kral bunun bedelini çok ağır ödedi. Demek ki Robespierre, tıpkı sokak röportajında konuşan Türkiye'deki o çocuk gibi birilerine göre çok erken bir yaşta politikanın keskin yüzüyle tanışmıştı. Çok bilmiş TV yorumcularının ve çok bilmiş annelerin insafına bırakılan bir toplumun ayakları sıkı sıkıya prangalanmıştır. 13 yaşında bir yurttaşın politikayla ilgilenmesi oldukça sağlıklıdır, dediğim için böyle bir anne tarafından paylanmak oldukça tatsız bir durumdu. Şu kutsal acımasızlığa, şu kutsal barbarca kıyıma bakar mısınız? 13 yaşı bir kenara bırakalım, henüz 11 yaşındaki bebelerin atölyelerde, inşaatlarda çocuk köle olarak çalıştırıldığını ne çabuk unuttunuz? Bir çocuğun 'sözde alınteriyle' para kazanması çok ahlaki

ama siyasete dair söz söyleme, fikir yürütme çabası alabildiğine gayri ahlaki. Bu satırlarda kaleme aldığım gibi işe tüm kutsalları yıkarak başlamalıyız; aksi takdirde toplum ayağındaki prangalardan kurtulup, ileriye adım atamaz. Çocukları ailelerinden, aileleri çocuklarından kurtarmalıyız. *"Sonunda geriye ailevi ya da doğal eğitim kalıyor. Ama yalnızca kendisi için yetiştirilmiş bir insan başkaları için ne olacaktır?.. Doğal düzende bütün insanlar eşit olduğundan, ortak eğilimleri de insanlık durumudur ve insan olmada iyi yetiştirilmiş biri bununla ilgili meslekleri de kötü yapamaz. Öğrencim ister askerlik mesleğine, ister papazlık ya da avukatlık mesleğine yönlendirilsin, önemi yoktur. Ana babanın eğiliminden önce, doğa onu insan olarak yaşamaya çağırır. Yaşamak benim ona öğretmek istediğim meslektir. Benim elimden çıktığında eminim ki ne yargıç ne asker ne da papaz olacaktır; önce insan olacaktır"* (Rousseau, 2019: 12).

İnsan olabilmenin biricik ölçütlerinden biri, toplumsal evcilleşmeye karşı bağışıklık kazanmaktır. 'Vahşetin Çağrısına' kulak verecek ve bir Kurt kadar keskin içgüdülere sahip çocuklardan bahsediyoruz. Günümüz insanının bunu algılayabilmesi çok zor. Bugün, Türkiye'de yaşamayı öğrenmeyen gençler yetiştiriliyor. Oyun alanları zapt edilmiş ve yüksek teknolojili, dokunmatik cihazlara hapsedilmiş zavallı insan bebeleri. Rousseau, daha o çağda haykırıyordu! *Bebeleri kundaklamayın! İnsan yavrusunun elleri, kolları ve bacakları hür hareket etmelidir. Sarıp sarmalamak bir yana mevsim uygunsa bırakın çocuğunuz evde ya da bahçede anadan üryan koşsun ve gökyüzüne doğru kocaman gülücükler saçsın. Zamanımızın kundağı tablet bilgisayarlar ve akıllı telefonlar olabilir. Bu cihazları ve içindeki oyunları geliştiren ulu ve yüksek zekâlı bilim insanlarımız kendi çocuklarını, yine kendi yarattıkları bu mucize icatlardan uzak tutmaktadırlar. Yaşama sanatını öğrenmek, özellikle sınıflı toplumlarda daha zordur. Çünkü toplumsal yaşam, bireyleri tek tek destekleyecek kamusal bir organizasyona sahip değildir. Her şey sömürünün ve para kazanmanın bir nesnesi olarak değerlendirilir! Evet, kundaktaki bebeler bile buna dahildir. Sınır tanımaz bir barbarlıkla ve sınır tanımaz bir liberal hümanizm aptallığıyla mücadele ediyoruz. Çocukların özgürce kendilerini var edebilecekleri, toplumsal düzene şimdilik uzak gibi görünüyoruz. Bu yapılacak hiçbir şey olmadığı anlamına gelmiyor. Çocuklarına yaşama sanatını öğretmek isteyenler, onların elinden teknoloji denen illeti mutlaka almalılar. Rousseau'nun önerdiği çizgide bir çocuğa zanaat kazandırmak büyük bir başarıdır. Böylece çocuğunuz dünyanın neresine giderse gitsin aç kalma tehlikesini bertaraf edebilir. Özellikle işçi ailelerinin çocuklarını büyülü bir sanal dünyaya hapsetme lüksleri yok. Çocuğa bir zanaat kazandırılırken, çocuğun bir köleye dönüştürülmesi kast edilmemektedir. Çocuğun zihinsel becerilerine katkısı olacak el becerileri kazandırılması, öğretilmesi kast edilmektedir. Örneğin: Terzi, Marangoz, Berber vb.

BÜYÜK KENT HAPİSHANELERİNDE YAŞAMAK

Günümüz çocukları, şehir denen büyük kent hapishanelerine tutsak edilmiştir. Bu hapishaneler oldukça trajiktir. Günümüz şehirleri, büyük şair Oscar Wilde'nin 'Reading Zindanı Baladı' şiirinde betimlediği zindana çok benzemektedir. Sokakta özgürce oyun oynamayan bir çocuk, gerçekten bir çocuk olabilmiş midir? Kent denilen bu dev hapishanede milyonlarca çocuğun çocukluğunu çalmaktan utanmıyoruz da onların mikrofonlara konuşarak ekonomik krizi anlatmasından utanıyoruz.

Oyun konsollarıyla ve tablet bilgisayarlarla mutlu görünen, kasları gelişmeyen zavallı çocuklarımız. Öyleyse kapitalizm ideolojik olarak iddia ettiğinin tersine insan doğasına en aykırı toplumsal düzendir. İşte bu yüzden marjinal/radikal olan düzen komünizm değil kapitalizmdir. *"Kentler insan soyunun uçurumudur. Birkaç kuşak sonra soylar ölür ya da yozlaşır; onları yenilemek gerekir, bu yenilemeyi sağlayan da her zaman kırlardır. Öyleyse çocuklarınızı, deyim yerindeyse, kendilerini yenilemeye ve çok kalabalık yerlerin sağlıksız havasında kaybedilen gücü tarlaların ortasında yeniden kazanmaya gönderin"* (Rousseau, 2019: 40). Rousseau, çağının aydını olarak burjuvaziye seslenmektedir, bu yüzden ufku toplumsal ilerleme içerisinde bugünün gerisindedir. Kent denen ve tıpkı bir kıyma makinesine benzeyen sömürü, yozlaşma ve yıkım merkezlerini dönüştürmek, bu mekânı bir cennete çevirmek işçi sınıfının görevidir. Bugünün çocuklarını eylem yapmaktan alıkoyan aptallaşmayı bir kenara koyarsak eğer, çocuklar bugün ellerinde pankartlarla sokaklara dökülseydi eğer, herhalde ellerindeki pankartta şunlar yazardı: "Bize yer açın!" Çocuklara oynamaları, özgürce kirlenmeleri, çamura ve yoldaşlarının terleriyle kendi terlerinin birbirlerine karışmasına imkân verin! Ey siz çok akıllı büyükler! Çocukları yazdıkları sözlüklerde yetersiz olarak ta-

nımlayan sizler! Çocukları paylaşımcı bir insan olmaktan, toplumsal birer varlık olmaktan alıkoymanın gücünü nereden alıyorsunuz? Bir çocuk ancak takım oyununda birlikten güç doğduğunu öğrenebilir! Kuru kitaplarınızda, yiğitlik şiirlerinizde ve içi boş sözlerinizde sizin ona öğretmek istediğiniz şeyi sonsuza dek öğrenemeyecektir.

Yaşam denilen şeyin sadece yetişkinler için katlanılmaz olduğunu sanan insan ne kadar zavallıdır! Çocukluk deneyimlerini, yoksulluğu, yırtık çorabı ve tabanı aşınan terlikleriyle top oynarken yaralanan ayaklarını ne çabuk unutmuştur! Yaşam, kapitalist eşitsizliklerin azgınca büyüdüğü bu Orta Çağ'da çocuklar için de dayanılmaz ve katlanılmazdır. Öyleyse 13 yaşında bir yurttaşın toplumsal sorunlara kafa yorması ve bu sorunları topluma anlatması doğal bir haktır. Yaş meselesiyle kafayı bozmuş zavallı toplumumuzun acilen bu marazdan kurtarılması gerekmekte. 6 yaşındaki bir çocuk anasınıfındaki arkadaşı süt içemediği için onun acısını paylaşabilir ve arkadaşı için kendince mücadele etmek isteyebilir. Sizin çılgınlıklarınız ve sizin sapıkça dayattığınız kutsallarınız mı tüm bunlara engel olacak? 13 yaşında bir çocuk pekâlâ siyaset konuşabilir ve konuşmalıdır. Hatta 'Yeni Gelen' dergisini okumaya başlamak için de ideal bir çağdadır. Kendisini çok fazla yormadan yavaş yavaş adım adım derinlikli fikirlerin ve edebiyatın dünyasına açma çağıdır. Yarının özgür dünyasında anasınıfına giden çocuklar toplumsal faydayı önceleyen eğitim sayesinde kendi sorunlarını konuşmak için biraraya gelecek, meclisler kuracak ve kendilerinden çok daha da akıllı olmayan yetişkinlerle sorunlarını tartışacaklardır. Böylesi özgür ve paylaşımcı bir atmosferde eminim ki çocukların ilk talebi oyun arkadaşlarının süte ve çikolataya eşit erişim hakkına sahip olması olacaktır. Arkadaşlarıyla kolektif etkinlikler ve dayanışmayla ayakta durmayı öğrenen bir çocuk, hızla ailesinden kopacak ve ona en çok katmak istediğimiz beceriyi hayatta kalabilme becerisini toplumun desteğiyle kazanabilecektir.

SON SÖZ

Türkiye, bugün hiç olmadığı kadar 'aydın' yoksunluğu çekmektedir. Türkiye toplumunda artık çağının ötesinde, topluma göre radikal fikirler öne sürmek imkânsız kılınmaya çalışılmıştır. Oysa düşünen, yazan ve okuyan insanlar şunu hatırlamak zorundadır. Yaşadığımız toplum, Lev Nikolayeviç Tolstoy'un yaşadığı Çarlık Rusya'dan daha mı geridedir? Tolstoy, okuma yazma oranı çok düşük bir toplumda zifiri karanlığın içinden yoksul Rus halkının acılarını haykırabilmiştir. Yeter artık, Çar'ın askeri olup dünyanın dört bir yanında savaşmayacağız! Oğullarınızı askere göndermeyin! Vergilerinizi ödemeyin! diyebilmiştir. Tolstoy, aydın olmanın ölçülerini bizlere miras bırakmıştır. Elbette bazı okurlar için bu ideal bir örnek olmayabilir; öyleyse ideal örneğinizi bu satırlara kendiniz yerleştirmekte özgürsünüz. Tek bir şartla! Aydın olmanın kurallarını aşmamak şartıyla. İşte bugünün Türkiye'sinin en büyük eksikliklerinden biri budur. Suriye, Libya, Ukrayna ve dünyanın çeşitli bölgelerinde yoksul Anadolu çocukları neden savaşa gönderilmektedir? Böyle bir ülkede aydın, zorunlu askerliğe başkaldırma cesaretini gösterebilen kişidir. Böyle bir düzende aydın, çocukların siyaset yapabilme hatta sokakta eyleme çıkabilme hakkını savunabilen kişidir. Şirketlerin, futbolcuların ve pop yıldızlarının milyonlarca dolarlık vergi borçlarını silen devletin KYK kredisi borçlusu üniversite mezunu gençlerin borçlarını silememesine isyan eder aydın! Ve der ki: "Ey halk! Sana borç diye verilenler senin doğal hakkındır! Sakın sana borç diye dayatılan bu bedeli ödeme!" Okur bu örnekleri elektrik, doğal gaz faturası ve aklına gelebilecek her şeyle çeşitlendirebilir. Türkiye, askerliğe, çakma saltanata, halkın kanını vampir gibi emen hayali borçlara, vergilere karşı çıkabilecek, çocukların oyun alanlarına, onların düşünme özgürlüklerine ve çikolata yiyebilme hakkına sahip çıkacak aydınları yetiştirmek ve yeniden kazanmak zorundadır!

KAYNAK

Jean Jacques Rousseau, *Emile*, Çeviren: Yaşar Avunç, İş Bankası Kültür Yayınları, 2019, İstanbul

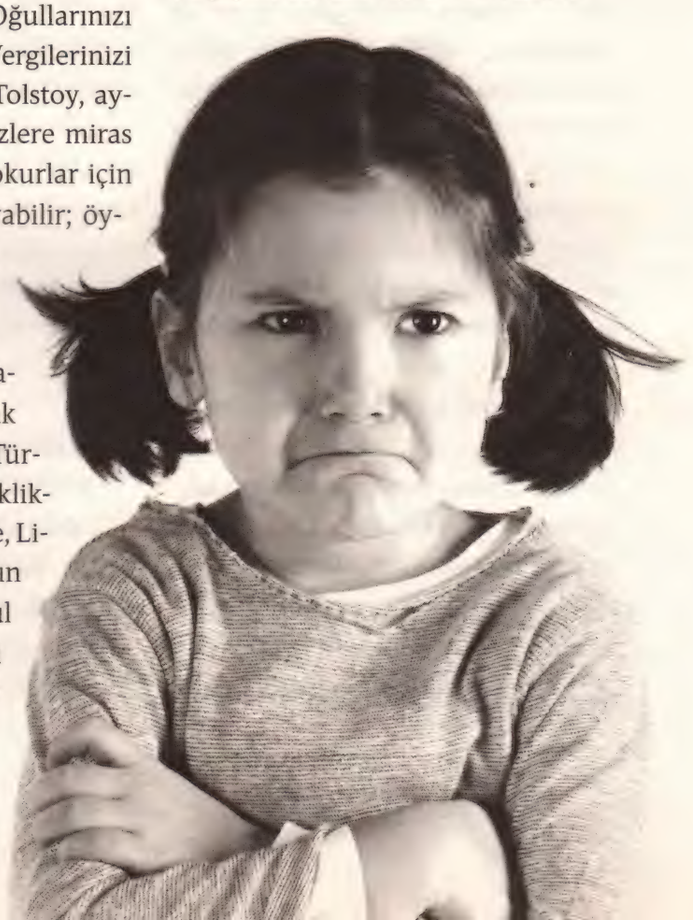

DOĞANIN SEVGİSİ

■ MUSTAFA GÖKSOY

Kat kat yaprağı açıldıkça çiçeklenip
Kendi gölgesinde güneşlenen
Güzelim muz ağaçlarına
Sevdaladık gözlerimizi

Bakışlarımızdan süzülen zamana
Bebelerin gülüşü örülüyor
Kat kat açıldıkça gönlümüz
Sevdamız yenileniyor

Bütünü bütünleyen canlarımıza
Hep duygulu zekâ olsun ömrümüz

DOKUDUĞUMUZ İDDİA

İnsani değerleri tahripten doyum sağlayan
Bir işe yaramama duygusuna kapılanın
Boğucu yorgunluğunda sürüklenir
Mülkiyetçi saldırganlığın bunalımı bu
Zehir saçan içtenliği hırpalar

Bunlara inat
İnsani değerlere örülsün yürüyüşümüz
Öylesine duyarlı sorumluluk ki
Şifalı su olsun sözlerimiz
Duvar yazıtlarına yoğrulmuş düşünce bu
Kurtlaşmaz yüzümüz

İnsani değerlerin ısrarcısıyım

Mehmet Ali & Akşamsefası

BİR KİTAP BAĞIMLISININ NOTLARI-2022/MART-NİSAN-MAYIS

Fethi Naci'de Tarihi Roman Eleştirisi

■ DR. ULVİ ÖZDEMİR

Türkiye'de tarihi roman çerçevesinde karşımıza çıkan örneklerin birçoğu edebi/estetik kaygıların ve doğal olarak bunun en önemli parçası olan yazınsal dilin ikinci plana atıldığı, hatta hiç önemsenmediği, doğrudan ideolojik biçimlendirme araçları olarak karşımıza çıkmaktadır. Fethi Naci belki de eleştiri yazılarında en çok bununla, yani edebiyatı siyasetin bir aracı, alanı yapan anlayışla mücadele etmiştir.

Mehmet Ali & Akşamsefası

GİRİŞ

Asıl adı İsmail Naci Kalpakçıoğlu olan Fethi Naci, Giresun'da 1927 yılında doğdu ve 2008'de, İstanbul'da vefat etti (Onaran, Kılıçarslan, 2011: 17). Yapıtları ve yazılarıyla Türkiye'de Toplumcu Gerçekçi (Onaran, Kılıçarslan, 2011: 18) ya da Sosyalist Gerçekçi (Onaran, Kılıçarslan, 2011: 59) adıyla anılan edebiyat akımının çerçevesinde yazı yazan, eleştiri yazılarında bu çerçevenin kural ve değerlendirmelerini dikkate alan bir eleştirmen ve edebiyat insanıdır. Roman eleştirilerinde de bu yönü sık sık karşımıza çıkar.

Fethi Naci, roman eleştirileri çerçevesinde tarihi roman türünü ele alarak ve bu türün farklı boyutlarına dikkat ederek, kalıcı ölçütler geliştirmenin yanında önemli bir birikim de oluşturmuştur.

FETHİ NACİ KİMLERDEN ETKİLENMİŞTİR?

Fethi Naci'yi yukarda sözünü ettiğim çerçevede en çok etkileyen isim ise ünlü Macar düşünür ve edebiyat kuramcısı György Lukacs'tır. Fethi Naci'nin tarihi roman eleştirilerinde tıpkı diğer roman eleştirilerinde olduğu gibi ölçüt ve dayanak olarak karşımıza Lukacs çıkar. Fethi Naci'nin bu eleştirilerinde Lucacs'ın görüşlerine sahip çıktığı, onları benimsediği görülür (Onaran, Kılıçarslan, 2011: 63).

Fethi Naci de Fransızca bildiği için Fransızca'dan Lukacs'ın bazı eserlerini okuduğunu, sonrasında ise Türkçeye çevrilen bütün eserlerini okuduğunu belirtir (Naci, 1990: 73).

Fethi Naci'nin eleştiri yazılarında etkilendiği diğer yazarlar arasında ise kendi ifadesiyle Plehanov'dan başka "diğer Fransız Marksistler" olarak saydığı Roger Garaudy, Henri Lefebvre, G. Politzer ve Auguste Cornu yer almaktadır (Naci, 1990: 72). 1987'de yazdığı bir yazıda ise *"Şimdilerde en çok ilgimi çeken düşünür ise Bahtin"* demiştir (Naci, 1990: 73).

FETHİ NACİ'NİN TARİHİ ROMAN HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

Fethi Naci de tarihsel roman üzerine ayrıca düşünmüş bir edebiyat adamıdır. *Eleştiri Günlüğü* kitap dizisinin "Kıskanmak" başlıklı 5. cildinde yer alan 27 Mart 1997 tarihli "Tarih ve Roman" başlıklı yazısında tarih ve roman ilişkisine dair düşüncelerini ayrıca dile getirmiştir. Bu yazıda, yukarda değindiğimiz temel noktalardan yola çıkar ve özellikle romancının edebi/estetik kaygıları öne çıkarması ve özellikle bunun en önemli parçası olan "yazınsal dil" üzerine şöyle der:

"Tarih bilimi, insanlardan soyutlayarak anlatır tarihi. Oysa bir edebiyat türü olan roman, tarihi, tarihsel olaylar olarak değil, bu olayların insanlar üzerindeki etkileriyle anlatır, somut ve insan çatışmalarıyla anlatır; roman, bunun dışına çıkarsa edebiyatın da dışına çıkar. Romancı tarihi de anlatsa, günceli de anlatsa, kullandığı dil, her zaman, 'yazınsal dil' olacaktır" (Naci, 1998: 228).

Fethi Naci'nin burada değindiği yazınsal dil, onun bütün eleştirilerinde göz önünde tuttuğu ve nesnelliğinin en önemli unsuru olan ölçütüdür. Özellikle Türkiye gibi kültürel olarak aslında bir "biz olma" sorununu hep yaşayan ve bu sorunun kaynaklandığı yakın tarihin aynı zamanda ve sürekli olarak bir siyasi kavga alanı olduğu ülkelerde, tarihsel roman türünün kolayca o günün siyasi kavgalarının ideolojik bir aracı olma tehlikesi hep vardır. Çünkü Türkiye'nin yakın geleceğini şekillendirmek üzere yapılan siyasi kavgaların izdüşümü, yakın tarihin gerçekte ne olduğu noktasındaki bir tarih kavgası olmaktadır. Bu bakımdan Türkiye'de tarihi roman çerçevesinde karşımıza çıkan örneklerin bir çoğu edebi/estetik kaygıların ve doğal olarak bunun en önemli parçası olan yazınsal dilin ikinci plana atıldığı, hatta hiç önemsenmediği, doğrudan ideolojik biçimlendirme araçları olarak karşımıza çıkmaktadır. Fethi Naci belki de eleştiri yazılarında en çok bununla, yani edebiyatı siyasetin bir aracı, alanı yapan anlayışla

Türk Edebiyatı'nın en önemli eleştirmenlerinden biri olan Fethi Naci, şiir, öykü ve roman türlerine yönelik çok sayıda yazı yazmış ve bir aydın sorumluluğuyla Türk Edebiyatı'nın çağdaş dünya edebiyatının bir parçası olması yolunda önemli katkılar yapmıştır. Fethi Naci'nin eleştiri yazılarına bakıldığında özellikle roman türünde neredeyse bir yazar eğitim kurumu gibi çalıştığını görebiliriz.

Macar düşünür ve estetik kuramcı Lukacs, onun tüm eleştirilerinde olduğu gibi tarihi roman eleştirilerinden de en önemli kuramsal dayanağıdır. Buna karşılık tarihi roman eleştirilerinde Fethi Naci, yazarın tarihi tezlerini dile getirmek için romanı bir araç olarak kullanmasını şiddetle eleştirmiştir.

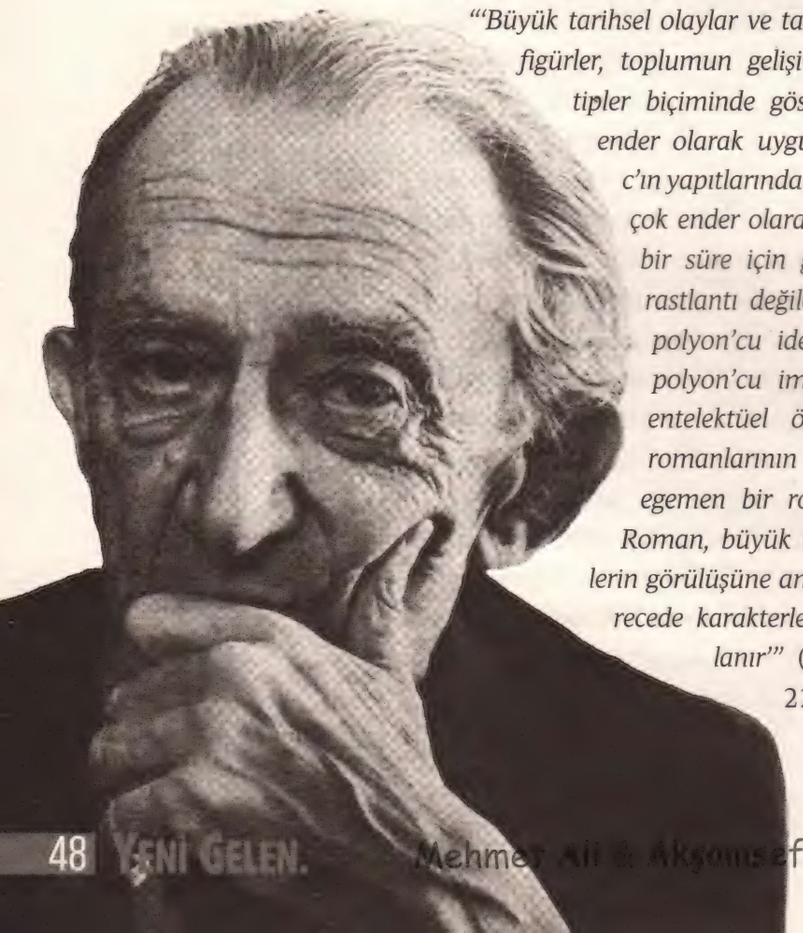

mücadele etmiştir. Yazısında bu konudaki vurgusu önemlidir:

"Romancı araştırmalar yapabilir, topladığı belgelerden yararlanabilir, ama sıra yazmaya gelince, işinin tarih yazmak değil, roman yazmak olduğunu unutmamak zorundadır; bunun için topladığı bilgiler, belgeler, buzdağının denizin altında kalan büyük bölümü gibi olmalıdır, göze batmamalıdır; çünkü romancı, o bilgileri, o belgeleri aktarmayacaktır romanına, roman kişilerinin düşünüşlerinin, davranışlarının nasıl biçimlendiğini gösterirken yararlanacaktır o bilgilerden, belgelerden" (Naci, 1998: 228).

Tek tek tarihsel romanları eleştirirken de görülecektir ki Fethi Naci bu kuramsal düşünceleriyle hep tutarlıdır. Ele aldığı her tarihsel romanda bu gerçekleri dile getirerek bir anlamda "nasıl roman yazılmalı" çerçevesinde bir eğitmen tavrını üstlenmekten de çekinmeyecektir.

Fethi Naci'nin özelde tarihsel roman, genelde roman konusunda düşüncelerini benimsediği ve kural düzeyinde kabul ettiği yazarlardan biri de Balzac'tır. Benimsediği ve etkilendiği Lukacs'ın *Avrupa Gerçekçiliği* adlı yapıtına aldığı Balzac'tan bir örnekle ilgili şu sözleri, Fethi Naci'nin daima yanında taşıdığı bir pusula gibidir:

"'Büyük tarihsel olaylar ve tarihteki büyük figürler, toplumun gelişiminin somut tipler biçiminde gösterilişine çok ender olarak uygundur. Balzac'ın yapıtlarında Napolyon'un çok ender olarak ve hep kısa bir süre için görülmesi bir rastlantı değildir, oysa Napolyon'cu idealler ve Napolyon'cu imparatorluğun entelektüel özü Balzac'ın romanlarının bir çoğunda egemen bir rol oynar, (...) Roman, büyük tarihsel figürlerin görülüşüne ancak ikinci derecede karakterler olarak katlanır'" (Naci, 1998: 228).

Fethi Naci'nin özellikle Kemal Tahir'in bazı romanlarında tarihsel gerçek kişileri dilediğince konuşturması üzerine getirdiği eleştirilerde bu pasajın hep arka planda bir ezgi gibi çaldığını duyumsarız. Görülüyor ki Fethi Naci tarihsel roman eleştirisinde, kendini, bir kuramcı olarak ortaya koymaktan çok sağlam bilimsel temeller üzerinden söz söyleyen, güvenli bir duruş sergilemeyi hedefleyen bir eleştirmen olarak biçimlendirmek istemektedir.

Fethi Naci'nin Balzac'ın romancı tavrında övdüğü bir diğer nitelik ise kişisel ideolojik tutumunun ele aldığı dönemin nesnel gelişimini vermesine engel olmamasıdır. Fethi Naci, Nahit Sırrı *Örik'in Sultan Hamid Düşerken* adlı romanını eleştirirken yazının en başında söylediklerinde bu nokta dikkat çeker:

"Nahit Sırrı Örik'in tutumu, İkinci Meşrutiyet'ten, İttihat ve Terakki'den, Sultan Hamid'den söz açan öteki romancıların tutumlarına hiç mi hiç benzemiyor: İttihat ve Terakki'nin zorbalığına karşı çıkıyorlardı o romancılar, ama hiçbirinin aklından 31 Mart'ı sevimli göstermek ya da Sultan Hamid'i tutmak geçmiyordu; oysa Nahid Sırrı Örik'in gönlü de, kafası da Sultan Hamid'den yana. Ne var ki Balzac'ın kralcı oluşu toplumsal gerçekliği nesnel gelişmesi içinde vermesine nasıl engel olamamışsa Nahid Sırrı'nın Sultan Hamid'den yana olması da toplumumuzun belirli bir tarihsel kesitini bütün gerçekliğiyle yansıtmasına engel olamamış" (Naci, 2012: 193).

Fethi Naci aynı yerde daha önce de değindiğimiz Balcac'ın *"Roman, büyük tarihsel figürlerin görülüşüne ancak ikinci derecede karakterler olarak katlanır."* sözünden Nahid Sırrı'nın haberdar olmasını olumlu bir nokta olarak belirtir.

Bu paragrafın önemi Fethi Naci'nin Tarihi romandan ne beklediğini, nasıl bir tutumu olumladığını kısaca ortaya koymasıdır: *"Toplumsal gerçekliği nesnel gerçekliği içinde vermek"* ve *"toplu(mun) belirli bir tarihsel kesitini bütün gerçekliğiyle yansıtmak."* Bu unsurlar

Fethi Naci'nin bütün tarihi roman eleştirilerinde en başta dikkat ettiği niteliklerdir.

Fethi Naci tarihi romanda dil sorunu üzerinde de durur. Ona göre tarihi roman yazarı romanın geçtiği zamanın dilini değil, kendi zamanının dilini kullanmalıdır. Bu açıdan özellikle Attila İlhan'ı ve son dönemlerin popüler tarihi roman yazarı İhsan Oktay Anar'ı, kimi yapıtlarında bu ilkeye ters düştükleri için eleştirir.

Fethi Naci'nin son zamanlarda dikkatle takip ettiğini anladığımız Roland Barthes'ın *Anlatıların Yapısal Çözümlemesine Giriş* adlı yapıtından yaptığı alıntıyla da pekiştirerek söyledikleri, önemlidir:

"Bir romanı, daha doğrusu bir anlatıyı, günlük yaşamdan ayıran en önemli özellik, günlük yaşamın gelişigüzel hareketlerle, konuşmalarla vb. dolu olmasına karşılık, romanda en küçük ayrıntıya kadar her şeyin 'işlevsel' olmasıdır; bunun için bir cümleyi roman cümlesi yapan şey, onun süslü püslü söylenmesi değildir, 'söylemek istediği şeydir.', 'İşlevler kimi kez tümceden büyük birimlere (yapıtın bütününe kadar varan değişik boyutlardaki tümce öbekleri) kim kez küçük birimlerle (dizim, sözcük ve hatta sözcük içindeki yalnızca bazı öğeler) gösterilir.'" (Naci, 1998: 12) Buradaki son alıntı Barthes'indir)

Görülüyor ki Fethi Naci dilin işlevselliğine büyük önem vermekte, roman kahramanının kişiliğini nasıl nesnel koşulların bir uzantısı olarak görmek istiyorsa kullanılan dilin de buna paralel bir işlevselliği olmalı, toplumsal koşulların uzağında özellikle de süslü, ağdalı gereksizlikleri taşımamalı görüşünü savunmaktadır. Şöyle ekler:

"İşlevsellik ve çok anlamlılık... Romancılarımız, hikayecilerimiz bunların üzerinde gereğince düşünmedikleri sürece yazdıkları hikayeler röportaj olmaktan kolay kolay kurtulamayacaktır, yazdıkları romanlar gereksiz ayrıntılarla dolu olacak, 'Hayatımı yazsam roman olur!' anlayışından öteye geçemeyecektir. Bu tehlikelerden kurtulmanın yolu, öyle sanıyorum, her şeyden önce,'anlatı cümlesi' nin ne olduğunu anlamaktan geçiyor" (Naci, 1992: 13).

Bu aşamada belirtmek istediğimiz bir diğer nokta ise Fethi Naci'nin İlhan Berk, Attila İlhan, Pınar Kür, Nazlı Eray gibi bir çok ünlü Türk yazarını eleştirmekten çekinmemesidir. Ün, Fethi Naci'nin en sert eleştirileri için hiçbir engel oluşturmaz. Ünlü yazarlar kadar, popüler olmuş, çok satan romanlar da hak ettiklerinde onun keskin eleştiri dilinin hedefi olmaktan kurtulamazlar.

Fethi Naci'nin tarihi roman adına dikkat çektiği bir diğer konu da yakın geçmişin tarihi roman bağlamında çok da elverişli olmadığıdır. Söz konusu yakın geçmiş olduğunda yazarın siyasi tartışmalara laf yetiştirmek için tarihi romanı bir platform, bir araç olarak kullanma tehlikesini belirtir. Özellikle Türkiye'de 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980 tarihli faşist askeri darbelerinin hemen sonrasında bir furya halini alan bu dönemi ele alan romanlardaki "aceleciliği" eleştirir (Naci, 1998: 230).

ÖRNEKLERLE FETHİ NACİ'NİN TARİHSEL ROMAN ELEŞTİRİSİ

Fethi Naci'nin tarihsel roman incelemelerinde karşımıza çıkan en önemli özelliği, tarihe Marksist ya da materyalist bir açıdan bakması ve bunun eleştirel yaklaşımında ya da "toplumcu gerçekçilik" dediğimiz çerçevede çok belirgin olmasıdır. Bunun için sık sık tarihsel roman eleştirisinde romandaki olayların geçtiği dönemi Marksist bir yorumla özetler. Özetlemek ve ele aldığı yapıttan bol bol alıntı yapmak aslında Fethi Naci'nin tipik bir özelliği olmasına karşılık tarihsel roman eleştirisinde tarihsel gerçekleri romandaki olayların karşısına çıkartır ve sanki okuyucuyu hangi tarihsel zemin üzerinde değerlendirme yaptığı konusunda bir hazırlık aşamasından geçirir. Örneğin Mithat Cemal Kuntay'ın önemli eseri *Üç İstanbul* adlı romanını eleştirirken romandaki olayların geçtiği dönem hakkında şöyle der:

"Üç İstanbul için, kısaca Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışının romanı diyebiliriz. 19. yüzyılın başlarında ülkeye nüfuz etmeye başlayan

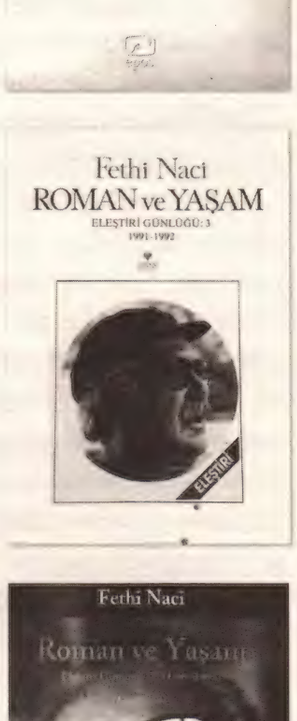

Fethi Naci için eleştirisinin temel kaygısı, tarihi roman için de romanın önce roman olarak varlık kazanmasıdır; eleştirilerinin temel hedefi budur. Bu eleştiriler başta da değindiğimiz gibi, tarihin yaşanılan günün siyasal kavgası için ek bir mücadele sahası olmasının getirdiği kolaycılıklar üzerinedir.

*Batı, önce bu geniş pazarı ucuz fabrika mallarıyla doldurmuş, sonra sermaye ihracına başlamıştır. Kapitalist Batı karşısında, sanayide el tezgâhları ve küçük atölyelerle, tarımda karasabanla tutunmaya çalışan imparatorluğun yıkılması kaçınılmaz bir zorunluluktu" (*Naci, 2012: 33). Fethi Naci'nin popüler tarih yazımının neredeyse bütün öğelerinin yer aldığı bu özeti aslında daha da devam etmekte ve "Alman militarizminin kucağına düşen imparatorluk devrini tamamlayarak yıkılır." sözleriyle sona ermektedir.

Görülüyor ki Fethi Naci, tarihsel zemini özetlerken Marksist açıdan yorumun tipik bir özelliği olarak iktisadi altyapıyı bu zeminin de altına yerleştirir ve bu altyapıyı tüm tarihsel görünümleri olduğu gibi bütün roman kişilerini ve olayları biçimlendiren temel etken olarak değerlendirir. Bunu yaparken dikkat edilirse yaşanmış tarihin üzerine konuşmanın kolaycılığıyla, "zorunluluk" sözcüğünü kullanarak kaba bir determinist bakış geliştirir. Fethi Naci'nin kaba determinist tarih özetinin bir uzantısı da mekanik çıkarımlardır. Örneğin aynı roman için Mithat Cemal'e kurgusal anlamda bir eleştiri yöneltirken şöyle der:

*"Temelde böylesine hızlı bir çöküş olunca bunun toplumun yüzeyine yansıması ancak bir ahlak çürüyüşü, ancak bir yozlaşma olabilir. İşte Mithat Cemal, temeldeki bu oluşumu gereğince değerlendiremediği için, gözlerini toplumun yüzeyine vuran kokuşmaya dikmiştir" (*Naci, 2012: 34).

Burada iki nokta önemlidir. Birincisi Fethi Naci'nin mekanik çıkarımının yerinde olup olmadığıdır. Hızlı bir çöküşün yüzeye yansımasında nedenin her zaman ve kural olarak ahlaki bir çürüyüş ve yozlaşma olduğu açık değildir. Bir devlet düzeni ahlaki yozlaşma gibi bir sonuç üretmeden de çökebilir. Ya da bir toplumsal düzenin ahlaki çözülüşü, bir devlet yapısının yozlaşması, siyasal anlamda çöküşle sonuçlanmayabilir. En azından bu bağlantı tarihsel ve siyasal anlamda zorunlu değildir. Fethi Naci burada sanki Mithat Cemal'in romanındaki kurgusal tercihlere temel oluşturmak için haksız bir genellemede bulunmuştur.

İkincisi, Fethi Naci her ne kadar Marksist solun bir aydını olsa ve değerlendirmelerinde toplumcu gerçekçi bir bakışın belirleyiciliği söz konusu olsa da Osmanlı sisteminin yerine geçtiği için en azından Kemalizmin bir parçasını temsil eden bir anlayışın, Osmanlı sistemine gereğinden fazla "çürüme" ve "yozlaşma" imajı yüklemesi noktasında Fethi Naci üzerinde de etkili olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla her ne kadar düzen tarafından dışlansalar, hatta hapse atılsalar bile Türkiye'de 90'lı yılların sonuna kadar olan bir süre için kendini solda gören ya da öyle ifade eden aydınlarda büyük bir Kemalist ideolojik etkinin izleri olduğu ve bu izlerin her türlü Marksist/Materyalist/Sol ideolojik söylem ve örtünün altında bir ikinci keman gibi varlığını hissettirdiği, tınlamayı sürdürdüğü söylenebilir. Fethi Naci, özellikle Osmanlı'ya bakışında bu etkilerin görülmesi bakımından tipik bir sol aydın olmaktadır. Fethi Naci'deki Kemalist etkiler "çürüme" ve "yozlaşma" gibi bazı klişelerle ortaya çıktığı gibi örneğin "Sarıkamış faciasında 90 bin ölü" gibi tarih bilgisi klişeleri olarak da ortaya çıkar (Naci, 2012: 34). Oysa Türk ordusu Sarıkamış taarruzunda en fazla 60 bin kişi kayıp vermiştir (Çakmak, 2011: 114).

Fethi Naci'nin tarihi romanların geçtikleri döneme ilişkin verdiği klişe açıklamaların bir örneğini de Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Yaban* adlı romanıyla ilgili değerlendirmesinde buluyoruz. Bu alıntı, Fethi Naci'nin kaynak belirtmeden klişeler kullanarak kendi özetini verişine örnek oluşturmaya yetecektir:

"Kendini savunmak (ya da kurtarmak) kaygısındaki bürokratlar, 19. Yüzyılın başında Batı'da görülen kurumlara benzer kurumların ithal edilmesinde

ayanla işbirliği yapmak zorunluluğu duymuşlardır. Ve bürokratlar padişahın artık bölünmüş olan siyasal gücünün bir kısmına sahip olacaklar ve iktidara el koyacaklardır. Bunun 'resmi' açıklaması, batmak üzere olan ülkeyi kurtarmak, halkın sefaletine son vererek memleketin kalkınmasını sağlamaktır. Ne var ki bürokratlar Batılılaşmak isterken kapitalizmin çarkına kapılacaklar, üretim güçlerini geliştirmek bir yana, var olanların da yok olup gitmelerine, halkın daha da yoksullaşmasına neden olacaklardır. Böylece bürokratlarla halk kitleleri arasında derin bir uçurum meydana gelecektir." (Naci, 2012: 68).

Burada Tanzimatla başlayan gelişmelere yöneltilen eleştirilerdeki klişe yaklaşımı Yalçın Küçük şöyle saptamaktadır: *"Ziya Bey (Gökalp)'in, modern sanayi kurmadan tüketim kalıplarını değiştirme eleştirisi, yıllar sonra ve basitçi 'sol' 'aydınlar'ın eliyle bir iradi nitelik kazandı; Tanzimatçıların Avrupa sanayine Pazar yaratmak için giyim ve beslenme kalıplarını değiştirdikleri biçimine dönüştü. Ekonomizm en çok ekonomi politik bilmeyenlerin elinde, vulgar solculuğa dönüşüyor"* (Küçük, 1985: 309-325).

Bir paragrafta Türkiye'nin neredeyse son 100 yılını özetlerken Fethi Naci'nin "ayanla işbirliği", "batmak üzere olan ülke", "kapitalizmin çarklarına kapılmak" gibi klişeleri kullandığını görüyoruz. Burada "üretim güçleri" gibi Marksist bir dünya görüşünün temel kavramlarından biri de kullanılmaktadır. Dönemim aydın kesiminin tipik bir örneği olarak Fethi Naci'nin bu kavramları kullanmaya çalışırken ne yazık ki klişelerin ve sığ teorik birikimin ötesine geçemediğini görüyoruz. Bir diğer çıkarımımız ise Türkiye'de neredeyse 2000'li yılların başına kadar sürecek yapay, temelsiz ve karşılıksız soyut bir halk sevgisinin bu teorik sığlıkta önemli bir yer işgal etmesidir. Bu özet, *Yaban* romanı üzerinden de olsa, olaylara, yeniliklere düşman halk tarafından bakıp, yenilikleri yürürlüğe sokmak isteyen aydın-bürokrat bakışı eleştirmek gibi önemli bir aydın çelişkisinin de varlığını duyumsatmaktadır. Özellikle 1960-1980 arası dönemde, kendini solda gören aydınlarda etkili olan bu bakışta, yeniliklere destek vermeyen halk yüceltilmiş, suç yeniliklere önderlik etmek isteyen aydınlara yüklenmiştir. Bu değerlendirme, hem teorik sığlığın bir sonucu olarak hem de aydın yalnızlığını göze alamayan, kitleye âşık Türk sol akımlarının önemli bir zaafı olarak Fethi Naci'nin eserlerinde de belirleyici olmuştur.

Fethi Naci, aydın çabasının en yoğun olduğu dönemde, yani 1960-80 arası dönemde, Türk yenileşme tarihinin ilk önemli hamlesi olan Tanzimat'a karşı oluşan eleştirel tutumu da *Yaban* romanı üzerinden şöyle verir:

"Yakup Kadri, Ahmet Celal'in diliyle Türk aydınının tanımını yaparken, Tanzimat'tan bu yana süregelen bürokrat düşlerinin, özlemlerinin iflasını açığa vurur." (Naci, 2012: 70)

Çok açık olarak Tanzimat ve bürokrasinin yenileşme girişimlerine karşı eleştirel bir tutum takınılmıştır. Oysa tarihsel dinamiklerin, ortaçağ bilincine tıkılıp kalmış yığınların varlığının alttan yukarıya doğru bir halk devrimine izin vermediği bir Türkiye'de ülkeyi çağdaşlaştırmak için fedakârca çabalayan ve yalnızlığa mahkûm Türk aydınını eleştirmenin haklı bir tutum olmadığı açıktır.

"Çünkü yenilik, değişme demek, değişmeyen halk ise gericidir" sözü farklı bir aydın bakışıdır (Küçük, 1985: 128). Değişemeyen halkı değil de yenilikçi aydını suçlama alışkanlığının etken olduğu 1960-1980 arası Türkiye'de farklı düşünceler de vardı ama kitle aşkı, yalnızlık korkusu bir tür halk dalkavukluğu paradigması yarattığı için bu düşünce yalnız kalmıştı: *"Birinci Ders, örgütsüz halka hiç güven olmaz. Örgütsüz halk bir yığındır, yığına güven duyulmaz."* (Küçük,1985: 200). Türk aydınında Fethi Naci'nin de üretken olduğu dönemde var olan bu Tanzimat düşmanlığı bile Kemalist etkiyi doğrulayan bir olgudur: *"Tanzimat en acımasız eleştiriyi,*

Tanzimatla başlayan gelişmelere yöneltilen eleştirilerdeki klişe yaklaşımı Yalçın Küçük şöyle saptamaktadır: "Ziya Bey (Gökalp)'in, modern sanayi kurmadan tüketim kalıplarını değiştirme eleştirisi, yıllar sonra ve basitçi 'sol' 'aydınlar'ın eliyle bir iradi nitelik kazandı; Tanzimatçıların Avrupa sanayine Pazar yaratmak için giyim ve beslenme kalıplarını değiştirdikleri biçimine dönüştü. Ekonomizm en çok ekonomi politik bilmeyenlerin elinde, vulgar solculuğa dönüşüyor"

Fethi Naci, tarihi roman eleştirisinde en sağlam tarih kaynaklarını kullanma konusunda titizdir. "Nahid Sırrı, Mehmet Şehabettin Paşa'yı anlatırken onun sadece tarihsel ve toplumsal kişiliği üzerinde durmuyor; tarihsel roman yazmaya meraklı kimi romancılarda sık sık rastladığımız o birtakım 'bilgileri' konuşmalar yoluyla romana yamamak biçimindeki kolay yolu seçmiyor."

Nahid Sırrı Örik

kendi torunu sayılması gereken Kemalizm'den aldı. Kemalizm Türk yenilik tarihinde kendisine en yakın olarak Tanzimat'ı bulduğu için olmalı, en büyük saldırılarını Tanzimat'a yöneltti. Bir anlamda Tanzimat'ı küçük görüp küçük göstererek kendisini anlatmayı ve kabul ettirmeyi denedi." (Küçük, 1985: 200).

Küçük bu yaygın paradigmanın dışına çıkarak 2000'li yıllarda tamamen doğrulanacak ve halk dalkavukluğunu Türk sol geleneğinden ayırma yönündeki bizce başlangıç sayılması gereken önemli saptamasını da ekler: *"Tanzimat düşmanlığı bir gericiliktir."* (Küçük, 1985: 308). 2000'li yılların Türkiye'sinde yaşananların 1985'ten saptanması da şöyle dile gelir: *"İslamlaşma, Tanzimat'a tepkidir."* (Küçük, 1985: 200). Dolayısıyla İslamcılığın günümüzde, Kemalizm kendini ayırsa da, Kemalizm ve Tanzimat birlikteliği (düzlemi) üzerinden Kemalizm düşmanlığı şaşırtıcı değildir.

Tarihi romanda dönemin özetini verme alışkanlığını başka roman eleştirilerinde de görürüz. Fethi Naci bu özetleri Kemalizmin en kaba hali diyebileceğimiz klişelerle ya kendisi doğrudan verir, ya da o konuda otorite kabul ettiği bir bilim adamının yapıtlarından aktarır. Örneğin Refik Halit Karay'ın *İstanbul'un Bir Yüzü* adlı romanında şöyle verir özeti:

"II. Meşrutiyet'in 1909-1911 yıllarında, İttihat ve Terakki'ye karşı gelişen muhalefet, nihayet 21 Kasım 1911'de Birleşik muhalefet cephesi olarak Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın doğuşuna yol açacaktı.' " (Naci, 2012: 55).

Bu alıntı da Türkiye'nin en önemli anayasa hukukçularından biri olan Erdoğan Teziç'tendir. Görülüyor ki Fethi Naci klişelere yaslanmadığında en sağlam bilimsel kaynakları kullanmaktadır.

Yine Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında başkentini anlatan romanı Ankara'yı değerlendirirken de Fethi Naci, neredeyse tüm tarihi roman eleştirilerinde olduğu gibi uzun tarihsel bir özet verir. Bu kez yararlandığı bilim adamı Taner Timur'dur (Naci, 2012: 76). Kemal Tahir'in *Yorgun Savaşçı* romanındaki Kurtuluş Savaşı dönemi çetelerinden söz edilen bölümler için yararlandığı kaynak ise Türk tarih yazıcılığının en özgün ve önemli kaynaklarından biri olan Mustafa Kemal Atatürk'ün *Nutuk* adlı eseridir (Naci, 2012: 262).

Görülüyor ki Fethi Naci, tarihi roman eleştirisinde en sağlam tarih kaynaklarını kullanma konusunda titizdir.

"Nahid Sırrı, Mehmet Şehabettin Paşa'yı anlatırken onun sadece tarihsel ve toplumsal kişiliği üzerinde durmuyor; tarihsel roman yazmaya meraklı kimi romancılarda sık sık rastladığımız o birtakım 'bilgileri' konuşmalar yoluyla romana yamamak biçimindeki kolay yolu seçmiyor." (Naci, 2012: 194).

Burada söylenenler sanki daha çok Kemal Tahir için söylenmiştir. Örneğin Kemal Tahir'in en önemli romanlarından sayılan *Yorgun Savaşçı* için eleştirisinin başında kahramanlar ağzından yazarın kendi "kuramsal" düşüncelerini söylediğini belirtir (Naci, 2012: 256). Yine yazarın *"yazdığının roman olduğunu unutmaması"* ilkesini, Kemal Tahir'in *Yorgun Savaşçı*'da kahramanları sınırsızca konuşturması üzerine şöyle hatırlatır: *"Kemal Tahir, bilgi dağarcığını büyük bir keyifle ortaya döktüğü bu bölümde, zaman zaman yazdığının roman olduğunu da anımsamış; bunun için de bir iki polisiye olay eklemiş."* (Naci, 2012: 259).

Fethi Naci *Yorgun Savaşçı*'yı eleştirirken neredeyse yazısının tamamını alıntılardan örmüştür. Ancak bu roman hakkında söyledikleri çok ağırdır:

"Yorgun Savaşçı, insanlardan değil, olaylardan yola çıkan bir roman. Yakın tarihimize ilişkin çok şey öğretiyor. Romanlaştırılmış bilgiler de diyebiliriz Yorgun Savaşçı için tarihi roman da." (Naci, 2012: 264).

Fethi Naci'nin burada "öğretiyor" derken kullandığı ironik dil, onun tarihi romanı eleştirisinde belki de yergi bakımından en ileriye gittiği noktadır. *Yorgun Savaşçı*, bir edebiyat eseri olmanın ötesinde spekülatif tarih tezleri için edebiyatı, romanı bir araç olarak kullanmanın amacıdır. Daha önce de değindiğimiz gibi bu özellik Fethi Naci'nin en olumsuz bulduğu, Türk edebiyatından en çok silmeye çalıştığı eylemdir.

Fethi Naci, Kemal Tahir'in romancılığını diğer romanlarından da dayanaklar göstererek eleştirir. *Yorgun Savaşçı* için geçerli olan eleştirileri, örneğin Tahir'in *Büyük Mal* romanı için de tekrarlar. Ancak bu roman için söylediklerinin bir yerinde çoğu Kemal Tahir romanları için olumsuz bir genelleme yapar. *Büyük Mal* için söyledikleri Fethi Naci'nin tarihi roman eleştirisi bakımından getirdiği eleştirilerin bir anlamda derlemesi gibidir. Bu bakımdan uzun bir alıntıyla bu eleştirilere yer vermekte fayda var:

"Tahir'in özellikle Yorgun Savaşçı'dan sonra yazdığı romanlar da 'özetlenebilir' romanlar. İnsanlardan değil, sosyal ve tarihi hakkındaki 'malumat'tan yola çıktığı için; romanlarındaki insanlara sadece bu malumatı okurlara duyuracak bir 'spiker' gözüyle baktığı için, bu romanlar 'insansız romanlar' olmaktan kurtulamıyor, yani, bir bakıma 'edebiyat eseri' niteliğinden yoksun olarak çıkıyorlar ortaya."

Fethi Naci, Kemal Tahir'in tarih romanları üzerinden aslında bir tarihi romanda neyin olmaması gerektiği konusunda çok çarpıcı bir listeleme yapar:

"Kemal Tahir, romanlarındaki bu eksikliği gözlerden saklamak için Devlet Ana gibi, Kurt Kanunu gibi romanlarına 'yeni görüşler' sokarak, bu romanları bir 'edebiyat olayı' yapmak becerikliliğini gösterdi. Çoğunun gözünden kaçan gerçek şu idi: Kemal Tahir'in bu romanları edebiyata getirdiği yeni görüşler dolayısıyla değil, edebiyata dönüşemeyen, romanlara yama gibi eklenen edebiyat dışı görüşler dolayısıyla edebiyat olayı haline gelmişti. Kimse bu romanların edebiyat bakımından getirdikleri üzerinde durmuyordu; duramazdı çünkü böyle bir şey yoktu. Tartışılan, ortaya sürülen 'malumatın' doğruluğu ya da yanlışlığı idi."

SONUÇ

Türk Edebiyatı'nın en önemli eleştirmenlerinden biri olan Fethi Naci, şiir, öykü ve roman türlerine yönelik çok sayıda yazı yazmış ve bir aydın sorumluluğuyla Türk Edebiyatı'nın çağdaş dünya edebiyatının bir parçası olması yolunda önemli katkılar yapmıştır. Fethi Naci'nin eleştiri yazılarına bakıldığında özellikle roman türünde neredeyse bir yazar eğitim kurumu gibi çalıştığını görebiliriz.

Fethi Naci, roman hakkında "kötü örnekleri gösterip yererek, iyi örneklere yol açma" diyebileceğimiz kendine özgü bir üslup geliştirmiştir. Roman eleştirileri içinde tarihi roman türünde olanlara karşı yaklaşımı, aslında roman eleştirilerinin genelinde yer alan kaynak ve enstrümanları kullanım açısından temel farklılıklar içermese de tarihi romanın kendine özgü içeriği, onu farklı bir içeriğe eleştirisinde yer vermeye itmiştir. Çoğu tarihi roman eleştirisinde yer alan ele aldığı roman türlerine ait özetler tarihi romanlar için yaptığı eleştirilerde de vardır. Yine Macar düşünür ve estetik kuramcı Lukacs, onun tüm eleştirilerinde olduğu gibi tarihi roman eleştirilerinde de en önemli kuramsal dayanağıdır. Buna karşılık tarihi roman eleştirilerinde Fethi Naci, yazarın tarihi tezlerini dile getirmek için romanı bir araç olarak kullanmasını şiddetle eleştirmiştir. Bunu yaparken de bu fikirleri tarihi gerçeklerle karşılaştırmaktan ve gerektiğinde en sağlam bilimsel eserlerden ve bilim adamlarının görüşlerinden yararlanma yolunu seçmiştir.

Fethi Naci için eleştirisinin temel kaygısı, tarihi roman için de romanın önce roman olarak varlık kazanmasıdır; eleştirilerinin temel hedefi budur. Bu eleştiriler başta da değindiğimiz gibi, tarihin yaşanılan günün siyasal kavgası için ek bir mücadele sahası olmasının getirdiği kolaycılıklar üzerinedir. Çünkü yaşadığımız günün yorumu geçmişi de yorumlamak demektir. Her politik tutum kendine yeni bir yorumla yeni bir geçmiş uydurmak zorundadır. Tarihin yeniden bir siyasal güç mücadelesi alanı haline geldiği Türkiye'de edebiyatın ve özelde tarihi romanın bu mücadelenin bir parçası olmaktan kendini kurtarmak için Fethi Naci'nin mirasını yeniden ve değerince gözden geçirmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Çakmak, F. (2011). *Büyük Harpte Şark Cephesi Harekâtı, İş Bankası Yayınları*, İstanbul.
- Göğebakan, T. (2004). Tarihsel Roman Üzerine, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Küçük, Y. (1985). *Aydın Üzerine Tezler, 1830-1980*, C.1., 2. Baskı, Tekin Yayınevi, İstanbul.
- Naci, F. (1990). *Gücünü Yitiren Edebiyat, Eleştiri Günlüğü*, İkinci Kitap 1986-1990, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- Naci, F. (1992). *Roman ve Yaşam, Eleştiri Günlüğü 3* 1991-192, Can Yayınları, Ankara.
- Naci, F. (1998). *Kıskanmak, Eleştiri Günlüğü 5*, Oğlak Yayınları, İstanbul.
- Naci, F. (2012). *Yüz Yılın 100 Romanı*, 5. Baskı, İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- Onaran, M. Ş.-Kılıçarslan, Ö. (Editörler) (2011). *Fethi Naci*, 2. Baskı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

[1] * Bu yazı Mediterranean Journal of Social Sciences, Rome-Italy, ICSS 2014 Bucharest, Special Edition, Vol. 6 No.1, August 2014'de yayınlanmış bildiri metninin özetidir.

Kitabist Manifesto:
YARATICI YAZARLAR VE YARATILAN YAZARLAR

■ HAYDAR ALİ ALBAYRAK

Günel zengin bir malzemeyi, üstelik bu malzemenin tam da harmanlanacağı bir mekândan, kitabın adeta harman olduğu bir yerden yorumlamış; "keşke daha detaylı işleseydi" dedirtiyor. Bu malzemeden bir kısa roman çıkarıp nüktedan üslubunu koruyabilirdi. O şöyle bir değinip geçmeyi yeğlemiş.

Ubeydullah Günel üçüncü kitabını (Kitaplar Prangalar Özgürlükler) çıkardı bile, bense hâlâ Kitabist Manifesto'yu yazıyorum! Doğrusu eşeğimi Niğde'ye sürmem beklenirdi ama yok dedim, Bor'da kalayım, nasılsa Bor'un kitap fuarları hiç değişmiyor!

"Yaratıcı yazarlık", yaratılan yazarlara karşı ya da Enver Alim Boy'un önlenemez yükselişi ve öngörülebilir düşüşü

Böyle bir girişi Günel'in kitabına borçluyuz aslında. Günel bir yayıncı, bir kitabevi emekçisi ve bu kimliği kitabının adına dek işliyor; öte yandan Günel edebiyat nehrinin ticaret denizine döküldüğü yer olan kitap fuarlarını öykülerinde sıklıkla mekân namına kullanıyor. Kitabist Manifesto hakkında yazmak sahiden de iç içe geçen iki kimliği ayıracak bir maharet istiyor. Yazar nerede nesne, nerede özne yahut nereye kadar kuruyor, nereden sonra çıplak gözlemlerini paylaşıyor tüm bunları kestirebilmek gerekiyor. Neden derseniz, Günel'in kitabı bu ayrıma dikkat edenler için daha bir anlam, bir lezzet kazanıyor da ondan! Bu yolları onun gibi yürümüş olanlar, yayıncılığın kulisine, kitap satıcılığının mutfağına dair az biraz bilgi sahibi olanlar öyküleri başka bir iştahla, belki tam aksine sektöre özgü bir körlük ile mesleki deformasyon dedikleri o lanetin etkisi altında okuyor.

Bir cenaha yoğunlaşan ve bu yönüyle tematik bir vasfa bürünen Manifesto bir hayalet öyküsüyle açılıyor. Günel burada yine bir "best seller eser" olan Komünist Manifesto'ya selam yollamış belli ki! Zaten kitabın ilk bölümü bir best seller yazarın doğuşunu, yükselişini ve hazin sonunu

Mehmet Ali & Akşamsefası

ele alıyor. Bir kitap fuarında başlayıp cezaevinde biten öyküde kudretli bir yayınevinin ünlü yazarı Yunus Uçar bir fuar emekçisini (hani fuarlarda kodaman yayınevlerinin tek tip kıyafet giydirip üst başlarını bile sağıp kurumsallık tasladığı emekçilerden söz ediliyor) gözüne kestiriyor ve ondan birlikte söyleşiye katılacakları bir yazarın yerine geçmesini, söyleşiden sonra ise yine onun yerine okurlarla buluşup imza atmasını istiyor. Bir bakıma sahtekârlığına ortak arıyor. Emekçi başta ahlaki sebepler ve kişisel kaygılar ileri sürerek itiraz etse dahi bir süre sonra artık yazarlığın büyüsüne mi yeniliyor yoksa marketlerde kürdan takılı sucuk ikram etmek gibi geçici işlerin manasızlığıyla hiç yoktan bir imza kazanmanın getirisini mi kıyaslıyor bilinmez, kabul ediyor teklifi.

Öykünün geri kalanına girmeyeceğim ancak bu yazarın hali hazırda birçok sahte imza kullanarak kitaplar yazmasının okuru pek ikna etmediğini söylemek lazım. İster istemez şunu merak ediyoruz: Bu uyanık yazar günü-saati çakışan bir söyleşi için kendine yeni bir kurban buldu, tamam ama daha önce bu türden sorunları nasıl hallediyordu veya diğer kurbanların başına neler geldi? Üstelik burada kurbanın yalnızca mevzubahis emekçi olduğunu da öne süremeyiz. Asıl kurban, Yunus Uçar adlı yazara körü körüne inanan, aldatılan okurlar değil midir? Zaten Günel, kimliklerin, rollerin iç içe geçtiği, göndermelerin adresini şaşırabildiği bu "postmodern", ağızda "kafkaesk bir tat" bırakan eserinde edebiyat dünyasını külliyen hedef alıyor! Örneğin şu satırlarda yazar kurmaca ile gerçeği birbirine kenetliyor: *"Benim bu yaşanılanları biliyormuş da ilginç bir karakter yaratabilmem için bile isteye bana yardım ediyormuş gibi"* (s.24). Okuru zihinsel antrenmana teşvik eden şu tekerlemevari satırlar da dikkat çekiyor:

"Kitabım demişken... İlk kitabımı kendimden habersiz yazdım. Daha doğrusu ilk kitabımın yazıldığından habersizdim. Aslı aranırsa, ilk kitabımı ben yazmadım; yazmış bulundum ya da yazılmış buldum" (s.18-19).

Bu arada Kafkaesk, post modern falan derken şaka yaptım elbette, Günel anlamıştır şaka yaptığımı ama yazıyı okuyanlar yanlış anlasın istemem! Ne de olsa tırnak işaretine güven olmaz! Hayır canım, tırnak işaretine güveniyorum, içine attıklarına güvenmiyorum!

Eh, şakalarımızı, komikliklerimizi yaptığımıza göre ilk bölümdeki öyküyü biraz daha irdeleyelim derim. Günel zengin bir malzemeyi, üstelik bu malzemenin tam da harmanlanacağı bir mekândan, kitabın adeta harman olduğu bir yerden yorumlamış; "keşke daha detaylı işleseydi" dedirtiyor. Bu malzemeden bir kısa roman çıkarıp nüktedan üslubunu koruyabilirdi. O şöyle bir değinip geçmeyi yeğlemiş, hal böyle olunca meselenin çarpıcı aktarılmak uğruna kısmen karikatürize edildiğini görüyoruz. Günel öyküde gözlemlerine yer veriyor. Fuardaki kısır, yaprak sarma stantları, kedi besleyen tonton amcalar, bozacı ve şıracı kılığına girerek birbirini ağırlayan menopoz ve andropoz yazarlar kategorisi, çığlık kıyamet etrafı toz dumana katan ergenler ve buna benzer nice ayrıntı öykünün çeşitli yerlerine serpiştirilmiş fakat özellikle bir tasvir bu gözlemlerin yavan kalmadığını ortaya koyuyor. Günel çok satan yazar Yunus Uçar'dan söz ederken şu ifadelere başvuruyor:

"Yanına gelen her insana içtenlikle yaklaşıyor, diğer hayranlarını da çok bekletmemek için elinden geldiği kadar az sözcük kullanarak konuşuyor, yeni hayranını bekliyordu. Her bir okuruna kitap imzalama süresi içine sığacak kadar seçtiği sözcüklerde bir ustalık, bir matematik hesabı olduğunu hissetmiştim. Sanki herkese aynı saniyeyi ayırıyordu" (s.20).

Gerçek yaşamdan ödünç alınan bir sahneyi gayet iyi betimliyor Günel ve okurun yazar ile bağ kurmayı umduğu o kısacık anlarda bir samimiyetin yakalanmayacağını kibarca yüze vuran yazar davranışını yaşatıyor bize. Ne denir! Herkese ayrılan saniyeler, ortak bir hesapta birikiyor olmalı! Karikatürize kısma dönersek iki şey dikkatimi çekti. Günel'in sahte yazarı, taklit edebilmek için internetten gerçek bir yazarın katıldığı söyleşiyi izliyor ve orada yazar kendisine soru soran okura "o sizin okumlamanız" diyor. Bu "okumlama" tabirinin en pespaye edebiyat çevrelerinde dahi kullanıldığını düşünmüyorum yahut kullanıldığına inanmak istemiyorum. Kim bilir!

Dikkatimi çeken diğer meseleyse kitap eki yazarının uyduruk yazarımıza dizdiği övgüler oldu. Burada da en

Günel günümüzde eleştiri kültürünün ortadan kalkmasını sert bir biçimde vurgulamış ve kitap eki yazarını katıksız reklamcıya dönüştürmüş. Tutumunda haklılık payı var, çoğu ek yazarı bu tarza yakın içerikler üretiyor fakat dediğim gibi biraz abartılı buldum. Gerçi eleştiri meselesi çok su götürür.

Günel'in doğrusu bu ilk öyküde edebiyat dünyasına ait tüm sorunları masaya yatırdığını ve masada artık yer kalmadığını söyleyebiliriz. Yazar ilk öyküde öte yandan gençlerin ve artık giderek çocukların kitap sevgisi kazandıkları fuar kültürünü işleyerek yazarlık mitolojisini içeriden yıkmaya niyetlenmiş.

ticari ek yazarlarının, tanıtıcılarının dahi böylesine çirkin (magazinel ve esrik) bir dil kullanacaklarını zannetmiyorum. Günel günümüzde eleştiri kültürünün ortadan kalkmasını sert bir biçimde vurgulamış ve kitap eki yazarını katıksız reklamcıya dönüştürmüş. Tutumunda haklılık payı var, çoğu ek yazarı bu tarza yakın içerikler üretiyor fakat dediğim gibi biraz abartı buldum. Gerçi eleştiri meselesi çok su götürür. Gerçek eleştiri nasıl olmalıdır? "Eleştiri taraf tutmamalı" diyenlerin karşısına nasıl dikilmeliyiz? (siz dikilmeyebilirsiniz tabii, size kalmış) Yapıcı mı yıkıcı mı? Kanlı mı kansız mı? Uzun mu uzun bir tartışma konusu... Ucundan kıyısından girip başıma bela almayacağım fakat nedir ki reklam, tanıtma metni meselesini çağımıza daraltamayız. Frankfurt okulunun önemli temsilcilerinden Walter Benjamin (1892-1940) *"Bu Saha Kiralıktır"* başlığı attığı denemesinde şöyle diyor: *"Çılgındır, eleştirinin düşüşünden yakınan. Çünkü saati çoktan dolmuştur eleştirinin. Uygun bir mesafenin işidir o. Vatanı bakışaçılarının ve görüntülerin önemli, bir nokta-i nazar edinmenin henüz mümkün olduğu bir dünyadır." Ve şöyle devam ediyor Benjamin: "'Önyargısızlık', 'tarafsız bakış', o işten kesinkes sorumlu olmayışın safdilce birer ifadesi değilse, yalan olmuştur. Bugün nesnelerin kalbine işleyen en özlü bakış pazar ekonomisinin reklam bakışıdır."*[1]

Benjamin 20. Yüzyılın ilk üçte birlik kesitinden böyle bildirirken reklamın eleştiriyi ezip geçtiği koşulları yorumluyor. Günel'in doğrusu bu ilk öyküde edebiyat dünyasına ait tüm sorunları masaya yatırdığını ve masada artık yer kalmadığını söyleyebiliriz. Yazar ilk öyküde öte yandan gençlerin ve artık giderek çocukların kitap sevgisi kazandıkları fuar kültürünü işleyerek yazarlık mitolojisini içeriden yıkmaya niyetlenmiş. Kitap satmanın ve yazmanın ayrımını işaretlerken aslında her iki eylemde de gerçek kişilerin hayaletlere teslim olduğunu ilan etmiş. Tekrarlayayım, yazar keşke bu bölümden, örneğin polisiye bir roman devşirseydi! Ne hoş olurdu!

ÖYKÜSÜ YAYINLANMAYAN KİTAPÇILAR, MÜŞTERİLEŞEN OKURLAR... AH O PERAKENDE DÜNYASI!

Yine üç alt başlığa ayırıp konu bütünlüğüne ve ana karakterlere riayet ederek yazdığı ikinci öyküsünde Günel bu kez bir kitapçının yaşamından kesitler işlemiş. "Esirgeyen ve bağışlayan Atıfet'in kızıllığıyla" adlı öyküsünü kitapçının gönül maceraları, dönemin siyasal atmosferinin bir kitap mağazası üzerindeki yansımalarıyla zenginleştirmeye çalışmış. Aşkın ve siyasi olayların desteğiyle sektörün bir nebze dışına çıkan Günel bu ikinci öyküsünde fuarlardan (ticaretin pik noktasından) şehir merkezlerine, AVM dükkânlarına yöneltmiş anlatısını. Bir zincir kitabevi bölge müdürünün (Sezgin Kültürlü) sektör sorunlarının tartışıldığı bir toplantıdaki konuşmasıyla zincirin bir halkasında (bir perakende kitap satış mağazasında) yaşananları birbirine koşut işleyen Günel öyküsünün ilk alt başlığını kahramanın neden işten atıldığını açıklayarak bitiriyor. Yazarın gözlem yeteneğine bir kez daha tanık oluyoruz. Yaşanması muhtemel diyalogları, müşteri profillerini başarıyla aktarıyor Günel; kuşkusuz yine abarttığı noktalar bulunuyor ancak ilk bölüme nazaran daha derli toplu bir anlatım tutturduğunu söylemeliyiz. Yazar bu öyküde de nokta atışı bir gözlem kaleme almış:

"AVM kitapçısında bir rafın önünde kitap arıyorken, henüz kitaplarla çok haşır neşir olmamışken yanınızda bir çalışan bitiverir. İşte burada aranıza son teknoloji ürünü bir bilgisayar girerek, zaten gerçekleşmesi pek olası olmayan iletişimi 'var' ya da 'yok' sözcüğüyle bitiriverir" (s.46).

Günel artık yadırgamadığımız, dahası bir parçası haline geldiğimiz ruhsuzluğu, ticari kaygıların okuma alışkanlığı üzerine düşürdüğü gölgeyi özetlemek istemiş bu satırlarda. İkinci öyküdeki esas meselenin ise "kitapçılık" olduğunu düşünüyorum.

Kitapçılık... Evet, böyle bir meslek var sahiden! Bir dönem ben de bir

zincir kitapçıda çalıştım ve böyle bir mesleğin yaratılmak, uydurulmak istendiğine kendi gözlerimle şahit oldum! Günel de sanırım (benim aksime) bu mesleğin varlığını tanıyor. Kitapçı nedir? İşte, entelektüel olur, müşteriyle iletişimi kuvvetlidir, ona uygun kitaplar önerir. Aslında kitapçı denen şey kabaca daha çok kitap satabilmek için ağzı laf yapan, ticari manevra yeteneğiyle donanmış işçidir ve zannedildiği gibi, diğer bir deyişle kastedildiği anlamda nitelik sahibi falan değildir. Nitelikli kitapçılar illa vardır; okuyan eden, tek derdi bir şeyler pazarlamak olmayan... Ancak bunlar parmak hesabına değil de denizde damla hesabına tabidir, sözüme inanın! Buradaki mağaza yöneticisi Vedat Bey ise bilhassa ilgimi çekti. Zamanında mağaza yöneticim ile ufak tefek sorunlar yaşamıştım ama bu sorunlarda tek sorumluluğu karşı tarafa yıkmayacağım elbette. Günel'in öyküsünde ise bir mağazada yaşanabilecek hırsızlık, siyasi örgüt tehdidi gibi marjinal örnekler göze çarpıyor. Mağazalarda hırsızlığın, tehdidin bu denli yaygın olduğunu söylenemez ama ayak kaydırmanın, üçkâğıdın, "gücü yeten yetene" anlayışının hâkimiyetinden kesinlikle dem vurabiliriz. Dışarıdan bakıldığında "bu sektörde olmasın bari" diyorsunuz yahut Atıfet Hanım gibi kitapçının oyuncak satmasına isyan edebiliyorsunuz (ki kitaptaki tepki binde bir rastlanacak boyutta) fakat kazın ayağı pek öyle değil! Kasayı soyan Çelik karakteri nasıl bir ayak oyunu ve örtbas neticesinde terfi ediyorsa bu sektördeki yükseliş ve alçalışlar da tamamen kapitalist iş yaşamının düzenine tabi... Kitapçılarda da sömürü var, kitapçılarda da desise düzen var... Oysa Günel'in öyküsünde bu koşulların neden hiç sorgulanmadığını kavrayabiliyoruz.

"Okurların müşterileşmesi" en yakıcı sorun ve mağazaya adımlarını attıkları anda en yazar-çizerleri de dâhil olmak üzere onların entelektüel kimlikleriyle karşılaşma şansını yitiriyoruz. Onlar artık indirim kovalayan, pazarlık yapan müşterilerdir! Bunu kabullenmek gerekiyor. Günel kitapçı karakterini çalıştığı mağazadan kovdurup ona bir dükkân açtırıyor. Bir mağaza emekçisinin -mağaza müdürleri de dâhil- bu olanağa genç denebilecek bir yaşta erişmesi (öyküde kitapçının 15 yıldır bu meslekte olduğuna değiniliyor) mümkün gözükmüyor. Miras kalacak, piyango vuracak, orası başka... Hem o koşullarda bile daha kârlı yatırım imkânları dururken neden kitapçı açsınlar, ayrı bir merak konusu! Diğer bir ayrıntı yazarın bu öyküde de sanatçı ile satıcının gerilimine yer ayırması...

Kitapçı mağazadan kovulmadan evvel bir dergide öyküsü yayınlanmadığı için küçük çaplı bir sinir krizi geçirirken olduğu yere çöküp ağlıyor. Bu krizi birçok olay tetiklese dahi son kertede öykünün yayımlanmayışı öne çıkıyor. Bir yazarın kitapçılık yapması güç, bunu bizzat yaşadım. Kitabevinde çalıştığım sıra (ilk ve tek) kitabım yayınlanmıştı, kitabım bir köşede mahzun dururken ben çok satan abuk sabuk kitapların başında dolaşıyor, hizadan çıkmışları hizaya sokuyor, etrafa gelişigüzel atılmışları ait oldukları yere diziyordum. Eh, bu koşullarda bizim kitapçımızın sinirleri boşalmasın da kimin boşalsın!

Öyküdeki teknik kusurlara gelirsek evvela karakterlerin karıştırılmaya müsait bir kalabalık halinde sunulduğunu söyleyebiliriz. Kitapçının sinir krizi geçirdiği bölümde müşteriler, mağaza çalışanları ardı ardına sahne alınca birbirlerine giriyorlar. Mesela Ali karakteri... Anladığım kadarıyla mağaza çalışanı ama Ali'nin ansızın karşımıza çıkması küçük de olsa sorun yaratabiliyor. Ayrıca o bölümde, öykünün yayımlanıp yayımlamadığını anlamak da güç. Ali iş arkadaşlarına kitapçı'nın öyküsü yayımlanmadığı için ağladığını söylese bile kitapçı açıkça ifade etmiyor derdini, çevresine etmediği gibi anlatıda da belirgin kılınmamış burası. Bu öyküde birtakım anlatım bozuklukları da mevcut... Mesela bir yerde, mağaza müdürü Vedat, kitapçı'ya "kitapçılık dersi" verirken "işimiz gücümüz kitap satmak!" diyor (s.51). "İşimiz gücümüz" ikilemesinin kullanımı anlatımı yormuş, "gücümüz" vurgusu fazla kaçmış. Gündelik konuşma dilinde, cümle içinde "işim gücüm yok..." yahut "işsiz güçsüz..." örnekleri sık kullanılsa da "işimiz gücümüz" kulak tırmalıyor. Yine kitabevinin insan kaynakları departmanında çalışan Fulya telefonda "aklınıza başka herhangi bir şey gelmesin" diyor (s.57). Başka ve herhangi sözcüklerinin bir arada, üstelik yan yana kullanılması bir önceki örneğe benzer şekilde ifadeyi ağırlaştırmış, ikisinden biri anlamı karşılayabilirdi. Aman efendim, "bu kadar kusur kadı kızında da olur" deyip son bölüme geçelim!

ADANA ÇIK ARADAN!
SURİÇİ, SEN KAL TARİHİM!

Günel *"Bütün Kitapçı Öyküleri, Birleşin"* üst başlığı taşıyan son bölümde sahadan çeşitli tecrübeler yansıtıyor. Kahramanlarını satış danışmanları, okul okul gezip kitap pazarlayanlar ve her yaştan yazarlık sancısı çeken kişiler arasından seçiyor. Bölümün ilk iki öyküsü eseri, o ana kadarki kasvetli

havayı dağıtıp eğlenceli bir düzleme taşıyor, nedir ki son iki öyküde yeniden karanlığa dönüyoruz. Esasında bahsi açılmışken Günel'in öykülerine egemen duyguya değinebiliriz. Günel bir yalnızlığı tarif ediyor ve bu yalnızlığı karakterlerine indirgemek doğru olmaz, öykülerdeki yalnızlık kitap okuma ısrarının olumsuz etmenler karşısında sürdürülebilmesine dayanıyor.

Günel'in karakterleri her şeye rağmen kirlenmemeye özen gösteriyor. İlk öyküde bile kirlenen karakteri öldürerek kitap okumanın güzelliğine dair inancını koruyor yazarımız. Açıkçası "kitap okumanın güzelliğini" salt haliyle ele alıyor ve tüm bu zorlukları, kiri pası, o güzelliğin çehresini bozacak meseleler biçiminde değerlendiriyor. Yer yer iyi ve kötünün bir aradalığını hatırlatsa dahi genel hatlarıyla okumanın uhrevi tarafında kalmaya niyetli görünüyor. Dolayısıyla Günel'in karakterleri bir savaş veriyorlar ve belki kendileri bile verdikleri savaşın farkında değiller. İffetini korumaya çalışan kitapçı, eserini büyük heveslerle bastırmaya gayret eden öğretmen, kitap okuduğu için her türlü hakarete ve yanlış anlaşılmaya maruz kalan genç, çevrilen dolaplardan bihaber pazarlamacı... Hepsi de kirlenmemiş bir yazın dünyasının savaşçıları... Buraya tekrar dönmek istiyorum fakat sözü son bölümden sürdüreceğim. Son bölümde Günel'in daha çok anlatma arzusu duyduğunu söyleyebiliriz. Bu öykülerin müstakil olmaları da yazarın yıllarca biriktirdiklerini farklı karakterler aracılığıyla metne döktüğünü gösteriyor. Betimlerin gücüne ve üslubun başarısına dikkat çekebiliriz. Şu satırlara eğilelim:

"Yanındaki iki apartmana da baktı. Bir açık pencere, kısacık da olsa bir görüntü düşü... Simsiyah bir elbise. İki yana açık pembe beyaz bacaklar. Güçlü ve ne yaptığını bilen demirci kolları. Buralara yabancı ve namussuz bir viyolonsel. Artan şiddetle oynayan sağ kol ve ona uyan bir baş" (s.110).

Günel'in bir çalgı sesinden yola çıkarak düşlediği bu sahne oldukça etkileyici... "Buralara yabancı ve namussuz" tanımlamasının öykünün tüm bir duygu evrenini karşıladığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Günel betimlerini, düşlerini, tariflerini işlevsel kullanıyor. Amacına hizmet etmeyen bir satıra yer vermiyor ve bu bakımdan bir öykücünün düşebileceği en tehlikeli tuzaklardan gevezeliğe kapılmıyor. Bu öyküde kahramanımızın Suriçi güzellemesi yapması ayrıca hoşuma gitti! Suriçi güzeldir, semtlerini ayırmadan severiz! Karagümrük de bizimdir!

GÜZEL YAZMAK, GÜZEL SATMAK ANCAK HER KOŞULDA OKUMAK!

Toparlarken yazar Günel ile ayrılıklarıma yer vermek istiyorum. Tanıdığım Günel çok kitap okuyan ve kitap okumayı her koşulda sahiplenen, savunan; edebiyat dünyasına has çelişkilere benden çok daha fazla vakıf olmasına karşın özde bir masumiyetten zerre şüphe etmeyen bir yazar. Ben onun kadar/o kadar okumak gerektiğini düşünmüyorum! O kadar okumak yazmayı da engeller!

Kitap okumaya karşı değilim elbette, okumanın insana yeni dünyalar kazandırdığının gayet bilincindeyim fakat eni sonu bilgiye ulaşma'nın kutsanmasını sakıncalı buluyorum. Cehaleti savunmuyor, yine de bilgiye kör topal ve dörtnala ilerlemenin sağlıksız sonuçlar doğurabileceğine ihtimal veriyorum. Bilgiye ulaşmak kutsandığında bilgi pazarlanıyor, bilgiye çıkan tüm yollar kuşatılıyor. Bu yollara stantlar kuruluyor, bu yollara pazarlamacılar dikiliyor, yetmiyor reklamcılar billboardlardan düdük çalıyor, işte böylesine çılgın bir trafik akıp gidiyor. Bu türden bir "okuma" pratiğinin istismara açık yönünü ifade etmeye çalışıyorum. Günel kadar sık okumuyorum, daha ziyade yazmayı tercih ederim! Zaten yazılarım da tam bu yüzden "çok okumadığın anlaşılıyor" biçiminde bazı eleştiriler aldı fakat yazmak ve satmaktaki kusurların okumak sathında göz ardı edilemeyeceğini, yanı sıra beş okurun beşinin de bir olmayacağını belirtmek isterim. Kusursuz okurlar değiliz neticede! Neyse konu zaten ben değilim, konumuz Günel'in manifestosu! Kitabında, girişte ve arka kapakta yer verdiği Jules Renard'ın ifadeleriyle bitireceğim yazıyı. Günel'in başvurduğu Renard, alıntıda "Bizim iş çetindir, ama bu işte para kazanmak güzel bir kitap yazmaktan hâlâ daha kolaydır" diyor. Günel'i tenzih ederek söylüyorum. Bu yola her birimiz Renard'ı haksız çıkarmak için düşüyoruz ancak ne talih ki mütemadiyen o kazanıyor!

Yazı boyunca alıntıladığım satırlar Ubeydullah Günel'in Kitabist Manifesto adlı öykü kitabına aittir. Kitap Kanon Kitap tarafından Temmuz 2020'de yayımlanmıştır.

[1] Walter Benjamin, Tek Yön, 2005, Yapı Kredi Yayınları, s.64.

ONURLU

■ ASIM ÖZTÜRK

Çeşme-saat: 01.15

Alanlarda gölgelerimiz duruyor
Yeni bir türküye başlamıştık biz
Alevden sözcüklerimizle,
Ateş de bizdik, kor da
Külün biriktiği yerde rüzgârlara karışıp gittik,

Esmer tenli çocuklar büyüttük yol boyu
Güneşin sarı bir ırmak gibi aktığı
O günlerden geldik,
Bağımsızlığın diliyle türkülerimizi söyledik,
Acılar giyindik, acılar biriktirdik
Direnmenin mıhını ağır ağır çaktık
Yoksul günlerin tenine,
Kanayandan önceki de, sonraki de bizdik,

Kızıl bir kuşun çığlığına serdik umudun yatağını
Çok geç kaldık demeden,
Tutunduk ufkun yükselen sesine,
Yanan bir karanfil taktık kirlenen günün yakasına
Geçen günlerin içinden eksiğimizi azaltarak çıktık,

O çocuklar, o gençler dolaşıyor şimdi
Kentlerin sokaklarında,
Kızıl karanfillerin düşlerini kurarak,
Bizim bıraktığımız yerden alıp
Yükseltmek için onurlu yaşamı.

16.2.2019

TABUTUN İÇİNE GİZLENMİŞ NEŞELİ BİR DEVRİM

■ HASİP AKGÜL

Şimdi "kent seyirlik" diyebileceğimiz yeniliklerle dolu "Yaftalı Tabut" oyunu Türkiye halkının diline gönlüne yerleşiyor; belli ki özellikle kadın tiyatro öğrencilerinin repertuarına yeni bir oyun daha kazınıyor. **Çünkü bu açık biçimli ve benzersiz konulu oyunun da yedi kadın oyuncusu var.**

Bilgesu Erenus'un Yaftalı Tabut oyununu izledim. Ne zamandır sahnelerde görünmeyen insanları sahnede gördüm. Çok özlediğim yakın akrabalarıma, arkadaşlarıma kavuşmuş gibi duygulandım. Doktor Hikmet, Nâzım Hikmet, Nazif Tepedelenli, Kemal Tahir, Kerim Korcan, Emine (Kıvılcımlı), Kerim Sadi, Halide Edip vd... Oyunu, burjuva bir sınıftan geldiği halde ömrünü sosyalizm mücadelesine adamış Fatma Nudiye Yalçı'nın yaşamına tanıklık ederek izliyoruz. Hepsi onun yaşamından birer karakter olarak geçerken idealize edilmeden, zaaflarıyla, birer insan olarak sadelikle ve tarihsel gerçekleriyle birlikte karşımıza çıkıyorlar.

Bilgesu Erenus'un tiyatromuza kazandırdığı onlarca oyun var. Bunlardan bazılarının (Kürt köylülerine dışkı yedirilmesi üzerine kurulu "Havuç Ya da Sopa" gibi) sahneye gelmesi bile mümkün olamamıştır. Zeliha Berksoy ve Tarık Akan'ın sinema versiyonunda rol aldığı "İkili Oyun", Işık Yenersu ve Rutkay Aziz'in rol aldığı "Güneyli Bayan" hâlâ aklımızdadır. Bazı oyunları ise şarkılarıyla (Nereye Payidar) dilimizdedir. Bazıları da tiyatro öğrencilerinin tirad çalışmalarında değişmez bir yere sahiptir. Örneğin yedi erkek oyuncu ile kurulan açık biçimli, köy seyirlik estetiğine dayalı "Misafir" bunların başında yer

Mehmet Ali & Akşamsefası

alır. Önce "misafir" olarak Almanya'ya işçi olarak alınan sonra "uyumsuz" diye geri yollanan işçi Musa artık Türkiye Tiyatro repertuvarlarında "ev sahibi"dir.

Şimdi "kent seyirlik" diyebileceğimiz yeniliklerle dolu "Yaftalı Tabut" oyunu Türkiye halkının diline gönlüne yerleşiyor; belli ki özellikle kadın tiyatro öğrencilerinin repertuarına yeni bir oyun daha kazınıyor. Çünkü bu açık biçimli ve benzersiz konulu oyunun da yedi kadın oyuncusu var. Oyun, epik, dramatik, absürt, belgesel birçok formuyla başarılı ve bütünlüklü bir yapıya sahip. Oyunculara büyük olanaklar sunan bir metin. Oyun, Yar Yayınları tarafından 2017 yılında kitap olarak basılmış durumdaydı ve şimdi İstanbul Şehir Tiyatroları tarafından kapalı gişe oynuyor.

TİYATRODA "KİMLİK" MODASI

İşlerimden biri oyun okumak ve izlemek; bunu zevk almak için olduğu kadar "iş" olarak da titizlikle sürdürmeye çalışan bir profesyonel izleyici olarak genel bir gözlemimi paylaşabilirim sanıyorum: Epeydir tiyatrolarda anlatı ağırlıklı, kimlik meseleleri ve lgbt üzerine adeta bir moda var. Belki bir kısmı yeni bir özgürlük alanının keşfiyle ilgili olabilir. Ama bu türden oyunların bir sağanak halini alması bu temaların da giderek içini boşalttığından "keşif" kendilerine yönelen birer haksızlığa dönüşüyor. Neredeyse bu oyunların çoğunun tarihsel bir bağlamdan uzak kalınarak yapıldığını söylemek çok yanlış bir genelleme olmayacaktır. Bu oyunların bir başka ortak yanı bütünlük fikrine itibar etmeyen bir kavrayış üzerine kuruluyor olması. Dramatik olandan ve "göstermekten" ve de giderek tiyatroyu yapan en temel unsur olan çatışma olgusundan uzaklaşmak bunu pekiştiriyor. Anlatmaktan ibaret bir yapı bu oyunlarda sıkça görülen bir tercih olmaya başladı. Bunların bir kısmı pandeminin ve ekonomik şartların getirdiği tek kişiyle oyun yapma sıkışması ya da zorunluluğu ile açıklanmaya çalışılıyor.

Ama bu arada çuvaldızı kendimize de batırmalıyız: İzlediklerimin içinde olumlu yanlar bulmaya çalışmak, son zamanlarda özellikle oyunculuk gelişiminde ortaya çıkan değerlere vurgu yaparak oyunlardaki bu olumsuzlukları görmezden gelmek benim de benzer şekilde çatışmadan kaçındığımı göstermiyor mu? Evet, tiyatronun varlığını bile sorgulayan, onun bütün kurumlarını çökertmeye çalışan bir düzende tiyatro emekçileriyle bu tür ayrıntılara giren tartışmaların haksızlık olacağını düşünmem kendi içimde yaşadığım önemli bir vicdani sorun oluyor.

Ancak tiyatrolarımızın ülke tarihinin özgürlük mücadelesi geleneğinden sanki yaftalı bir günah, bir utançmış gibi kaçınma eğilimi sanıyorum "tartışmaya değmez bir ayrıntı" olamaz.

FATMA NUDİYE YALÇI

Tam tersine bunu ifade etmemek biz izleyicilere de bir sorumluluk yüklüyor. Bugün Yaftalı Tabut oyununu izlediğimde içimin özgürleştiği-

Yaftalı Tabut, adına tarihin dipnotlarında bile pek yer verilmeyen devrimci bir kadını, Türkiye'nin ilk kadın oyun yazarı, çevirmen, kuramcı, eylemci Fatma Nudiye Yalçı'yı, değişik zaman kesitlerinde harika bir tiyatro estetiği ile sahneye getiriyor. Oyun, üzerinde yaftalar taşıyan bir tabutun sahnede oyuncuların sırtında taşınmasıyla başlıyor.

Mehmet Ali & Akşamsefası

ni ve artık en başta bunu söylemenin bir zorunluluk olduğunu fark ettim. Çünkü karşımızdaki oyun nostalji kokusuna bulanmış soluk bir anılar demeti olarak değil tam tersine çağının hep ilerisinde yürümeye çalışmış, yaşadığımız günlere dokunabilmiş devrimci bir yazar kadının canlı ve taze deneyimlerini sahneye taşıyor. Bu oyun, özgürlük açlığı yaşayanların kendileriyle karşılaşmalarına olanak sunan ve onların eylemli olmalarının önünü açan bir yaklaşımla yapılmış.

Yaftalı Tabut, adına tarihin dipnotlarında bile pek yer verilmeyen devrimci bir kadını, Türkiye'nin ilk kadın oyun yazarı, çevirmen, kuramcı, eylemci Fatma Nudiye Yalçı'yı, değişik zaman kesitlerinde harika bir tiyatro estetiği ile sahneye getiriyor. Oyun, üzerinde yaftalar taşıyan bir tabutun sahnede oyuncuların sırtında taşınmasıyla başlıyor. Sonra omuzlardan indirilen tabut küçük yedi bavula ayrılıyor ve her birinden oyunun epizotlarında kullanılacak oyun araçları çıkıyor. Oyunda Fatma Nudiye ile birlikte yükseliş ve düşüşleriyle, zaferleri ve yenilgileriyle Türkiye aydın tarihini de tüm renkleriyle görüyoruz. İşçi sınıfının mücadele tarihinde yer almış tarihi kişiliklere değişik pencerelerden bakıyoruz. Burada sosyalist mücadele içinde bile kadınların ezilmesini ve yapılan cinsiyetçiliğin teşhirini buluyoruz. İşte burası, yani özgürlükçülerden "günah gibi kaçmayan" hatta özellikle onları kıyasıya eleştirerek hem görünür kılan hem özgürleştirmeye çalışan bu oyun yenilikçi bakışın nasıl olması gerektiğini ortaya koyuyor.

SEZONUN DEĞİL, TİYATRO TARİHİMİZİN EN İYİ OYUNLARINDAN

Oyun, kadınlara ve tabii en çok devrimci kadınlara yapıştırılmaya çalışılan tüm yaftaları adeta paramparça ediyor. Üstelik sahnede bize bu hissi veren çatışma örgüsünün hiçbir öfkeye, bağrış çağırış slogan tenezzülüne düşmeden yapılıyor olması oyunun en başarılı noktası; bu ancak tiyatronun gerçek araçları yaratıcı biçimde kullanıldığında ulaşılabilen bir sonuçtur. Bu noktada bir yazarın asla kin duymayan, metnin derininden akan iyi kalpliliğinin, ne kadar önemli bir duyuş olduğunu görüyoruz. Ve oyuncuların rolden role giren şarkılı ve şakacı becerileri; reji ve dramaturginin işbirliğine dayalı yüksek zekâsıyla gerçekleşen sahnedeki neşe bize tiyatronun gerçekte nasıl bir hayati gereksinime yanıt olduğunu gösteriyor. Evet, tiyatro, dizilerden tanıdığımız oyuncuları canlı olarak göreceğimiz anlatıya dayalı bir magazin yeri değildir. Geçmişte olanların nostaljinin renkli filtreleriyle ışıklandırılması hiç değildir.

Yaftalı Tabut'u tiyatrocular dan başlayarak yenilenmek isteyen herkesin izlemesini diliyorum. Şu anda sezonun en iyi oyunlarından biri olduğunu birçok eleştirmenden (kısık sesle de olsa) duyabiliyoruz. Ancak benim iddiam tiyatro tarihimizin en iyi oyunlarından biriyle karşı karşıya olduğumuz üzerinedir. Nitekim oyunun ve oyun ekibinin yaratıcı emeklerinin Direklerarası Halk jürisi ödülünü almış olması bu yargının salt bana ait olmadığını, oyunun bir yanıyla gerçek muhataplarına ulaştırmayı başardıklarını gösteriyor.

Sahnedeki bütün oyuncuları Bensu Orhunöz, Ceren Hacımuratoğlu, Lale Kabul, Nazan Yatkın Palabıyık, Selin Türkmen, Şenay Bağ, Yeşim Mazıcıoğlu ve yönetmen Yelda Baskın'ı ve teknik ekipteki emekçileri böyle bir oyun çıkardıkları için yürekten kutluyorum. Ama yazar Bilgesu Erenus ve dramaturg Gökhan Aktemur'u, ayrıca (mücadele arkadaşı da olmanın gururuna kapılarak) kucaklıyorum.

YAFTALI TABUT
İstanbul Büyükşehir Tiyatrosu

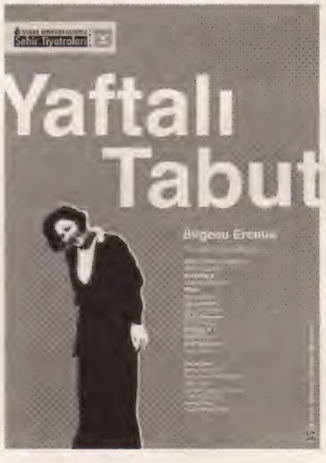

Yazan: Bilgesu Erenus
Yöneten: Yelda Baskın
Dramaturg: Gökhan Aktemur
Müzik: Burçak Çöllü
Dekor-Kostüm Tasarımı: Nihal Kaplangı
Koreograf: Senem Oluz
Işık Tasarımı: Murat Özdemir
Efekt Tasarımı: Gökçe Selim
Yardımcı Yönetmen: Özgür Atkın
Reji Asistanları: Samet Silme - Yunus Erman Çağlar - Güzin Alkan - Deran Özgen
Süre: 95 Dk. / Tek Perde
Oyuncular: Bensu Orhunöz, Ceren Hacımuratoğlu, Lale Kabul, Nazan Yatgın Palabıyık, Selin Türkmen, Şenay Bağ, Yeşim Mazıcıoğlu

HAKAN AYTEKİN'İN YARINA KALAN'DAN[1] BAĞIMSIZ KENDİMCE PORTRESİ

■ ALİ EKBER ATAŞ

Yirmi bir yıl önce, 2001 yılında, Turhan Yavuz'la birlikte çektikleri "Ben Vedat Günyol" belgeselini izledikten sonra tanıştım kendisiyle. En son izlediğim belgeseli ise "Masumiyet". Ustası Hasan Özgen'i anlattığı ve Özgen'in "Masumiyet" adlı şiirinden yola çıkarak çektiği bu belgesel, beni çocukluğuma alıp götürdü. Bununla da kalmadı, bana "Eski Bir Baca Ya da Beni Yen Hakan" şiirini yazdırdı.

GİRİŞ

"Bu bir kılıç balığının öyküsü
Yazılmasa da olurdu
Ama bizi yeni sulara götürecek akıntı durdu"

Ruhi Su'nun türküleştirdiği Halim Şefik Güzelson'un *"Balık Ağzı"* şiiri bu dizelerle başlar.

Hakan Aytekin'in içindeki sevdanın (belgesel çekmek) akıntısı durmadı, durmayacak. Bizi ardısıra alıp götürüyor. Nerede duracaksa biz orada konaklayacağız artık. Onun bu sevdasına sevdalanan bizler; öğrencileri, meslektaşları, ustaları, yazar şair dostları, belgesel sinemacı dostları onu takip edeceğiz. Bizi götürdüğü yer nereyse, oraya gidip içimizde unuttuklarımızı, çocukken daha bilinçaltımıza çökeltilen ırkçılık tortu-

Hasan Özgen, Hakan Aytekin belgesel çekiminde

sunun açtığı yaralarımızı onaracağız. İnsanın dostlarının böylesine iyileştirici, büyücü yanları var. İyi ki bu dostlarla yollarımız kesişmiş. Aramızda kurduğumuz köprülerden geçerek yeni dostluklara yürüdük, uğurlandık. Yeni köprüler kurmak için de yürüyoruz...

KİTABA GELİNCE...

Ocak ayının başında Hakan Aytekin'e adanmış bir armağan kitap yayımlandı. Bir ustanın yaşarken böyle bir armağanla ödüllendirilmesi, ülkemizde pek az rastlanan bir durum. Bundan ötürü önemli ve anlamlı bir armağan.

Editörlüğünü Şenol Çöm'ün yaptığı Kriter Yayınları'ndan çıkan *"Yarına Kalan Bir Belgesel Sinemacı Hakan Aytekin"* armağan kitabı belgesel sinemacının tarihine odaklı bir yolculuk. Farklı pencerelerden anlatılanlar var. Onun akademik ve belgesel sinemacılığının yanında, insan olarak Hakan Aytekin'i de anlatan on yedi yazıdan oluşan kitap *"Eski Bir Baca Ya da Beni Yen Hakan"* şiiriyle bitiyor.

"ŞİİRDEN BELGESELE BELGESELDEN ŞİİRE..."

Yirmi bir yıl önce, 2001 yılında, Turhan Yavuz'la birlikte çektikleri **"Ben Vedat Günyol"** belgeselini izledikten sonra tanıştım kendisiyle. En son izlediğim belgeseli ise **"Masumiyet"**. Ustası Hasan Özgen'i anlattığı ve Özgen'in "Masumiyet" adlı şiirinden yola çıkarak çektiği bu belgesel, beni çocukluğuma alıp götürdü. Bununla da kalmadı, bana *"Eski Bir Baca Ya da Beni Yen Hakan"* şiirini yazdırdı. Hasan Özgen'in *"Masumiyet"* şiirinden bir belgesel çekiliyor, belgesel bir başka şiiri yazdırıyor. Gülçin Çakıcı Öztürk çok güzel özetlemiş:

Şiirden belgesele, belgeselden şiire. Hocam bildiğim böyle bir döngü yok alanda.

Kitapta yer alan on yedi yazı, Hakan Aytekin özelinde, onun belgesel sinemacılığının yanı sıra, sanatçı ve insan yanları da irdelenmiş. Özellikle belgesel sinema alanında yol yürüyecek olanlar için bir kaynak çalışma olmuş. Belgesel sinemaya verdiği 40 yıllık emeğin, bunca yıl içinde yaptıklarının da bir dökümü... Kitap hakkında fazla bir şey söylemeyeceğim. Hakan'ın belgesel sinemacı yönü, okur açısından ayrıntılarıyla irdelenip incelenmiş. Hem alanım olmadığı hem de sinemayla yakınlığımın az olması nedeniyle Hakan'ın belgesel sinamacı yanına değinmekten çok, bir dostluğun yolculuğu diye alınsın bu yazım. Daha da önemlisi, onun bu yönünü yakından bilen ustalar ve dostlarının bulunduğu yerde hadsizliğe kalkışan olmak istemem.

REMBRANDT RESMİNİN TEMEL UNSURLARI...

Bu yazı, 21 yıllık dostluğun anılarının bir dökümü. Sanatçı, araştırmacı, yazar bir dostun bendeki izlerinden yürüyerek yazılan bir deneme yazısı olarak düşünülsün isterim. Elbet ki böyle bir yazının çıkış noktası Hakan için hazırlanan armağan kitap. Kitap için şunu da eklemeliyim: Sinema, özellikle belgesel sinema alanında yol yürüyecek ve yürüyen genç sinemacı adaylar için iyi bir kaynak. Üniversitelerin ve fakültelerin ilgili bölümleri

için de bir kaynak kitap.

Hakan Aytekin'e gelince. Daha kitabın ilk yazısını okumaya başladığımda beni kışkırtan yazıların olduğu sayfa boşluklarına notlar düştüm. Kitabın önsözünün ardından Hasan Özgen'in "Zor Adam" yazısı, benim için bir çıkış yazısı oldu... Ustası olmuş, dostluğunu kazanmış, dostum dediği kişiyi yakından gözleyen Hasan Özgen'in, "Zor Adam" portresi bana, Rembrant'ın "Gece Nöbeti" adlı resmini anımsattı.

***

Işık, hareketlilik, canlılık, uyumsuzluğun uyumu, çirkinin gerçekliği bağlamında özetlenebilir.

Rembrant, gerek grup portrelerinde gerekse tek portrelerinde (otoportresini örnekleyebiliriz) insanın iç dünyasını başarıyla yansıtır. Barok resminin **"gösterişe"** dayalı anlayışı Hakan Aytekin'de **"gösterime"** evrilir. Bu evrilme, izleyiciyi edilgenliğinden alıp belgeselin kahramanlarından biriymişçesine etken hale sokar. Abartı yerini yalınlığa, yüzeysellik derinliğe, tek anlamlılık anlam çoğalmasına, unutkanlık yerini bellek yenilemesine götürür. Filmlerinin lirik dili, hüzün yüklü anlatımı, ışıkla doğrudan bağlantılı bir örgüye, bütün evrelerinde zamansal bir sürekliliğe dönüşür; dünden bugüne bugünden yarına bir döngüyü anlatır. Daha da genelleştirerek söyleyeyim: Barok resim sanatının temel ve ayırt edici özelliklerinden biri, *kuvvetli gelen ışığın yüzeyde gölgeler oluşturacak* şekilde yansıtılmasıyla verilir. Bu yaklaşım resimdeki duygu ve hareketleri güçlendirir. Gerçeğe dayanır. Örneğin durgun ifadeler yerini neşeli ve duygulu, bazen de acıyı duyumsatan ifadelere dönüşür.

Hakan'ın izlediğim çalışmalarında beni içine alan sahnelerde Barok resmin bu özelliklerinin yansımalarını görürüm. Doğru ışığın yakalandığı anlarda ifadelerin gerçekliği beni çarpar. "Masumiyet" belgeselinde Hasan Özgen'in doğduğu eviyle buluşması, evin dış ve iç mekânlarından duvarlara odaklanan kameranın yansıttıkları, terkedilmiş bir koltuğun kimsesizliği mesela. Beni en çok sarsan sahne, şair Hasan Özgen'in, bir kenara fırlatılıp atılmış imzalı "Aşkın Seferberlik Hali" şiir kitabıyla buluştuğu andır. İçimde *bal kesen* bir öfke patlaması. Bir şair için can yakıcı bir karşılaşma. Ben sıradan bir izleyici olarak bunu yaşarken, Hasan Özgen'in yaşadıklarını hayal bile edemiyorum. Bu evde kalanlara imzalayıp da verdiği kitabın yerlerde sahipsiz bırakılmışlığını görmek şair için ağlatılı (trajik) bir durum. En azından benim için böyle.

YERLEŞİK BİR YAŞAMA DÖNÜŞÜNCE KİTAP OKUMA ALIŞKANLIĞI..

Bir dostluğun anılarından topladığım, kendimce bir *portre* denemesinin ötesinde başka iddiası yok bu yazdıklarımın. Hakan Aytekin'in, "hayal arkadaşlığı, yaratım dünyasının" zenginliği, yönetmenliği, belgesel sinemacılığı, araştırmacılığı ve yazarlığı ile birlikte, akademisyen nitelikleri yeterince anlatılmış kitapta. Çalkantılı bir iç dünyaya sahip Hakan Aytekin. Dışa dönük yanında, çelik sertliğinde bir ciddiyeti yansır ilk karşılaşanlar için. Bilinçli bir tercihin sonucudur karşısındakiyle arasına bu mesafeyi koyması. Dışa karşı bir kalkan, kendini yoracak kırılganlıklara karşı öz savunma diyelim buna. Üsten bakan, burnu havada, "egosu" yükseklerde olanlardan değil. Hangi yaş grubundan olursanız olun, göz göze bir temasınız vardır ve konuşmadan anlaşarak, kendiniz o mesafeyi ayarlıyorsunuz.

***

Zamanın büyük bölümünü alan çalışma yoğunluğuna, iş ilişkilerinde anlık duruma bağlı olarak kendisinde yarattığı kırılganlıkların dışa yansıması, hırçın bir kişilik izlenimi bırakır, ilk karşılaşmalarda. Hiç tanımayan ya da yeni tanıyanlar için, çoğunlukla önyargı oluşturabilir bu durum. Hakan'da, gördüğüm en olumsuz yan. Daha doğru bir ifadeyle, çalışma ortamına tanık olmadım ama derinden derine hissettiğim bu, ki böylesi durumları sık sık yaşayan biri olarak

Hakan Aytekin ve İrfan Eroğlu

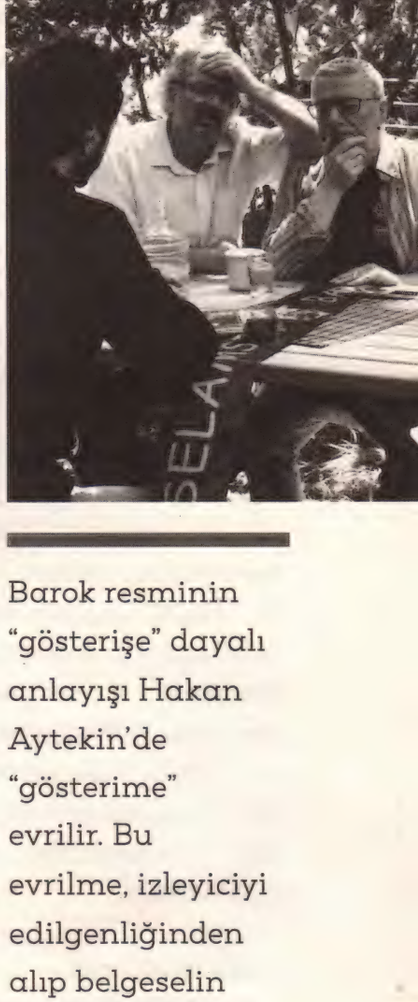

Barok resminin "gösterişe" dayalı anlayışı Hakan Aytekin'de "gösterime" evrilir. Bu evrilme, izleyiciyi edilgenliğinden alıp belgeselin kahramanlarından biriymişçesine etken hale sokar. Abartı yerini yalınlığa, yüzeysellik derinliğe, tek anlamlılık anlam çoğalmasına, unutkanlık yerini bellek yenilemesine götürür.

onu çok iyi anlıyorum. İç kırılmaların onda dışa yansıyan yanında, sert dalgalanmalar (ifadeler, mimiklerdeki sertlik, bakışlarındaki kızgınlık, duruma göre fark edilir bir şekilde el mimikleri ve vücut dilindeki hareketliliğe dönüşen ve insanda kızgınlık algısı yaratan duruşlar vb.) aslında onun karakteristik bir öz savunmasıdır. Ya da iş yaparken hatayı sıfıra indirme titizliğinin, sözsüz anlatımı, uyarma biçimi olarak da görülebilir. Karşısındakine kolay kolay açık vermez. Kılı kırk yaratan deneyimci titizliği, bir kazıbilimci özeni belki de Hakan'ın, dışa yansıyan en büyük hatası, işlerini savsaklayanlar için. Ustalarıyla da çalışma ortamında farklı olduğunu sanmıyorum. "Hakan zor bir adamdır" Hasan Özgen'in dediği gibi. Bu da onun kolay anlaşılan biri olmadığını gösterir. Çalışma ortamında sert bir iklim, sert rüzgârlar estirdiğini tahmin ediyorum. Sert rüzgâr estirdiği bu anlarında şemsiyesi ters dönenlerin çalışabilecekleri bir belgeselci değil Aytekin.

BİR BENZERİNİ KARŞISINDAKİNE YARATMAK...

Suha Arın, Hasan Özgen ve Hakan Aytekin aynı geleneğin içinden gelenler. Beslendikleri bu geleneğe, ustalarını aşan yenilikleriyle iz bıraktılar. Bu farkındalıklar, aktarıcı değil değiştirici ve dönüştürücü, değişimci ve dönüşümcü belgesel sinemacı yaptı onları. Yapmak isteyip de başardıkları en güzel şey şudur bana göre: Bir benzerlerini de karşısındakilerde yaratmak. Bunu başardılar gerçekten. Suha Arın aramızda yok. Ama Suha Arın geleneğinden gelen, her iki usta Hasan Özgen ve Hakan Aytekin, bu geleneği geliştirerek sürdürüyorlar. Hakan Aytekin'in, parçaları bütünleştirme ya da parçadan bütüne gitme konusundaki ustalığı, en dikkat çeken yanı kanımca. Çünkü zerrede deryayı gösterme konusunda ne kadar ustaysa, deryada zerreyi duyumsama ve duyurma konusunda da o derece duyarlıdır. Bu onun en özgün yanı. Hayat içinde, mevcut koşullara karşı ayrık otu inatçılığı ve kararlığıyla, parçadan bütüne giderken (*Işık Sesini Arıyor, Yarına Bir Harf ve Masumiyet* belgeselleri bu özgün yanı için çok güzel örnekler), bütünün tamamlayıcısı ve tanımlayıcısı olduğu gerçeğini unutturmaz. Aksine, bütünün parçalarından herhangi birinin yoksunluğunun, yaratmak istediği film atmosferini bir gerçekliğe dönüşmesini engelleyeceğini bilir. Gerçeğin kendisinin, bir hakikate dönüşebilmesinin, var olanları yok sayarak değil, yok sayılanların varlığıyla, bütünlüğün olmazsa olmazı kabul edildiğinde ancak bir hakikate dönüşebildiğini, çektiği belgeselleriyle gösterir. Parçanın bütünü tamamlayan ve tanımlayan niteliğini Karacaoğlan'dan seslenerek vurgulayalım:

Kim var imiş ben burada yoğ iken.

Ben bunları okuyorum, Hakan Aytekin'in belgeselci tarihinde.

GERÇEĞE YARATICI BİR YORUMLA BAKABİLMEK..

Hakan Aytekin'in yukarda adlarını verdiğim belgeselleri, belgesel sinema tarihine, tarihsel koşullarının ışığında, diyalektik bir anlayışla düşülen birer ders notu. Herkesin kendine bir pay, bir ders çıkaracağı belgeseller. Aytekin'in belgesel sinemada yaptığı bu türden çalışmaların şiirdeki karşılığı Toplumsalcı Gerçekçilik, resim sanatındaki karşılığı Rönesans resmi, Barok ve İzlenimcilik akımları, heykel sanatındaki karşılığı ise her çağ ve dönem kendini yenileyen Klasizmdir... Onun gözlemciliği, resim sanatının İzlenimci (Empressionist) akımıyla örtüşen hümanist bir bakışa otururken, eylemini, söylemini, devrimci bir anlayışta, çağına isyan Kübist bir başkaldırı olarak da görebiliriz. Oturduğum yer, baktığım pencere, yetiştiğim kültür, bilinçlendiğim dünya görüşümün yansıttığı Hakan Aytekin portresidir bu. Herkes her şeyi düşünmekte ve yazmakta özgür. Yeter ki yalanı çoğaltan olmasın.

***

Gülçin Çakıcı Öztürk, Hakan Aytekin'le ilgili benim de katıldığım şu alanlardaki ilkeli tavrına dikkat çekiyor:

- dünyaya bakışı,
- dünyayı yorumlayışı,
- dünyayla ilişkisi...

Bu saptamalar aslında yaşadığımız çağın bütün küstahlıklarına karşın, herkesin sahip olması gereken nitelikler. Bizdeki insanı oluşturabilmemizin de göstergeleri. Benim, Hakan Aytekin'in, yani bizim kuşağımızın olmazsa olmazları bunlar. Ne yazık ki çağımız dünyasında, gericilik bütün kıtaların temel ve ortak bir insanlık sorunu olarak duruyor karşımızda. Küreselleş(tiril)en dünyada, dünyanın tüm canlı türlerinin renkli çeşitliliğini savunmak, onları yaşatmak, aslında ortaya çıktıkları coğrafyalarda devletin en temel sorunudur. Kendi coğrafya özelimizde, o kadar güzel renklerimiz söndürüldü ki insanlarımızla birlikte insanlığımız, renkliliğimiz de "erozyona" uğratıldı ne yazık ki. Bu devletlerin temel insan hakları sorunudur. Bütün kurumlarıyla varlığını her daim üzerimizde gölgesini hissettiren devlet, bunu da çözmek zorunda. Hakan Aytekin, önce babasından sonra da ustalarından dev-

raldığı geleneği geliştirerek, çağın üreten, yaratan belgesel sinemacı ve sanatçı duyarlığıyla, bir akademisyen öğretmen olarak yüksek sorumluluk duygusuyla yaratısını sergilediği eserleriyle, genç kuşaklar için değil yalnız, hepimiz için iyi bir örnek.

***

Sanatçı odur ki, dünyayı yeniden yorumlayıp yaratmak ve izleyicisinin önüne koymakla görevlidir, sorumludur. Kendisini, doğanın yerine koyup ona yeni insani biçimler ekleyerek, yeni edimler ve etkinlikleriyle insanın dikkatini sanatçının yoğunlaştığı konuya çekmek zorundadır. Bu bağlamda kafamızda betimlediğimiz sanatçı tipini yakaladığımız bir insan Hakan Aytekin. Gözlemciliği, katılımcı, paylaşımcı, değiştirip dönüştürme nitelikleriyle iyi bir hikâye anlatıcısı. İşin en dikkate değer yanı ise Hakan Aytekin'in soyutlamaya ve bir kurmacaya başvurmadan, gerçek hayattan, yaşanmışlıklardan deneyimlerinden hikâyeler anlatması. Küçük ayrıntılarda unutturulanları bulup ortaya çıkarmasıyla şaşırtır bizi. Yani gerçeğin peşindedir her daim. Bu gerçeklik, Anadolu coğrafyasının çeşitliliği ve kültürel renkliliği onun ilgisini çekmiştir hep. Ve bu olgular, belgesel sinemacılığının odak noktasını oluşturur. Bir Belgesel Sinemacı olarak Aytekin, yaşadığı coğrafyanın gerçeklerine, unutturulanlara çevirdiği kamerasıyla, küçük ayrıntılardaki büyük gerçeklerin peşine düşer. Özelde, Anadolu coğrafyasının kültür çeşitliliğinden hareketle çektiği belgesellerde bütün insanlığın ortak acılarını yansıtır. Toplumsal bir sorunda evrensel bir olguyu bulup çıkarır. En bireysel acıda genelin ortak acısından söz eder. Bireyler, gruplar ya da topluluklar üzerinden irdelediği her konuyu, herkesin yaşamına taşıyarak, sorunu bir grup ya da topluluğa ait olmaktan çıkarıp genelleştirerek hepimizin yapar. Düşünce ve duygu dünyamıza ilmek ilmek örer.

Nasıl mı yapıyor bunu?

On santimetre karesinde 36.000 Gördes düğümünü halıya atan ustanın sabrıyla, inatçı kararlığıyla.

SÖZÜN UÇARILIĞINDAN YAZININ KALICILIĞINA...

Hakan Aytekin, sözün uçarılığından yazının kalıcılığa geçiş zamanlarının belgesel sinemacısı. Kimi zaman yazının kalıcı ama akıl satıcılığının boğuntularından bizi kurtaran geleneksel sözlü anlatımın dilden gönüle aktarıldığı türkülerin, ağıtların, destanların derinliklerinde dolaştırır çektiği belgeselleriyle. Alabildiğine hüzün, upuzun ayrılıklar, büyük ağlatılarla (trajedi) buluşturur bizi. Doğduğu topraklardan binlerce kilometre uzakta, kendilerini el memleketlerine sürgün etmiş Anadolu'nun küskün, en renkli hayatlarına dokunur. İzleyen herkesi çağın küstahlıklarına karşın uyanık olmaya çağıran belgesellerdir bunlar. Kendi demesiyle "kültürel hümanizm" döneminin, dünya ve insan ilişkilerine alıp götürüyor... Çağımız dünyasında artık unutulan değerleri tek tek bulup ortaya çıkarmakla kalmıyor, bizleri anavatanımız çocukluğumuza uğurluyor. O zamanların mahallelerine, komşularına, bayramlarına, oyunlarına, *hümanist dönemlerimize* yani...

ANAFİKRİN ANAFİKRİ...

Sanatla delilik arasında canlı bir bağ vardır. Kıldan ince kılıçtan keskin olan. Deliler her istediklerini, fırsatını bulduklarında istedikleri biçimde söylerken, sonunu düşünmezler. Korkmadan, çekinmeden yaparlar bunu. Sanatçılarda da böyle benzer bir huy vardır. Onlar da paratoner gibi şimşekleri, yıldırımları üstlerinde çekmede eşsizdirler. Benzerlikleri de bu deli yanlarından. Aradaki fark, sanatçı, ne yaptığını bilir. Aldığı sorumluluğun bilincindedir. Sonuçlarına katlanmayı da işinin parçası sayar. Kendimden biliyorum. Hakan Aytekin de biz delilerden, akıllı delilerden biri. Belki de içimizdeki en akıllı deli olanı.

"Zor Adam"lığın hakkını veren akıllı bir delimizdir, Hakan Aytekin...

[1] YARINA KALAN Bir Belgesel Sinemacı Hakan Aytekin, Editör Şenol Çam, Kriter Yayınları, Birinci Baskı, Ocak 2021, İstanbul.

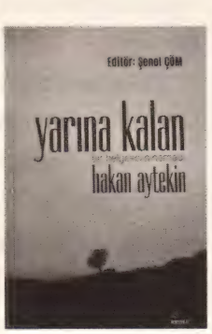

Suha Arın, Hasan Özgen ve Hakan Aytekin aynı geleneğin içinden gelenler. Beslendikleri bu geleneğe, ustalarını aşan yenilikleriyle iz bıraktılar. Bu farkındalıklar, aktarıcı değil değiştirici ve dönüştürücü, değişimci ve dönüşümcü belgesel sinemacı yaptı onları.

BİR MANİSA SEFERİ DAHA

■ HALİL ŞAHAN

Balıkesir'den gelişte, Manisa Ovası, Tirkeş Boğazı'nda başlar. Eskiden en güzel üzümler Tirkeş Boğazı'ndaki bağlarda yetişirmiş. Kumçayı'nın da etkisiyle bağlardan yüksek verim alınırmış. **Baraj yapıldıktan sonra Kumçayı nerdeyse kurumuş, o zaman köylüler orada tütüncülüğe başlamışlar. Şimdi yine bağcılığa döndüler.**

Manisa, üç gündür sürekli aklımda. Ondan olmalı bu gece düşümde Yusuf Abi'yi gördüm. Yine Birinci cıgarasını yasemin ağızlığına takmış da tellendirmişti. Arada da sağ baş parmağının tırnağını ön dişlerinin arasına sokup uzaklara bakıyordu.

"Hâlâ mı Birinci Yusuf Abi?" dedim.

O her zamanki ünlü sözüyle yanıtladı beni.

"Nasıl içmem bunu ben Halil kardeş? Şuna bak, Yahudi kızının beli gibi kütür kütür!"

Keyfi yerindeydi anlaşılan. Düş olmasına karşın, abim, anlaşılan parasal sorunlarını çözmüş diye düşündüm.

Bugün sabah da kafam ,"Yahudi kızının beli" sözüne takıldı. Dikkat çekmek için aşırılıklara eğilimli birinin eline koz vermişe benziyor bu söz. Manisalı M.B. Yusuf Atılgan'la ilgili bir kitap yazmış, gömütünün Bülbülderesi'nde oluşundan çıkarak

Mehmet Ali & Akşamsefası

Spil dağından Manisa

onun Yahudi olduğunu ileri sürmüş.

Oraya gömülmeyi kendisinin istediği dedikodusu da gelmişti kulağıma bir vakitler. Hatta "vasiyet"i olduğu bile söylenmişti orda burda. Oysa Yusuf Abinin böyle bir "vasiyet"i yok. Ayrıca o, kesinlikle Yahudi falan da değil. Olsa ne olacak, ama değil.

Efendim, evlendikleri ilk zamanlar, eşi Serpil Hanımla sık sık Boğaz gezileri yapıyorlardı. Köye gelişlerinde anlatırdı. O gezilerden birinde Bülbülderesi Gömütlüğünü görmüşler. Yusuf Abi, kendi deyişiyle keyifli olduğu zamanlar espri yapmayı severdi. O gün de öyle olmalı:

"Aa, Serpil, bak ne güzel bir mezarlık. Boğaz'a bakıyor. Üstelik yüzme havuzu bile var. Ölürsem beni buraya göm." demiş gülerek.

Aradan zaman geçiyor ve Yusuf Abi ölüyor. Serpil Hanım çok üzülüyor. Oğlu da çok küçük. O günlerde biraz para sıkıntısı da varmış galiba. Ziyaret kolaylığını da düşünmüş olmalı. "Yusuf o mezarlığı çok beğenmişti" diyerek oraya gömülmesine karar vermiş.

Gerçi o vakitler ben Hacırahmanlı'da değildim, ama sonradan işittim, köyden de cenazenin köye getirilmesini isteyen çıkmamış. Bazı köylülerinin dediğine göre yakın arkadaşları bile kulağının üstüne yatmış.

İyi de, bak nelere yol açıyor o umursamazlık! Herifçioğlu, suçlayıcı, aşağılayıcı bir söylemle o bir Yahudiymiş, diyor.

Birçoğu öğrencim de olan Hacırahmanlılı gençler onun değerini biliyorlar artık. Bence, köyün çevresinde güzel bir yere özel bir gömüt yapılıp taşınmalı köyüne o. Böylece Yahudilik dedikodusuna da son verilir. Ayrıca köydeki evi olduğu gibi durmakta; orası da bir müzeye dönüştürülmeli. Doğrusu bunlar Hacırahmanlı'ya da yakışır.

ŞEHZADE TIMARI TOPRAKLAR

Öğretmenliğe Manisa'da başladım. Uzun yıllar da oralarda yaşadım. 2012 yılına dek Manisa'daydım. Yalnız kalınca doğup büyüdüğüm Balıkesir'e taşındım. Ama aklım da gönlüm de hâlâ Manisa'da. O nedenle sık sık gidip geliyorum oraya. Geçen hafta da orada yaşayan oğlumu bahane edip yine yollara döküldüm.

Yüzlerce kez gidip gelmeme karşım, Manisa – Balıkesir arası yolculuğuna doyamıyorum. Her gidip gelişimde ayrı güzellikler bulurum o yolda. Bazan da gördüklerim kafamda ilginç düşünceler yaratır. Bu gidişimde ikisini birlikte yaşadım.

Balıkesir'den gelişte, Manisa Ovası, Tirkeş Boğazı'nda başlar. Eskiden en güzel üzümler Tirkeş Boğazı'ndaki bağlarda yetişirmiş. Kumçayı'nın da etkisiyle bağlardan yüksek verim alınırmış. Baraj yapıldıktan sonra Kumçayı nerdeyse kurumuş, o zaman köylüler orada tütüncülüğe başlamışlar. Şimdi yine bağcılığa döndüler.

Tirkeş Boğazı'nı üç dört kilometre geçince İshakçelebi köyü geliyor. Yol içinden geçiyor o köyün. Vaktiyle bir şehzadenin tımarıymış orası. Evet, tımar oldukça eski, ama halkı, hemen tüm ova köylerindeki gibi çok yeni. Göçmenler yerleştirilmiş oraya.

Şehzade tımarıyken toprağı beyin,

Hacırahmanlı'da Yusuf Atılgan'ın evi

Hacırahmanlı'da topraklar iki üç ailenin elindedir. Yusuf Atılgan son romanı Canistan'da, savaştan sonra bakalım bu topraklar kimin olacak gibi bir soru sorar. Aslında o sorunun yanıtını çok iyi bilmektedir. Bir komşusunda yirmi bin dönüm toprak olduğunu ben ondan öğrenmiştim. O toprakların Kurtuluş Savaşının hemen sonunda ele geçirildiğini de...

paşanın kulları işliyormuş. Mülkiyetsiz insanlar. Devir, hatta bey değişince onlara yol veriliyormuş. O nedenle de İshakçelebi'de ve öteki ova köylerinde 1945'lere kadar özgün gelenek ve göreneği olan bir toplumsal kültür oluşamamış. Sanırım 1936'da Köylüyü Topraklandırma Kanunu söylentisi çıkmış ve kalıntı beyler topraklarını elden çıkarmaya çalışmışlar. Beyler, ağalar; parası olmayan köylülere, bağ yetiştirme karşılığı tarla vermişler. Yasa işlemeyince bitmiş o iş.

İshakçelebi köyü, ben oralarda öğretmenken çok yoksuldu. Oysa köylüler, Türkiye'nin, hatta yeryüzünün en verimli topraklarında yaşıyorlardı. 1965 seçimlerinde orada ve komşusu Hacırahmanlı köyünde Türkiye İşçi Partisi nerdeyse birinci parti durumuna gelmişti.

YUSUF ATILGAN'IN KÖYÜ

Geçelim İshakçelebi köyünü. Bir buçuk kilometre sonra ünlü yazar Yusuf Atılgan'ın köyü Hacırahmanlı'ya geliyoruz. Hacırahmanlı'nın nerdeyse tüm halkı göçmendir. Balkan göçmeni olmayan birkaç aile de ya çevre köylerden ya da Doğudan gelmedir.

Hacırahmanlı'da topraklar iki üç ailenin elindedir. Yusuf Atılgan son romanı Canistan'da, savaştan sonra bakalım bu topraklar kimin olacak gibi bir soru sorar. Aslında o sorunun yanıtını çok iyi bilmektedir. Bir komşusunda yirmi bin dönüm toprak olduğunu ben ondan öğrenmiştim. O toprakların Kurtuluş Savaşının hemen sonunda ele geçirildiğini de...

Şunu belirtmemde yarar var: Son kırk yılda Manisa Ovasında toprak dağılımında önemli değişiklikler yaşandı ve yaşanmakta. Özellikle göçmenler, çalışkanlıkları ve tutumluluklarıyla para biriktirip toprak satın aldılar. Hacırahmanlı'dan eskiden işçilikle geçimini sağlayan bazı dostlarım yüzlerce ton üzüm üretir duruma geldiler.

Hacırahmanlı o yörede kendine özgü kasaba kültürü oluşturabilmiş tek köy bence. Buna karşın göçmenlerin çoğu getirdikleri gelenek ve görenekleri sürdürmektedirler. Oradayken, sık sık, "Hadi Arnavut düğününe gidelim" ya da "Pomakların keşkeği güzel olur" gibi sözler duyardım.

Hacırahmanlı'yı geçince Saruhanlı geliyor. Arada bir buçuk kilometre var. Ve çoğunluk Balkan göçmenlerinden olsa da, Türkiye'nin her yanından insan var orda. Bu durum son elli yılda gerçekleşti.

TÜRK EDEBİYATINA GEÇEN KÖY

Geçelim ve üç kilometre daha ilerleyelim. Yolun sağında, ama pek fark edilmeyen bir köy çıkıyor karşımıza: Selimşahlar. Türk Edebiyatında adı geçen bir köy. Nâzım'ın destanındaki bir kişinin orada ırgatlık yaptığı söylenir. Yusuf Atılgan'ın Canistan'ının başkişisi Selim de ırgatlık yapar orada. Çünkü o dönemlerde orada başka bir iş yapılamaz, büyük bir beyin çiftliğidir orası. Daha öncesinde de saraya ait olduğu söyleniyor. Adının Selimşahlar olması bunun kanıtı sayılabilir. Vaktiyle IV. Murat'ın şarapları buradan gidermiş.

Selimşahlar'ın biraz kuzeyinde Beydere Çiftliği var. Bir zamanlar Tarım okulu bulunuyordu orada.

Beydere'den biraz kuzeye uzanıldığında, başka bir tarih çıkıyor karşımıza: Paşaköy!

Paşaköy ünlü şairimiz Tevfik Fikret'in çiftlik alarak yerleşmek istediği bir yer. Yunt dağlarının eteğinde orası ve bu halkında da gözlemlenebiliyor, göçmen nerdeyse yok orada.

Selimşahlar'dan bir buçuk kilometre sonra Yeniköy geliyor. Ovanın göbeğinde bildiğim kadarıyla tek alevi köyü. Üstelik göçmen. Ovanın kıyılarındaki Türkmen alevilerinden farklı bunlar. Sınıf arkadaşım İsmail Tek'in dediğine göre, onlar "şehir alevisi" imişler; onlar aslında Bektaşi, diyor İsmail.

Yeniköyün iki kilometre güneydoğusunda Karaağaçlı köyü var. Karaosmanoğulları'nın yönetim yeriymiş orası. Konakları hâlâ durmakta.

Yeniköyü yalnızlığıyla başbaşa bırakıp ilerliyoruz. Solda Veziroğlu köyü. Açıklamalar yapmayı gereksiz görüyorum, köyün adı her şeyi açıklıyor. Gediz çayının dibinde çok verimli topraklar üzerinde yoksul bir köy.

Eskiden Veziroğlu köyünden sonra Manisa'ya bir türlü varılamazdı, şimdi öyle değil. Hayır, hayır, taşıtların daha hızlı oluşundan değil. Manisa kenti durmadan ovaya sarkıyor da ondan. Gediz çayına geldi dayandı, orayı da aşarsa o güzelim tarım arazilerine elveda diyelim.

MANİSA'DA HİÇBİR ESKİ YAPI KORUNMADI

Manisa'dayız.

Manisa'da eskiyi yaşatan hemen hiçbir yapı yoktur. Elbette camileri bu yargımın dışında tutuyorum.

İstasyona yakın Altılambalı eskiden Rum mahallesiymiş. Kurtuluş Savaşından sonra Rumlar kaçarken Manisa'nın öteki mahallelerini tümüyle yakmışlar da oraya dokunmamışlar. Sanırım geri dönme umudu taşıyorlardı. Belki de yüzlerce yıldır yaşadıkları evleri yok etmeye kıyamadılar.

O evler gerçekten ilginçti. Mermer merdivenli ve genellikle tek katlıydı. Her evin arkasında boş bir alan vardı ve orada bir kuyu bulunuyordu. O kuyular aynı zamanda buzdolabı işlevi görüyordu.

Selimşahlar

Kırk, kırk beş yıl kadar önce o evlerden birinde kalmıştım bir süre. Manisa'nın o dayanılmaz gece sıcağını duyumsamamıştım. Ne yazık ki o evlerden hiç kalmamış. Hepsini yıkıp yerine kişiliksiz apartmanlar dikmişler.

Yusuf Atılgan'ın anlattığı Anayurt Oteli (Anavatan Oteli) işte o Altılambalı semtindeydi. Romanda da belirtilir bu. 1839'da yapılan bir yapıdan söz edebilmek için, ki Anayurt Oteli romanının yazılış zamanı 1963'tür, Yusuf Abi Altılambalı'yı seçmek zorundaydı.

Anayurt Oteli de çoktan yıkıldı ve yerine çirkin bir apartman konduruldu. Oysa o eski yapı korunmalıydı. Türk Yazınının ünlü bir romanının yalnızca uzamı (mekânı) değil konusuydu da orası. Hatta onunla yetinilmemeli, karşısındaki Fıstıkçı Fırını da korunmalıydı. Romanda orası da geçiyor çünkü. Onun da imi timi kalmamış.

Burada özel bir açıklama yapmak istiyorum. Bizzat Yusuf Atılgan'dan öğrendiğim bir bilgi. Anayurt Oteli'nde anlatılan konak, otelin bulunduğu yapı değilmiş. Emniyet Müdürlüğü binasının bulunduğu yerdeki konakmış. Atatürk'ün 1925'te Manisa'yı ziyaretinde konuk edildiği konak. (Fotoğraftaki yapı) Dikkat edilirse, romanda, otelin karşısında Fıstıkçı Fırını olduğu söylenir. Oysa Fıstıkçı Fırını asıl otelin iki yüz metre batısındadır. Ama bu konağın hemen karşısındaydı.

Manisa'nın anıları bitmez. Örneğin İlhan Berk'in çıraklık yaptığı Dişçi Hüsnü'nün evinden de söz edilebilir ama onu sonraya bırakalım.

Karaağaçlı köyündeki Karaosmanoğlu Konağı
Fotoğraf: Bedriye Aksakal

Eskiden Veziroğlu köyünden sonra Manisa'ya bir türlü varılamazdı, şimdi öyle değil. Hayır, hayır, taşıtların daha hızlı oluşundan değil. Manisa kenti durmadan ovaya sarkıyor da ondan. Gediz çayına geldi dayandı, orayı da aşarsa o güzelim tarım arazilerine elveda diyelim.

SURİÇİ'NDE SON ANTİKA TİPLERİ ARARKEN -1

■ UBEYDULLAH GÜNEL

Mahmut Yesari ve Osman Cemal Kaygılı'nın baskısı olmayan ve henüz okuyamadığım kitaplarının tekrar basımını görünce heyecandan yerimde duramıyorum. Bunu, İstanbul'un şimdiki halinden memnun olmayan, eski İstanbul, daha doğrusu Suriçi'nde doğup büyümüş, yolu bir şekilde Suriçi'nden geçmiş ya da kitaplarda Suriçi'nin geçmişini tatmış olanlar ve dolayısıyla Suriçi âşığı olanlar anlayabilirler sanıyorum.

Çok sevdiği yazarın yeni kitabının çıkmasını sabırsızlıkla bekleyen okurlar kaldı mı, bilmiyorum ama Mahmut Yesari ve Osman Cemal Kaygılı'nın baskısı olmayan ve henüz okuyamadığım kitaplarının tekrar basımını görünce heyecandan yerimde duramıyorum. Bunu, İstanbul'un şimdiki halinden memnun olmayan, eski İstanbul, daha doğrusu Suriçi'nde doğup büyümüş, yolu bir şekilde Suriçi'nden geçmiş ya da kitaplarda Suriçi'nin geçmişini tatmış olanlar ve dolayısıyla Suriçi âşığı olanlar anlayabilirler sanıyorum.

Yaklaşık bir buçuk yıl önce Suriçi'nden -Üsküdar olmayan- Üsküdar'a taşınıp pişman olduktan sonra her fırsatta Suriçi'ne kaçıp Balat'ın kıyıda köşede kalmış kahvehanelerine giriyor, okey ve kâğıt oyunlarına kendini kaptırmış Balatlıların doğal hallerini yüzümdeki sırıtışla izleyip ilgimi çeken ve beni güldüren sohbetlerini not ediyorum. Başlarda "Kim ulan bu çakal, gelmiş buraya sivil gibi bizi gözetliyor," bakışlarına maruz kalsam da bu zevkimden bir türlü vazgeçemiyorum. Belki bir gün sağlam bir sopa yiyeceğim, kim bilir.

Ve kim bilir bu gidişin dönüşü olacak mı... Bir bakmışsınız -Üsküdar olmayan- Üsküdar'dan kurtulup Suriçi'ne yerleşmişim.

YAŞAMI GÜZELTMEYE ÇALIŞIRKEN

Hafta sonu yine Suriçi düşleriyle uyanıp hazırlanmaya başladım. Banyodan çıktıktan sonra ıslak saçlarımı tarayıp yana yapıştırdım; üç yaşındaki yeğenimin burnunun dibinde biterek, "Nasıl olmuş saçlarım, bak bakayım," dedim. "Aaa Obet, güzel olmamış," dedi. Fön makinesiyle kurutup her zamanki halime döndüm ve tekrar karşısına çıktım, "Nasıl, şimdi oldu mu?" dedim.

"Obet, güzeltmişsin!" diye bağırdı.

"Ne!" dedim, "ne yapmışım?"

"Güzeltmişsin," dedi.

Güzeltmek sözcüğünü ilk kez o an üç yaşındaki yeğenimden duydum. Böyle bir sözcük var mıydı gerçekten, bilmiyordum, eğer varsa ve ben duymamışsam yuh olsun bana! Tabii Suriçi'ne gitmeye hazırlandığım için o an bu konunun üzerinde fazla duramayıp evden çıktım.

Suriçi'ne gitmenin epey bir yolu

Mehmet Ali & Akşamsefası

var. Sıkış tepiş Metrobüs'e binip Edirnekapı ya da Ayvansaray durağında inebilirim ya da yerin yedi kat altına inip Marmaray denilen rutubet kokulu hızlı araca binerek Yenikapı ya da Sirkeci duraklarında inebilirim. Elbette bu iki aracı da yeğlemiyorum. Kendimi Mahmut Yesari ve Osman Cemal Kaygılı'nın torunu saydığım ve bununla mutlu olduğum için genelde Şehir Hatları vapuruna binip Eminönü ya da Karaköy'de iniyorum. Bu kez tercihim Eminönü, çünkü bu hafta sonunu tamamen Suriçi'ne, daha doğrusu surlara ve sur kapılarına adadım. Bakalım bu iki günde Sarayburnu'ndan başladığım sur yolculuğumu yine bu noktada sonlandırabilecek miyim?

Elimde Murat Belge'nin İstanbul'un Surları ve Kapıları kitabıyla yürümeye başlıyorum. Topkapısı ve Ahırkapı'yı restorasyon çalışması nedeniyle göremiyorum. Bu alan boydan boya caddenin kaldırımına kadar kapatılmış. Fener'i yüksek olduğu için görebiliyorum. Ardından Çatladıkapı, Küçük Ayasofya, Kumkapı ve Samatya'yı geçiyorum. Narlıkapı'ya gelince biraz içeri girerek Yedikule'ye varıyorum. Buradan da Belgradkapı, Silivrikapı, Mevlanakapı, Topkapı, Sulukulekapı'yı geçip Edirnekapı'ya varıyorum.

İlk günün akşamında doğup büyüdüğüm semte, yani Karagümrük'e varıyorum. Karagümrük 1453'te Fatih Sultan Mehmet'in ilk ayak bastığı kapının iç tarafında kalıyor. Suriçi tarafını, yani sarı minibüslerin beklediği, Mihrimah Sultan Camii'nin karşısını piyizciler, şarapçılar parsellemiş. Çocukluk arkadaşlarım, babamın arkadaşları hep orada piyizleniyor... Bu tarafı belediye tenekeyle kapattığı için kapıdan giriş çıkış yok. Edirnekapı, yani Fevzipaşa Caddesi'ne giriş yapılan alandan yürümek zorundayım. Surların dışına tekrar yöneliyorum. Fetihkapı'yı görüp semte gireceğim. Surlara bakarak yürürken yolda yatan şarapçı dayıya rastlıyorum. Buralarda çok normaldir böyle şeyler. Yaşlısı çeker kafayı sızar, genci alır bonzaiyi ölmeye yüz tutar.

Kapının iç tarafı bir önceki gördüğüme göre biraz daha harap halde. Üstü kapalı olduğu için kötü havalarda şarapçıların meskeni olmuş. Battaniye ve yastık var. Sağ taraftaki tabla kırılmış.

Kitabeyi okuyup geri dönerken orta yaşlı biri yanaşıyor yanıma. "Selaminaleykim," diyor. "Bi sigaran vardır hacı abi."

"Valla kullanmıyorum," diyorum.

"Aa, en güzeli," diyor, yürüyor, yürüyorum. Biraz önce yerde yatan dayı ayaklanmış sanıyorum, yok, öyle değil. Aynı yaşlarda ve henüz ayık dayı ceplerini kurcalıyor yatan dayının. Bir elinde de beş on sigara. Tam yanından geçerken bana dönüyor. "Arkadaş, arkadaş, bayılmış," diyor.

"Elini çabuk tut," diyorum, "uyandı uyanacak." Dişsiz ağzıyla gülüyor, gülüyorum.

YAZIYI GÜZELTMEK

Çay ocağına oturup çay söylüyorum. Aldığım notları düzeltirken sabah yeğenimin ağzından çıkan o müthiş sözcük tekrar çarpıyor beni. Yayınevinde yayımlanmak üzere bize ulaştırılan metinleri düzeltip yayıma hazır hale getiriyoruz. Aslında bu yaptığım düzeltmenlik değil de daha çok güzeltmenlik. Tamam, yazım kuralları, dil bilgisi ya da anlam bütünlüğü bağlamında belli bir kurala göre hareket edip düzeltiyoruz, ki bu da bir anlamda güzele ulaşmak için... Ama aynı zamanda edebi anlamda daha güzel olması için de uğraşıyoruz, estetik dokunuşlar yapıyoruz. Ve bu düzelti değil güzelti olabilir anca ve bence.

Hemen telefona sarılıp aratıyorum sözcüğü. Biraz incelediğimde birçok insanın 2-5 yaş arası yeğeni, kardeşi ya da akrabasının güzeltmek sözcüğünü kullandığını okuyorum. Tüh, yeğenime özgü değilmiş.

Güzeltmek sözcüğünü araştırırken Hadi Çaman'ın Güzeltmek adlı eski bir kitabı çıkıyor karşıma. Baskısı tükenmiş. Bulmalıyım ve buluyorum.

Hadi Çaman anlatıyor:

"Bir gün evde yalnızız, baba oğul. O, halının üstünde oturmuş, yaydığı oyuncaklarının arasına dalmış gitmiş. Ben de oturmuşum masamda bir şeyler karalıyorum. Birden onun sesiyle yazıdan kopuyorum: 'Baba güzeltsene.' Dönüp bakıyorum elinde bir oyuncak. İkiye ayrılmış, yanına yaklaşıyorum, söylediğini yineliyor: 'Güzelt baba.' Kırdığı oyuncağı alıyor ve soruyorum: 'Ne yapayım anlamadım Efe?' 'Güzelt!' Güzeltmek. Yani düzeltmek ile güzelleştirmek kavramlarının bir bileşimi. Tanrım! Şiirsel olduğu kadar uyumlu, anlamlı, dolu... Aslına bakarsanız düzeltmekten daha çok emek isteyen, özen bekleyen, sıradan olmayan, size özgü, size göre çaba gerektiren bir sonuç. Belki altına imzanız bile gerekebilir. İşte o günlerden başlayarak benim kullandığım sözcükler arasına 'güzeltmek' de katıldı. İşimde olsun, özel yaşamımda olsun, dostluklarımda olsun, kırmamaya, dökmemeye, bozmamaya, incitmemeye, küstürmemeye daha bir özen göstermeye başladım. (...)"

(Hadi Çaman, Güzeltmek, 1.Basım, 2002, İstanbul, Can Yayınları)

(Devamı önümüzdeki sayıda...)

EDEBİYATLA GEÇEN GÜNLER

FALIMIZDA RÖNESANS VAR

■ KENAN ERCAN

Üç kitabını okudum. "Falınızda Rönesans Var", "Oteller Kitabı" ve "Seçme Sapan Şeyler". Oteller Kitabı'nı okurken çok gülmüş ve hangi otellere ne nedenlerle gidilmemesi gerektiğini öğrenmiştim. Okumadıysanız mutlaka edinip okuyun. Çok ama Çok güleceksiniz. Ferhan Şensoy'un tiyatroculuk yanında ne denli değerli bir yazar olduğuna tanıklık edeceksiniz.

Bugün 31 Ağustos 2021. Göz ameliyatım için hastaneye son kontrollara gidecektim. Ancak çok üzücü bir haber düştü kanallara. Büyük usta, büyük sosyalist, çok yetenekli bir yazar ve de öğretmen tiyatrocu Ferhan Şensoy sonsuzluğa göçmüş. İzmir'deyim, uzağım. Ayrıca salgın nedeniyle kısıtlamalar var. Cenazeye gidemiyorum. Ama üzgün gönlüm seninle Ferhan kardeşim.

Demin Ferhan'ın çok yetenekli bir yazar olduğundan söz etmiştim. Üç kitabını okudum. "Falınızda Rönesans Var", "Oteller Kitabı" ve "Seçme Sapan Şeyler". Oteller Kitabı'nı okurken çok gülmüş ve hangi otellere ne nedenlerle gidilmemesi gerektiğini öğrenmiştim. Okumadıysanız mutlaka edinip okuyun. Çok ama Çok güleceksiniz. Ferhan'ın tiyatroculuk yanında ne denli değerli bir yazar olduğuna tanıklık edeceksiniz.

AHMET ARİF'İN DRAMASI

Dün gece eve giderken durakta asılı bir afişte görmüştüm. Bizim Narlıdere Belediyesi, edebiyatımızın çok önemli şairlerinden Ahmed Arif'in yaşamından kesitler sunan "Hayat Bir Drama" adlı tiyatro oyununun duyurusunu yapmıştı. Bu geceki sözkonusu oyuna, şiir seven yakın bir dostumu da alarak gittim. Sahneye konuş ve oyuncular amatör de olsa çok keyifli bir gece geçirdik. Acılı bir hayatın dizelere yansıyan umut dolu sözcükleriyle coştuk. Hele oyunun bir yerinde, usta şairin anılarından derlenen bölüm repliğinde "Bu çocuk Türktür" sözleri salondakileri çok gururlandırdı. Alkış, kıyamet koptu.

Sözü edilen o anıyı bakın Ahmed Arif nasıl anlatıyor : "Çok iyi hatırlıyorum. Biz oyun oynuyoruz. Üç tane adam bahse girmişler. Adam-

Ferhan Şensoy Nasreddin Hoca rolünde caddede.

lardan biri Arap, biri Kürt, biri de Zaza... Biri diyor ki beni göstererek 'Bu çocuk Arap' ,öteki 'Yok yahu bu çocuk Kürt'. Üçüncü adam: 'Bu ne Arap ne de Kürt. Bu çocuk Zaza' diyor. Biz oynuyoruz, onlar konuşmalarımızı dinliyorlar sanırım. Parasına bahse girmişler. Aralarında anlaşamayınca bir esnafa soruyorlar 'Bu çocuk nedir' diye. Esnaf: 'Üçünüz de yanıldınız' diyor. 'Bu çocuk Türk.'"

GÜNCELİN ŞAİRİ KEMAL ÖZER

Demin eski dosyalarımı karıştırırken , şair- yazar dostlardan gelen birkaç mektup geçti elime. Örneğin, sonsuzluğa göç eden sosyalist şair Kemal Özer'den. 31/03/1974 Tarihli mektubun bir bölümünü aynen buraya alıyorum:

"Kardeşim Kenan Ercan

Mektubunuzu aldım. Daha önce Barış'da çıkan yazınızı görmüş, Yeni a Dergisine gönderdiğiniz yazıyı da okumuştum. Hepsi için teşekkür ederim.

Herkesin birbirinin kuyusunu kazdığı, bir şeyler yapmak isteyenin önüne her türlü engelin çıkarılmak istendiği bu pis ortamda sizin bu denli temiz ve artniyetsiz kalmış olmanız öncelikle kutlanmaya değer.

Yazınız bu sayıda (nisan 74) yer almış bulunuyor. Gözünüzden kaçmamıştır, benim her iki kitabım da kimi çevrelerce karalanmak isteniyor nicedir. Daha da istenecek. Çünkü yazdıklarımdan şu ya da bu nedenle gocunanlar var. Özellikle kimi gençler , benim 'bilinç' üzerinde durmamı, 'güncel'e önem vermemi yanlış anladılar. Bir de devrimcilik üzerine çok bencil ve sığ düşünüyorlar. Garip bir telaş ve acelecilik içindeler. (...)

(...) İşte sizin yazınız bu kolaylıklara düşmeden, edilen sözlerin sorumluluğunu duya duya yazılmış bir yazıydı. Karışıkça kalan bir cümlenizi düzeltip, daha açık hale getirmek ve mizampaj gereği çok ufak bir kısaltma dışında aynen yayınladık. Bu müdahalemi de hoş göreceğinizi ve yazıyı kopyasıyla karşılaştırırsanız hak vereceğinizi sanırım. (...)

(...) Haberlerinizi, şiir ve yazılarınızı beklerim. Selâmlar." Kemal Özer

Büyük dergici ve yayıncı Hüsamettin Bozok'la (Yeditepe) tanışmam ise demek ki 1971 yılının başıymış. 16/01/ 1971 Tarihli mektubunu aynen aşağı alıyorum.

"Sayın Kenan Ercan, 06.01.1971 Günkü mektubunuzla iki şiirinizi aldım. Şiirleriniz Yeditepe'ye girebilecek niteliktedir. Yeni başka birkaç şiirinizle bir gün öğleden sonra bana gelirseniz memnun olurum... Başarı dileklerimle." Hüsamettin Bozok

Ve değerli şair ağabeyim Ataol Behramoğlu'ndan 8.01.1975 tarihli bir mektup: "Kardeşim, Mektubunuza, yazınıza, ilginize teşekkür ederim. S. Ali üstüne yazınız MİLİTAN'da yayımlanacak. S. Ali konusunda çalışmalarınızı yoğunlaştırmanızı dilerim. Benim şiirlerim üstüne yazınızın bir başka dergide, örneğin 'Yeni Ufuklar'da yayınlanması daha uygun olacaktır.Çalışmalarınızı bekleyeceğiz. Sevgiler."

YENİ ORTAM'DA YAZANLAR

Geçenlerde bir yazımın, gönderi için mizanpajını hazırlarken eskinin ilerici gazetelerinden Yeni Ortam'da Engels ve Marx üzerine bir yazı dikkatimi çekti. Bazı bilinmeyenlere ışık tutması açısından yazının önemli bölümlerini buraya aynen alıyorum: "Enternasyonel'in dağılmasından sonra iki dost, aralarında yeni bir iş bölümüne gittiler. Zira uluslararası işçi sınıfı hareketine rehberlik etme ve birliği sağlama rolleri bitmemişti. Engels bilimsel komünizmin bakış açısını savunup yaygınlaştırırken, Marx ise politik ekonomiye dair temel yapıtının çalışmalarına daha fazla zaman ayıracaktı. Hastalıklarıyla boğuşan Marx 1883'ün Mart ayında öldü. Mücadele arkadaşını kaybettikten sonra Engels, çifte görev yüklendi. Zamanının büyük kısmını Marx'ın Kapital'inin 2. ve 3. cildini yayına hazırlamaya ayırdı. Bu arada kendi yazın çalışmalarını da elden geldiğince sürdürdü. Zaten Engels, ilk gençlik yıllarından itibaren edebiyata tutkulu bir ilgi duymuştu ve bu alanda zengin bir bilgi birikimine sahipti."

YAZARSIZ GENÇLİK

■ B. SADIK ALBAYRAK

Babalar ve Oğullar, Rusya'da 19. yüzyılın birinci yarısında etkin olan soylu devrimcilerin yerini halkın içinden çıkan devrimci-demokratların aldığı bir dönemin ürünüdür. Toprak ve Özgürlük hareketinin başladığı yıllarda yazılan romandaki bu ayrılık sahnesini simgesel anlamda bu değişmenin anlatımı olarak yorumlayabiliriz.

Turgenyev'in unutulmaz romanı Babalar ve Oğullar'da iki yakın arkadaş, Bazarov ile Arkadi'nin yollarının ayrıldığı bir sahne vardır. Romanın maddeci kahramanı Bazarov, eski düzenin bütün değerlerini reddetmek için nihilizmi göze alır. Feodalizmin yaşam anlayışıyla bütün uzlaşma yollarını teper ve gerekirse kendi duygularıyla çatışmaya girer. Âşık olur ama bunu kabullenemez; "bir defa her şeyi biçmeye karar verdikten sonra kendi bacaklarını da esirgemeyeceksin!..." der. (Turgenyev, Babalar ve Çocuklar, Çeviren Hasan Ali Ediz, Remzi Kitabevi, İstanbul, s. 182)

Bu ayrılış sahnesinde Bazarov'un Arkadi'ye söyledikleri, yol ayrımının sınıfsal altyapısını da ortaya çıkarır: "-Şimdi sana bir veda sözü olarak şunu söyleyeyim: Çünkü birbirimizi aldatmaya lüzum yok, biz birbirimizden büsbütün ayrılıyoruz. Bunu sen de hissediyorsun! Sen akıllıca davrandın. Sen bizim acı, yavan ve bekâr yaşayışımız için yaratılmamışsın... Sende pervasızlık ve öfke yok, belki gençliğe özgü bir cesaret ve ateşlilik var; oysa ki bizim dâvamız için bunlar yaramaz. Siz bir soylusunuz, soylu bir alçakgönüllülükten, ya da soylu bir öfkeden ileri gidemezsiniz!.. Hâlbuki bunlar önemsiz şeylerdir. Meselâ siz dövüşmezsiniz, ama kendinizi bir kahraman sayarsınız. Bizse dövüşmek istiyoruz. Nedir yani! Bizim tozumuz senin gözlerini yakar, çamurumuz üstünü başını kirletir. Evet, sen bize erişemedin! Kendini beğenmek, kendine küfretmek hoşuna gidiyor, hâlbuki bu bizim canımızı sıkar, biz başkalarıyla uğraşmak, onların üste-

sinden gelmek isteriz. Sen iyi bir çocuksun, ama ne de olsa yumuşacıksın, liberal bir küçük beysin. Babamın dediği gibi e volatu (ve hepsi bu kadar-h.a.e.)." (s. 246) Turgenyev'in romanı, adıyla iki kuşağın çatışmasını duyurur bize; ama bu çatışma herhangi iki kuşağın çatışması değildir, dönüşüme gebe bir tarihi-toplumsal kesitte yaşayan insanların arasındadır. Kuşakların çatışması iki ayrı düzenin çatışmasıdır. Bazarov'un Arkadi'ye söylediklerileyle değerlendirirsek iki ayrı sınıfın çatışmasıdır. Babalar ve Oğullar, Rusya'da 19. yüzyılın birinci yarısında etkin olan soylu devrimcilerin yerini halkın içinden çıkan devrimci-demokratların aldığı bir dönemin ürünüdür. Toprak ve Özgürlük hareketinin başladığı yıllarda yazılan romandaki bu ayrılık sahnesini simgesel anlamda bu değişmenin anlatımı olarak yorumlayabiliriz. Bazarov tipiyle tarihsel olarak sahneye çıkan yeni bir devrimci insanın ipuçları çizilmektedir.

TARİHİN LÂNETLEDİĞİ SOYLU BOZUNTULARI

Liberal düşüncelere yakınlık duyan Turgenyev, bir kobra yılanına benzettiği eleştirmen Dobrolyubov'la aynı dergide, Sovremennik'te (Çağdaş) yazarken, bu dönemde yolları ayrılmıştır. Edebiyat tarihçileri, romanda Bazarov'un Dobrolyubov'dan çizgiler taşıdığını yazıyorlar. Arkadi ile Bazarov'un yol ayrımı, yazarın devrimci demokratlarla yol ayrımını da çağrıştırır.

Bazarov, soylu ve büyük toprak sahibi sınıfından arkadaşı Arkadi ile ayrılmadan önce, onun amcasıyla düello yapar, feodal sınıfı temsil eden babalarla hesaplaşır. "Dört verst uzakta, yolun bir dönemecinde, yeni derebeyi eviyle Kirsanov'ların malikânesi, bir çizgi halinde yayılmış olarak son defa göründüğü zaman, yere tükürdü, 'Lânetlenmiş soylu bozuntuları' diye mırıldanarak pelerinine daha sıkı sarındı." (s.220) Bu sahne sembolik olarak yerleşen kapitalizmle çöken ve gerileyen soyluluğun durumuna ilişkin bir saptama olarak değerlendirilebilir. Genç Bazarov'a "lânetlenmiş soylu bozuntuları" olarak gözüken bu sınıf, yaşam tarzı ve bağlı olduğu değerlerle çökmeye yazgılıydı. Turgenyev'in babaların tarafını tuttuğunu söyleyenler yanılıyorlar; Turgenyev gerçeklerin tarafını tutuyor ve tarihsel olarak çökenle, onun yerine gelmek isteyenin romanını yazıyor. Bu nedenle romanda en kalıcı izi Bazarov bırakıyor. Bütün çelişkilerine ve yazarın tutarsızlığını vurgulama çabasına rağmen geleceği temsil eden odur. Ancak bu geleceğin Bazarov tipine yaşam hakkı tanıyacağı şüphelidir... Yazar bu şüpheyi Bazarov'un ölümüyle dile getirmek ister.

Çünkü Bazarov, feodal ilişkilerin yerini alan kapitalist ilişkilerin de insanı değildir. Eşitsiz gelişme koşullarında ortaya çıkmış bir aydınlanmacıdır, biraz daha zorlamayla, Jakoben bir devrimcinin tohumu gözüyle de bakabiliriz ona. Bir altüst oluş döneminin çocuğu olduğunun bilincindedir Bazarov. Veda sahnesinde Arkadi'nin yeni doğacak çocukları için söyledikleri geleceğin çok farklı olacağına duyduğu umudu düşündürür: "Onlar zamanında doğacakları için akıllı olurlar, senin benim gibi olmazlar." (s. 247)

YIKARKEN KURULUŞU DA GÖRMEK

Turgenyev'in kaldığı yerden Çernişevski sürdürür. Rusya'daki devrimci demokratların önderlerinden biri olarak, Bazarov'un belirsiz ve eksik kalan çizgilerini Nasıl Yapmalı? romanındaki tiplerle aydınlığa kavuşturur. Burada eski düzeni reddedenlerin, yerine nasıl bir düzen getirecekleri de tasarlanmıştır. Çernişevski'nin devrimci kahramanlarının düşledikleri toplum, herkesin eşit ve özgür olacağı sosyalist bir toplumdur. Ütopik çizgilerle tasarlanmış bu toplumu kurmak için mücadele eden insanları anlatan Çernişevski, okuru bu insanları örnek almaya yönlendirir. Nasıl Yapmalı?'nın birinci kitabının sonlarına doğru, devrim-

Turgenyev gerçeklerin tarafını tutuyor ve tarihsel olarak çökenle, onun yerine gelmek isteyenin romanını yazıyor. Bu nedenle romanda en kalıcı izi Bazarov bırakıyor. Bütün çelişkilerine ve yazarın tutarsızlığını vurgulama çabasına rağmen geleceği temsil eden odur. Ancak bu geleceğin Bazarov tipine yaşam hakkı tanıyacağı şüphelidir...

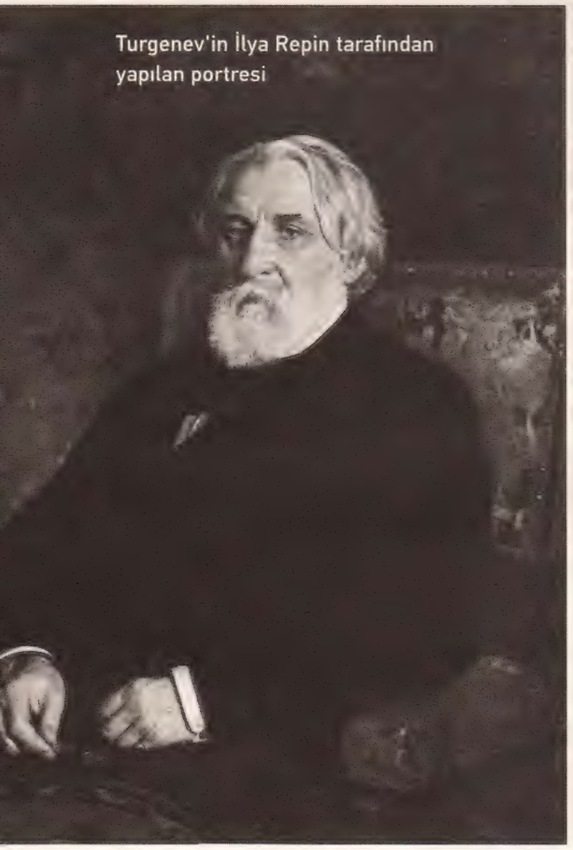

Turgenev'in İlya Repin tarafından yapılan portresi

Bazarov, feodal ilişkilerin yerini alan kapitalist ilişkilerin de insanı değildir. Eşitsiz gelişme koşullarında ortaya çıkmış bir aydınlanmacıdır, biraz daha zorlamayla, Jakoben bir devrimcinin tohumu gözüyle de bakabiliriz ona. Bir altüst oluş döneminin çocuğu olduğunun bilincindedir Bazarov.

ci demokrat tipin durumunu şöyle özetler: "Bu tipin daha yeni başlayan hayatı ne yazık ki çok kısa bir hayat olmaya mahkûm. Altı yıl önce bu insanlar ortada hiç yoktular, üç yıl önce herkes kendilerini hor görüyordu, şimdi ise... neyse, onlar için şimdi ne düşünüldüğü hiç önemli değil; çok değil birkaç yıl sonra herkes onlara yalvaracak: 'Kurtarın bizi!' Ve onlar ne derse şaşmaz bir biçimde uygulanacak. Biraz daha zaman geçecek –birkaç yıl bile değil, belki birkaç ay, herkes onlara lânet yağdıracak ve onlar yuhalanarak, ıslıklanarak sahneden kovulacaklar. Eh, ne yapalım, ıslıklayın onları, yuhalayın, aşağılayın, lânetleyin, onlar size yararlı oldular ya, bu kadarı onlara yeter. Islıklar, yuh sesleri, lânetler arasında tıpkı eskiden olduğu gibi alçakgönüllü, vakur, ciddi, iyi yürekli olarak sahneden inecekler..." (N. G. Çernişevski, Nasıl Yapmalı, Çeviren: Mazlum Beyhan, Kuzey Yayınları, Ankara, s.288-289) Çernişevski, 1863'de olası bir devrimden ve bu devrim sürecinde Jakobenlerin kaderini yaşayacak devrimcilerden söz etmektedir. Bazarov'un soyut "dava"sı burada toplumsal ve tarihi anlamına kavuşturulmuştur. "Oğullar" kuşağının romandaki serüveni Çernişevski'nin katkısıyla böyle sürdürülür.

Edebi bir tür olarak romanın toplumsal-tarihi gerçekliğe sıkı sıkıya bağlı gelişim sürecinin somut bir anlatımıdır bu iki örnek. Yaşamın sahneye çıkardığı insanı, yazar, bir tip haline getirerek romanlaştırır. Topluma gösterir ve o tipin yaşamdaki yerini genişletir, yolunu açmaya çalışır.

EDEBİYAT-I CEDİDE'NİN YENİ İNSANI

Bizim romanımızdan da benzer örnekler üzerinde durmayı deneyebiliriz. Halit Ziya'nın Mâi ve Siyah'ında Babalar ve Oğullar benzeri bir çatışmanın ipuçlarını bulabilir miyiz? Romanın kahramanı Ahmet Cemil'in umutları ve düşleri, çöken Osmanlı düzeninin acımasız gerçekleri karşısında tuz buz oluyor. Ahmet Cemil de Bazarov gibi toplumunun yeni insanlarından biridir. Halit Ziya kitabın başlarında onu halka yabancı çizer. "(...) ağaçların arasında küme küme oturan bütün bu halka kendisinin bir bağı, ilintisi var mı ki gitsin de o kalabalığın içine atılsın? O, bu dünyada herkesten uzak, herkese yabancı değil mi?" (Halit Ziya Uşaklıgil, Mâi ve Siyah, İnkılâp Yayınları, İstanbul, s.26) Ahmet Cemil'in yalnızlığı ve eski toplumla karşıtlığı Bazarov'daki gibi felsefi çizgiler taşımıyor olsa da, sahnede yeni bir tipin bulunduğu kesindir. Osmanlı topraklarında insan gerçekliği de, romanın gelişim süreci de bambaşka koşullarda biçimlenmektedir.

Bazarov'la Arkadi'nin arkadaşlığının bir benzerini Ahmet Cemil ile Hüseyin Nazmi ilişkisinde buluruz. Halk kökenli Ahmet Cemil'e karşılık Hüseyin Nazmi zengin ve aristokrat bir ailenin çocuğudur. Hayatın gereklilikleri, yolları ayıracaktır. "Hüseyin

N. G. Çernişevski

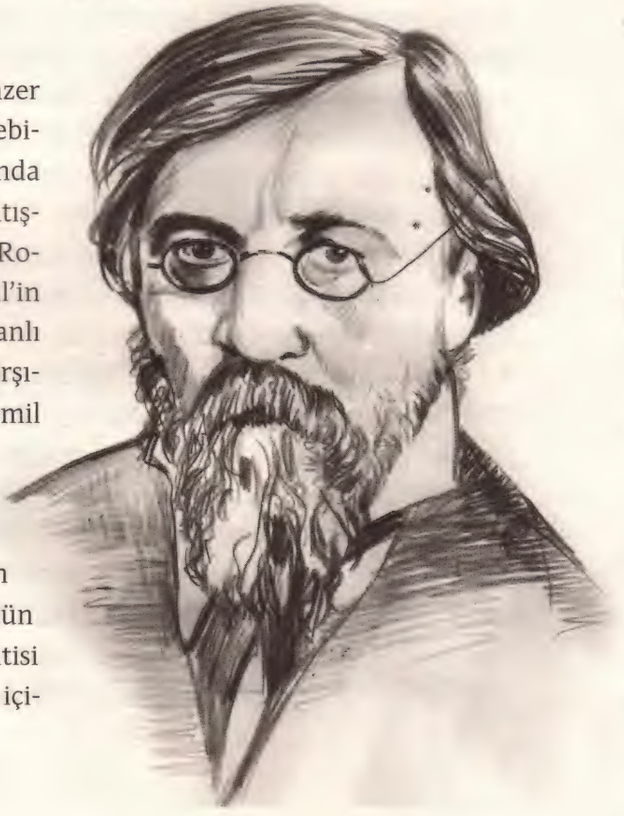

Halid Ziya Uşaklıgil, Hasan Ali Yücel, mehmet Emin Yurdakul, İbnülemin Mahmut Kemal İnal

Nazmi ile birlikte artık son sınıfta idiler. Ama aralarında eski sıkı dostluk mümkün olamıyordu. (...) Hüseyin Nazmi okuyor, Ahmet Cemil yazıyor; birinde düşünce alışkanlıkları zenginlik kazanıyor, ötekinde yetenekler yıpranıyordu. Bu yaşayış ayrılığı, eski ilişkilerin içtenliliğini biraz gidermiş gibiydi." (s.66) Ahmet Cemil yazar olmak istiyor; insanların yaşamını bütün genişliği ve derinliğiyle kucaklayan bir şiir yazmaya çalışıyor. Ahmet Cemil, bu eseri için yeni bir dil arıyor; "Yeni düşünceler için yeni sözler gerektiğine iyiden iyiye inanıyordu. 'Eski sözlerin altında düşüncelerin tazeliği görülemez, dikkat gözünden kaçar' diyordu." (s.137) Halit Ziya'nın romanı, Edebiyat-ı Cedide'nin ilk romanıdır, bu edebi akımı simgeleyen yapıttır. Baskıcı bir toplumda, Jön Türklerin mücadelesinin henüz yeterince gelişmediği koşullarda, yenilik savaşı edebiyatta uç vermektedir. Romandaki Ahmet Cemil'in edebi arayışlarını, bir anlamda, Tevfik Fikret şiirde gerçekleştirmiştir. Halit Ziya'nın romanı da yayın yönetmenliğini Tevfik Fikret'in yaptığı Servet-i Fünun dergisinde yayınlanmıştır, tam da Edebiyat-ı Cedide gerçekliğinin ürünüdür. Bu edebiyat akımı, tarihe kalıcı bir biçimde geçse de, romancının kahramanı başarısız olmuştur; yazar, Ahmet Cemil'in hayallerini yerle bir eden gerçeklikle ilgilidir. "Zavallı hulyaları!.. Onlar, bu sefil gerçeklerden ne kadar uzak kalmışlardır." (s.248) Ahmet Cemil, Bazarov gibi ölmemiştir, acımasız Osmanlı gerçekleri karşısında onun hülyaları ölmüştür.

KAPİTALİZMİN SİYAH'INI AŞMAK

Mâi ve Siyah'ta düşleri simgeleyen "mâi"ye karşılık yaşamın gerçeklerini simgeleyen "siyah", kapitalist modernizasyon sürecindeki bir toplumun gerçeklerini anlatır. Kitapta Ahmet Cemil'in yıkımında başrolü oynayan tip, küçük bir kapitalist olan Vehbi'dir. Ama Uşakizade Halit Ziya, Vehbi'yle bu kapitalist tipi yeterince belirgin çizmekten kaçınıyor. Onun yerine bir "çapkın" kötü adam çiziyor. Mâi ve Siyah'ta Ahmet Cemil'in hülyalarını yıkanın, yine de bu kapitalist süreç olduğunu söyleyebiliriz: Rehin bırakılan eve karşılık satın alınan baskı makineleri... Yazarın bu sınıfa uygun ahlakı yükleyerek çizdiği kapitalist Vehbi'nin pençesindeki Ahmet Cemil'in bütün düşleri parçalanıyor. O artık mâi'den uzak, yalnızca siyah'ın hüküm sürdüğü taşraya sürgündür.

Halit Ziya, kapitalistleşme sürecini yeterince belirgin çizemese de böyle bir ilişkinin bütün insani özlemleri yıktığını göstermesi önemlidir. Sezgi

Halit Ziya'nın Mâi ve Siyah'ında Babalar ve Oğullar benzeri bir çatışmanın ipuçlarını bulabilir miyiz? Romanın kahramanı Ahmet Cemil'in umutları ve düşleri, çöken Osmanlı düzeninin acımasız gerçekleri karşısında tuz buz oluyor. Ahmet Cemil de Bazarov gibi toplumunun yeni insanlarından biridir. Halit Ziya kitabın başlarında onu halka yabancı çizer.

Mehmet Ali & Akşamsefası

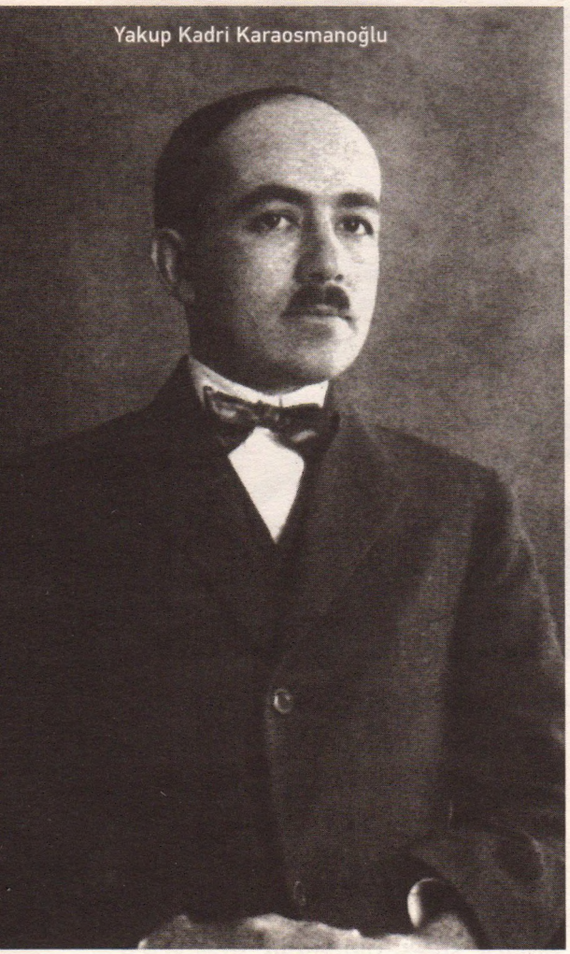
Yakup Kadri Karaosmanoğlu

sınırlarında kalsa da romancının gerçeğe bağlılığını örnekliyor.

Halit Ziya, Babalar ve Oğullar benzeri bir kuşak sorununu Nesl-i Ahir'de işleyecektir. Adı "Son Kuşak" anlamına gelen romanında istibdat'a karşı mücadele eden devrimcileri anlatır. 1908 devriminin sıcak günlerinde yazılan kitap, Turgenyev ve Çernişevski'nin Rusya gerçekliğinden çıkardıkları devrimci tiplerin Osmanlı topraklarındaki örneklerini önümüze koyar. Bu kitapta taraflar belirgin bir biçimde karşı karşıya getirilir. Son kuşağa katılamasa da onları anlayan ve destekleyen orta kuşak bir aydının, Süleyman Nüzhet'in eksen kişi olduğu roman, halkın sömürücü düzene karşı öfkesini umutlu bir değişimin temeline yerleştirir.

Bizde de Turgenyev-Çernişevski sürekliliğini Halit Ziya'nın Son Kuşak'ta bıraktığı yerden sürdüren Yakup Kadri'de görebiliriz. Hüküm Gecesi'nde 1908 devriminden hemen sonra politik mücadelelerin ortasındaki bir insan anlatılır. Ahmet Kerim, burjuvazinin "kanun, kanun, kanun diye, kanunu tepelediği koşullarda" doğruya gitmek isterken hep yanlışlara sürüklenen bir burjuva devrimcisidir. Ahmet Cemil benzeri hülyalar peşinde, çelişkili süreçlerin pençesinde, onun gibi siyah'a yenik düşer. Osmanlı - Cumhuriyet dönemi romanında Ahmet Cemil, Ahmet Kerim ve Üç İstanbul'un Adnan'ı benzeri, toplumu ve kendi kaderini değiştirmek isteyen mücadeleci tipler buluruz. Bu dönemin gerçekçi yazarları, ortaya çıkan yeni kuşağın romanını yazmışlardır. Kapitalistleşmenin yerleştiği koşullarda ise Orhan Kemal romanının en iyi örneklerini verdiği emekçi insanın hayat kavgası edebiyatta karşılık bulacaktır.

Osmanlı - Cumhuriyet dönemi romanında Ahmet Cemil, Ahmet Kerim ve Üç İstanbul'un Adnan'ı benzeri, toplumu ve kendi kaderini değiştirmek isteyen mücadeleci tipler buluruz. Bu dönemin gerçekçi yazarları, ortaya çıkan yeni kuşağın romanını yazmışlardır. Kapitalistleşmenin yerleştiği koşullarda ise Orhan Kemal romanının en iyi örneklerini verdiği emekçi insanın hayat kavgası edebiyatta karşılık bulacaktır.

EDEBİYATIMIZDA KUŞAKLAR

Kuşak kavramı, Nesl-i Ahir romanında da somutlandığı gibi, edebiyatımıza erken girmiş bir kavramdır. Bu kavram, politikada ve günlük yaşamda "68 Kuşağı"yla yaygınlaştı. Neredeyse, kuşak kavramının önceki bütün çağrışımları 68'lilerin gölgesi altına girdi. Peki, 68 kuşağının romanı yazıldı mı?

Bu sorunun cevabını ayrıntılı araştırmayı başka bir yazıya bırakıyorum, ama şu kadarı söylenebilir; 68 Kuşağı'nın Nesl-i Ahir, Hüküm Gecesi, Üç İstanbul ölçüsünde gerçekçi ve güçlü romanları henüz yazılmadı. Bu kuşağı, 1970'li yıllarda mücadele eden gençleri de kapsayacak biçimde genişleterek alırsak, Cumhuriyetin sosyalizme uzanan devrimci kuşağının gerçekçi romanının yazılmamasının büyük boşluğunu daha iyi görebiliriz. Rus gerçekçileri doğum anında devrimci demokratların romanını yazdılar; Osmanlı-Cumhuriyet romanında da bu sıcak zamanlamayı bulabiliyoruz. Son kuşak, 68'den sonraki devrimci kuşak ise, edebi bilincimizde yeterince yer bulamadılar.

Onların romanı tersinden yazıldı. "Küfür romanları" veya çöküş romanları ya da bugünkü biçimiyle bestseller edebiyatı, mücadele eden insanı aşağılayan ve kapitalizmin değerlerine tapınmaya çağıran bu romanı anlatıyor.

Mithat Cemal Kuntay

TAYLAN KARA

DÜŞÜNCE VE EDEBİYAT YAPITLARIYLA BULUT YAYINLARI'NDA!

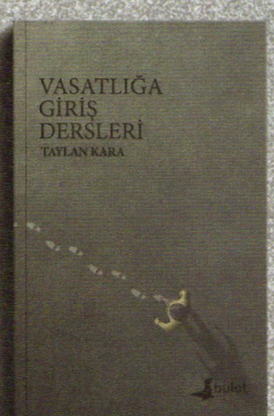

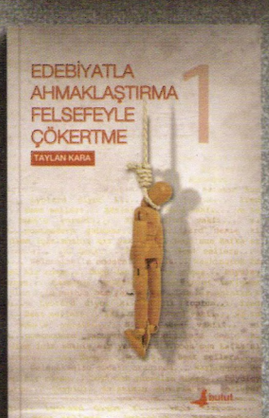

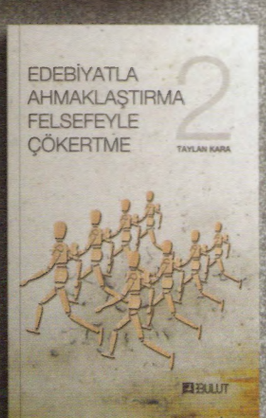

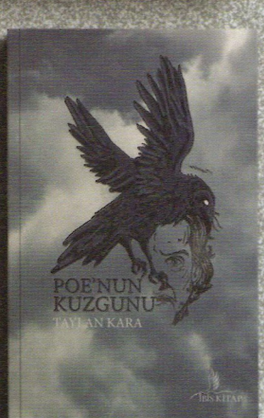

bulut YAYINLARI

Bulut Yayın Dağıtım Tic. ve San. Ltd. Şti.
Osmanağa Mah., Yoğurtçu Parkı Caddesi,
Yonca Apartmanı No: 64/2 Kadıköy-İstanbul
Tel: 0216 330 59 24 - 414 21 75 **Faks:** 0216 330 30 59
E-Mail: bulutyayinlari@bulutyayin.com
bulutyayinlari@gmail.com

bulutyay98
bulutyayinlari / bulutcocukkitap
bulutyayin / bulutyayinlari
www.bulutyayin.com

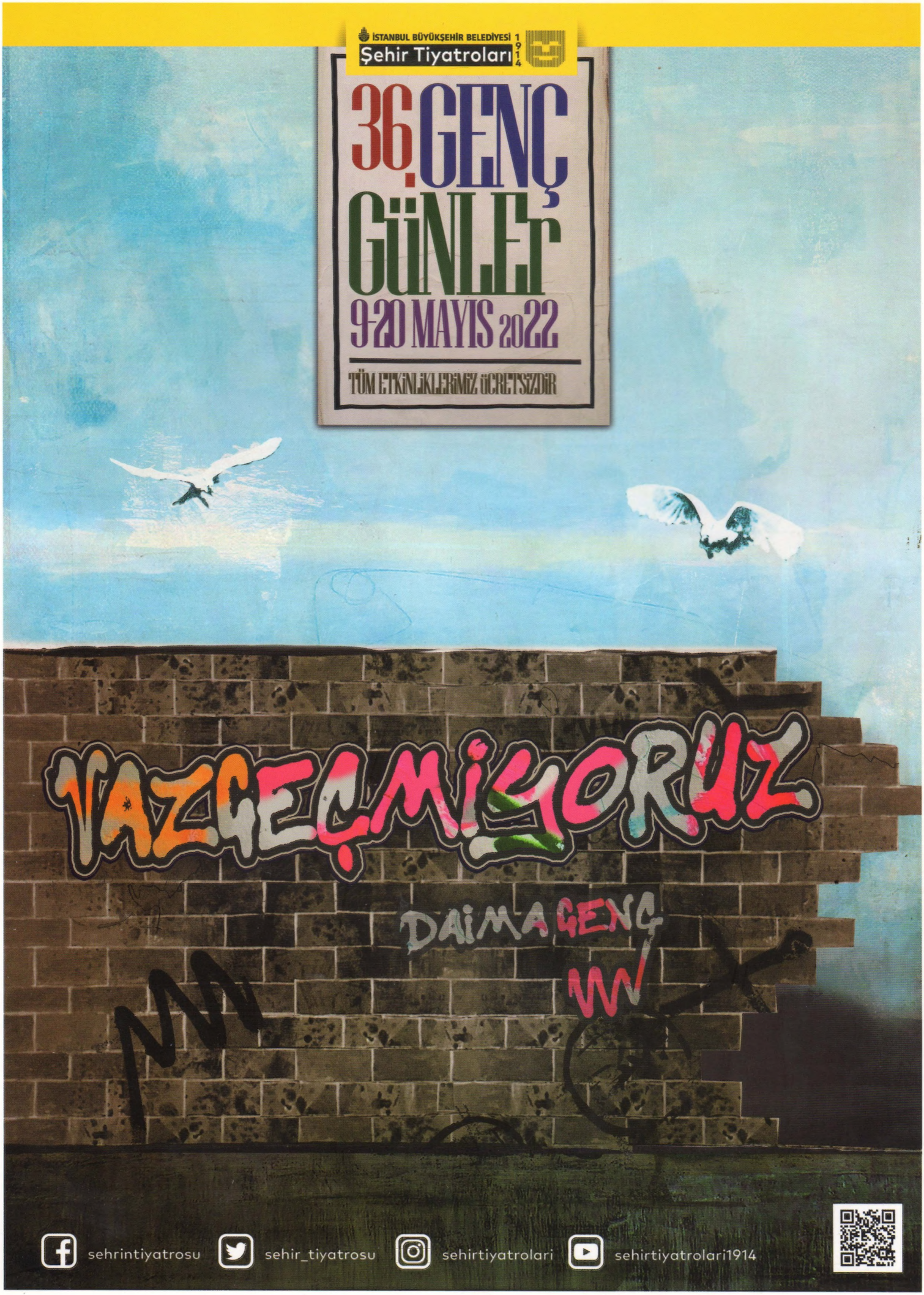
İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ
Şehir Tiyatroları
1914
36. GENÇ GÜNLER
9-20 MAYIS 2022
TÜM ETKİNLİKLERİMİZ ÜCRETSİZDİR
VAZGEÇMİYORUZ
DAİMA GENÇ
sehrintiyatrosu
sehir_tiyatrosu
sehirtiyatrolari
sehirtiyatrolari1914